

Ludwig Wittgenstein metafysiikan kriitikkona

**Tulkinta Wittgensteinin varhaisesta ja myöhäisestä
ajattelusta**

Henri Halonen
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö
Filosofian pro gradu –tutkielma
Huhtikuu 2015

Tiivistelmä

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta ja kulttuuritieteiden yksikkö
Henri Halonen
Ludwig Wittgenstein metafysiikan kriitikkona
Filosofian pro gradu tutkielma, 90 s.
Huhtikuu 2015

Tutkielmassa käsitellään Ludwig Wittgensteinin (1889-1951) varhaista ja myöhäistä ajattelua. Wittgensteinin ns. varhaisen kauden pääteoksena pidetään *Tractatus-Logico-Philosophicus* (1921) ja myöhäisen kauden pääteoksena postuumisti julkaistua *Filosofisia tutkimuksia* (*Philosophischen Untersuchungen* 1953).

Wittgensteinin teokset ovat olleet monien tulkintakeskustelujen kohteena viime vuosikymmeninä. Suomenkieliselle yleisölle tämä keskustelu on kuitenkin jäänyt tuntemattomaksi. Wittgensteinin ajattelun tulkinnoista ei olla julkaistu päivitettyjä suomenkielisiä katsauksia. Toivon tämän työn korjaavan tuon puutteen.

Tutkielmassa esitellään uusimmat tulkinnat Wittgensteinin *Tractatuksesta* sekä *Filosofisista tutkimuksista*.

Wittgensteinin filosofian tulkitsijoita on jakanut viime aikoina kysymys siitä, että esittääkö Wittgenstein filosofisia tai metafysisiä teorioita. Varsinkin *Tractatuksen* kohdalla keskustelu on ollut kiivasta. Robert Fogelinin ehdottama hyödyllinen jaottelu pyrrhonistisiin (ei-teoriaa) ja ei-pyrrhonistisiin (teoria) Wittgenstein-tulkintoihin auttaa jäsentämään Wittgensteinin filosofiasta käytäviä tulkintakeskusteluja.

Tutkielmassa osoitan, että kummassakin tulkintakehikossa on jotakin oikeaa ja jotakin väärää.

Tutkielmassa lähestytään Wittgensteinin filosofiaa pyrrhonististen ja ei-pyrrhonististen tulkintojen kautta, ammennetaan niistä ja yritetään esittää ajankohtainen tulkinta Wittgensteinin filosofiasta.

Avainkäsitteet: Wittgenstein, Tractatus, transsendentaali, mystiikka, metafysiikka, myöhäisfilosofia, kielifilosofia.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	4
1.1 Tutkimusaihe.....	4
1.2 Tutkimuksen rakenne.....	10
1.3 Tulkintakeskustelut.....	11
2.Tractatus logico-philosophicus.....	14
2.1 Tractatuksen historiallinen tausta.....	14
2.2 Tractatuksen rakenne.....	15
2.3 Tractatuksen mielettömät lauseet.....	17
2.4 Looginen ja eettinen.....	20
2.5 Sanoa ja näyttää.....	22
2.6 Tractatuksen metafysiikan kritiikki.....	24
2.7 Immanuel Kant.....	26
2.8 Tractatus ja transsendentaalifilosofia.....	28
2.9 Looginen analyysi.....	29
2.9.1 Looginen analyysi ja kielen olemus.....	32
2.9.2 Kielen yksinkertaiset osat ja predikaattilogiikka.....	33
2.9.3 Todellisuuden yksinkertaiset osat.....	36
2.9.4 Tosiasiat ja arvot.....	38
2.9.5 Lauseen kuvateoria.....	40
2.9.6 Wittgensteinin Tractatus ja Martin Heideggerin fenomenologia.....	44
2.9.7 Yhteenvedoa Wittgensteinin varhaisfilosofiasta.....	45
3. Tractatuksen metafysiikka.....	46
4. Wittgensteinin myöhäisfilosofia.....	49
4.1 Filosofiset tutkimukset.....	49
4.2 Jatkuvuus.....	53
4.3 Augustinuksen kielikäsitys.....	56
4.4 Rakentajien kielipeli.....	59
4.5 Rakentajien kielipelin oppiminen.....	62
4.6 Sanat ja mielikuvat.....	64
4.7 Ulkopuolinen näkökulma.....	65
4.8 Ihanteiden sokaisemat filosofit.....	67
4.9 Kielen olemus.....	70
4.9.1 Kielipelit vertailun kohteena.....	72
4.9.2 Harhaanjohtavat analogiat ja kuvat.....	74
4.9.3 Terapia.....	80
5. Yhteenvedo ja lopetus.....	82
5.1 Yhteenvedo.....	82
5.2 Lopuksi.....	87
Lähteet.....	88

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaihe

Filosofia näyttää olevan olennaisesti dialogia ja koostuvan kysymyksistä, ongelmista ja näiden kysymysten ja ongelmien ratkaisuyrityksistä. Filosofisten ongelmien ratkaisuihin esitetään yleensä vastauksina erilaisia teorioita todellisuuden tai ihmismielen luonteesta. Platonin dialogit ovat oivallinen esimerkki filosofisesta dialogista. Niissä Sokrates esittää kysymyksiä kuten ”mitä on tieto?” ja mitä on ”hyve?” joihin Sokrateen keskustelukumppanit antavat erilaisia määritelmiä. Platonin dialogeissa esiintyvä Sokrates näytti olevan tyytymätön moniin keskustelukumppaneidensa epäselviin määritelmiin ja vaati filosofisten kysymysten vastauksilta selkeyttä ja tarkkuutta. Sokrates on oiva esimerkki metafyyysisestä kysymyksenasettelijasta, joka kysyy asioiden olemuksen ja välttämättömien piirteiden perään.

1900-luvun merkittävimpana ajattelijana pidetty Ludwig Wittgenstein (1889-1951) ei olisi lähtenyt mukaan filosofiseen dialogiin. Hän suhtautui koko uransa ajan skeptisesti koko filosofiseen ja metafyyyiseen ajattelutapaan ja kysymyksenasetteluun. Wittgenstein luonnehti eräällä luennollaan omaa myöhäisfilosofian metodologiaan Sokraattisen metodin täydelliseksi vastakohtaksi (Monk 1991, 338)

Wittgenstein ajatteli koko uransa ajan, että filosofiset kysymykset ovat mielettömiä ja niihin ei voi vastata (Tlp, §4.003 ja FT, §255). Hänen ura filosofian parissa on yleensä jaettu varhaiseen filosofiaan, jonka pääteos oli vuonna 1921 ilmestynyt *Tractatus logico-philosophicus* (käytän tässä tutkielmassa lyhennystä Tlp), ja myöhäisfilosofiaan, jonka pääteoksena pidetään Wittgensteinin kuoleman jälkeen postuumisti julkaistua *Filosofisia tutkimuksia* (*Philosophischen Untersuchungen* 1953. Käytän tässä tutkielmassa lyhennystä FT).

Tractatus jäi Wittgensteinin ainoaksi hänen elinaikanaan julkaistuksi filosofiaa käsitteleväksi kirjaksi. Wittgenstein kertoo *Tractatuksen* esipuheessa, että hän uskoo kirjassaan ratkaisseensa kaikki perinteiset metafyyysiset kysymykset ja ongelmat oleellisilta kohdiltaan lopullisesti (Tlp, esipuhe). Hän jätti akateemisen filosofian

Tractatuksen ilmestymisen jälkeen vuonna 1921, johdonmukaisesti sen ajatuksen kanssa, että uskoi ratkaisseensa kaikki filosofian ongelmat.

Wittgenstein alkoi kritisoimaan *Tractatuksen* keskeisiä käsityksiä palattuaan uudelleen filosofian pariin 1930-luvun alussa. Hän sanoo tuolloin nähneensä vakavia virheitä nuoruudenteoksessaan (FT, esipuhe). Tästä alkoi Wittgensteinin myöhäisfilosofiana tunnettu lähestymistapa.

Tulkintani mukaan Wittgenstein voidaan nähdä kuuluvan jälkikantilaiseen filosofian traditioon, joka kritisoi perinteistä metafysiikkaa ja asennoituu kriittisesti synteettisten a prioristen (ks. tarkemmin kpl.2.6) totuuksien tutkimukseen. Nähdäkseni jälkikantilaiset filosofit halusivat tehdä lopun perinteisestä metafyyisistä filosofiasta, jossa ajatellaan, että ilman kokemusta ja puhtaasti järkeilemällä voitaisiin saavuttaa välttämättömiä ja universaaleja totuuksia maailmasta.

Jälkikantilaiset filosofit, kuten Friedrich Nietzsche (1844-1900) ja Søren Kierkegaard (1813-1855), joista jälkimmäistä Wittgenstein piti suuressa arvossa, ajattelivat filosofisen tutkimuksen olevan ennen kaikkea antisystemaattista, subjektiivista ja historialliseen kontekstiin sidonnaista. Wittgensteinista ja Nietzschestä on sanottu, että he ovat kaksi suurinta metafysiikan tuhoajaa (Redner 1986, 12).

Varhaisempi ja nuorempi Wittgenstein istuu kuitenkin jälkikantilaisten filosofien seurueeseen *Tractatuksen* ongelmallisten kielikäsitusten takia huonosti. Tulkintani mukaan Wittgenstein ajatteli *Tractatuksessa*, että kieltä ja maailmaa on mahdollista tarkastella jonkinlaisesta historiattomasta ja mystisestä ikuisuuden (*sub specie aeterni*. Tlp, §6.45) näkökulmasta. Myöhäisempi ja kypsyeempi Wittgenstein näyttää sen sijaan lunastavan paikkansa jälkikantilaisten filosofien seurueesta.

Myöhäisessä ajattelussaan Wittgenstein kritisoi käsitystä, että filosofian avulla voitaisiin päästä elämän yläpuolelle tarkastelemaan kieltä ja maailmaa, objektiivisesta näkökulmasta. Hän hylkää ajatuksen kielen ja todellisuuden olemuksellisesta rakenteesta ja näkee, että kieltä voidaan tarkastella vain historiallisessa kontekstissa. Myöhäisen Wittgensteinin mukaan filosofia on oleellisesti omasta itsestä kirjoittamista (Stern 2004, 48). Wittgensteinin *Filosofiset tutkimukset* voidaan nähdä dialogina Wittgensteinin itsensä ja hänen omien nuoruuden näkemystensä välillä.

Nähdäkseni useita jälkikantilaisia filosofeja yhdistää ajatus, että ihmiset eivät voi saavuttaa ikuisia totuuksia filosofisen pohdinnan keinoin. *Tractatus* näyttäisi päällisin puolin kuuluvan tähän traditioon. Tulkintani mukaan *Tractatus* kuitenkin lankeaa metafyyssisen tradition puolelle. Loogisen analyysin taustaoletukset, kuten kielen ja todellisuuden yksinkertaiset osat, muistuttavat vahvasti Antiikin filosofien teorioita todellisuuden rakenteesta. *Tractatuksen* loogisen analyysin metodi, huolimatta kriittisestä asennoitumisesta metafysiikkaa kohtaan, muistuttaa metafyyssistä filosofian metodia, jolla voitaisiin saavuttaa totuuksia kielen ja maailman loogisesta rakenteesta. *Tractatus* ei suoraan esitä teoriaa tai teesiä kielen ja todellisuuden yhteisestä rakenteesta, mutta tällainen voi *Tractatuksen* perusajatuksen mukaan ilmetä (Tlp, §6.522). Tämä on tulkintani mukaan se keskeinen virhe, jota Wittgenstein kritisoi myöhäisessä ajattelussaan.

Tässä tutkielmassa käsittelen sivuavasti metafyyssisen filosofian luonnetta, sen tapaa esittää kysymyksiä, ja yrityksiä vastata näihin kysymyksiin. Näkemykseni mukaan metafyyssinen filosofia ja metafyyssinen kysymyksenasettelu on kaiken filosofisen ajattelun juuri, josta muut filosofiseen ajatteluun kuuluvat käsitykset ja teoriat kumpuavat. Tutkielman keskeinen väite on, että Wittgenstein asennoitui koko uransa ajan kriittisesti metafyyssistä filosofiaa kohtaan, jossa esitetään teesejä ja teorioita olemuksesta ja välttämättömistä piirteistä.

Wittgensteinin varhaisessa ja myöhäisessä filosofiassa voidaan selkeästi havaita samankaltaisuutta. Nähdäkseni näiden useiden samankaltaisuuksien takia voidaan oikeutetusti puhua tietynlaisesta jatkuvuudesta hänen ajattelussa (ks. tarkemmin kpl. 5.2). Wittgensteinin varhaista ja myöhäistä filosofiaa yhdistää ajatus, että filosofian ongelmat johtuvat kielellisistä väärinymmärryksistä ja ovat käsitteellisiä sekaannuksia. Wittgensteinille filosofian ongelmat eivät ole todellisuutta koskevia ongelmia ja siten esimerkiksi empiirisen tutkimuksen keinoin ratkaistavissa olevia ongelmia.

Wittgenstein käsitteli ja tutki koko filosofisen uransa ajan kieltä ja uskoi analyysin, varhaisessa filosofiassa loogisen analyysin ja myöhäisessä filosofiassa metafyyssiseen kielenkäyttöön kohdistuvan analyysin, avulla pääsevänsä eroon filosofisista

ongelmista. Wittgensteinin filosofista käännettä varhaisesta myöhäiseen filosofiaan voidaan kuvata strategisena muutoksena, jossa hän pyrki välttämään metafyyssisten doktriinien projisoimista tutkimuksen kohteeseen, kieleen (Kuusela 2008, 111).

Tractatuksessa Wittgenstein joutui esittämään metafyyssisiä käsityksiä kielen olemuksesta ratkaistakseen filosofian ongelmia.

Wittgenstein oli kiinnostunut kielestä ja kielenkäytöstä koska halusi päästä eroon filosofisesta kielenkäytöstä ja filosofisista ongelmista. Tämä on nähdäkseni Wittgensteinin kieltä koskevien tarkastelujen päätarkoitus. Kielen tutkiminen, kielifilosofia tai kieltä koskevan teorian muodostaminen eivät olleet Wittgensteinille itsetarkoituksia. Tulkintani mukaan Wittgensteinin tarkoitus ei ollut missään vaiheessa uransa tehdä minkäänlaista itsenäistä kielen tutkimusta tai teoriaa kielestä. Wittgensteinin filosofian pohjalta ja hänen esittämillä käsitteillä voidaan toki tutkia kieliä ja kulttuureja. Tätä on tehnyt mm. Peter Winch (Kannisto 1986, 154).

Wittgensteinin varhaisfilosofian mukaan filosofian fundamentaaliongelma on käsitteellinen sekaannus sekoittaa asiat, jotka voidaan sanoa selvästi (*saying/sagen*), asioihin, jotka voidaan vaan näyttää (*showing/zeigen*), ja joista ei voida sanoa mitään mielekästä (Russell 1968, 165). Tulkintani mukaan Wittgenstein piti tätä erottelua keskeisenä koko uransa ajan. Varhaisessa filosofiassa hän ajatteli, että tämä ero voidaan tehdä selkeästi loogisen analyysin ja käsitekirjoituksen (*Begriffsschrift*) käyttöönotolla (ks tarkemmin kpl 2.9). Kielen ja todellisuuden yhteisen loogisen rakenteen ilmetessä, selviää samalla mitä voidaan sanoa selvästi ja mitä voidaan vain näyttää. Kaikki filosofiset ongelmat ja kysymykset olivat Wittgensteinin varhaisfilosofian mukaan mahdollista osoittaa mielettömäksi käyttämällä työkalua, käsitekirjoitusta (*Begriffsschrift*), jonka avulla oli mahdollista tehdä lopullisesti selväksi mistä voi puhua ja mistä on vaiettava. Kaikki välttämättömyyttä ja olemusta koskevat väitteet ovat Wittgensteinin mukaan mielettömiä. Myöhäisessä filosofiassa hän edelleen kritisoi olemusta ja välttämättömyyttä koskevia väitteitä, mutta ei uskonut enää, että kielellä ja todellisuudella olisi yhteinen looginen rakenne, jonka perusteella voitaisiin tehdä selkeä ero sanottavien asioiden ja vaiettavien asioiden välillä.

Wittgenstein ajatteli koko uransa ajan, että filosofia ei ole tiede, eikä filosofiassa voida esittää teorioita tai teesejä niin kuin tieteessä, vaan filosofia on pikemminkin kielenkäyttöön kohdistuvaa analyysia tai selventämistä (Tlp, §4112 ja FT, §109). Tämä kielenkäyttöön kohdistuva selventäminen saa tarkoituksensa sekä varhaisessa että myöhäisessä filosofiassa metafyyisistä eli olemusta ja välttämättömyyttä koskevasta kielenkäytöstä.

Nähdäkseni Wittgensteinin varhaisfilosofia ei kuitenkaan saavuttanut tavoitettaan kaikkien filosofien ongelmien ratkaisemisessa, vaan kaatui metafyyiseen ajatukseen, että olisi olemassa jokin selkeyden tai yksinkertaisuuden tila, kielen ja todellisuuden looginen rakenne ja yksinkertaiset osat, johon analyysi tai selventäminen päättyy.

Wittgensteinin myöhäisfilosofia näyttää selkeästi jatkavan siitä, mihin *Tractatus* kompastui, ja yrittää ratkaista niitä ongelmia, joita varhaisfilosofia ei kyennyt ratkaisemaan. Hän ei kuitenkaan enää myöhäisfilosofiassaan ajattele, että kaikki filosofiset ongelmat ratkeaisivat kerralla yhden metodin käyttöönotolla (FT, §91). Hän hylkää loogisen analyysin metodin ja ajatuksen että käsittekirjoitus voisi paljastaa kielen vertaansa vailla olevan olemuksen (FT, §97). Analyysi muuttuu Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa terapia-analyysiksi (ks. tarkemmin kpl 4).

Wittgensteinin varhaisen filosofian mukaan filosofian ainoa oikea metodi on looginen analyysi, jolla on paljastettavissa kielen ja todellisuuden yksinkertaiset loogiset osat. Wittgensteinin käyttämän loogisen analyysin taustalla oli metafyyinen ajatus, että kieli ja todellisuus ovat rakentuneet loogisesti, ja ne ovat analyysin avulla purettavissa, kuin palapeli, yksinkertaisiin osiinsa. Analyysin idea muuttui Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa: Hän ei enää uskonut, että on olemassa yksi ainoa tapa tutkia ja analysoida kielen ilmiötä, ja päästä eroon filosofisista ongelmista. Wittgenstein lähestyy myöhäisfilosofiassaan kielen ilmiötä laajemmasta perspektiivistä ja näkee kielenkäytön, myös filosofisen, liittyvän historiallisiin elämänmuotoihin. Myöhäisessä vaiheessa Wittgenstein ajattelee filosofien ongelmien syntyvän filosofin ongelmallisesta tavasta käyttää kieltä ja ilmaista itseään. Hän käsittelee uransa myöhemmässä vaiheessa filosofista kysymystä kuin sairautta ja ajattelee metodinsa olevan kuin terapiaa (FT, §133 & §255). Hän ei enää usko, että

kaikki filosofian ongelmat ratkeavat kerralla yhden metodin käyttöönnotolla. Myöhäisessä filosofiassa Wittgensteinin ajattelee filosofisten ongelmien ratkeavan hiljalleen käsittelemällä ongelmia huolellisesti yksi kerrallaan (case-by-case). Wittgensteinin *Filosofisten tutkimusten* keskeiset esimerkit filosofisista hajaannuksista ja ongelmista ovat *Tractatuksen* looginen analyysi, lauseen kuvateoria ja kielen looginen rakenne.

Wittgensteinin tulkintakeskustelun keskiössä on ennen kaikkea ollut kysymys siitä, esittääkö Wittgenstein teorioita tai teesejä, ja jos esittää, niin mikä niiden on tarkoitus on? George Pitcher sanoo kirjassaan *The Philosophy of Wittgenstein*, että Wittgenstein ilman muuta esittää teorioita. Peter Hackerin ja Gordon Bakerin, mukaan Wittgenstein esittää sekä *Tractatuksessa* että *Filosofisissa tutkimuksissa* teorioita kielestä. Norman Malcolm taas yrittää toistuvasti välttää teorian tai teesin käsitteitä ja puhuu sen sijaan Wittgensteinin näkökulmista tai käsityksistä (ks. Kuusela 2008, 5-6 & 90).

Tässä tutkielmassa argumentoidaan niitä tulkintoja vastaan, joiden mukaan Wittgenstein esittäisi varhaisessa tai myöhäisessä filosofiassaan teorian kielestä. Tutkielmassa esitetty tulkinta peilaa varsinkin Peter Hackerin ja Gordon Bakerin klassisia (Hacker 1980) Wittgenstein-tulkintoja vasten.

Tulkintani mukaan Wittgenstein esittää, sekä varhaisessa että myöhäisessä filosofiassaan, tietynlaisen tavan tai metodin lähestyä filosofisia kysymyksiä ja ongelmia. Nähdäkseni Wittgenstein ei missään vaiheessa uraansa tietoisesti esitä filosofista teoriaa tai teesiä todellisuudesta, kielestä tai ihmismielestä.

Tutkielmassa käsitellään Wittgensteinin ajattelun kehitystä, varhaisesta filosofiasta myöhäiseen, ja tarkastellaan kuinka Wittgenstein muutti käsityksiään filosofian metodista. Tutkielma keskittyy käsittelemään Wittgensteinin muuttuvaa suhdetta filosofian ongelmiin ja filosofian metodin, analyysin, luonteeseen. Tulkintani mukaan Wittgensteinin *Filosofiset tutkimukset* voidaan nähdä *Tractatuksen* korjattuna versiona, jossa Wittgenstein yrittää saavuttaa sen, mitä varhaisfilosofiassa ei kyennyt saavuttamaan: kaikkien filosofisten ongelmien ratkeamisen ja ajatusten rauhan (FT, §133).

1.2. Tutkimuksen rakenne

Tarkastelen tutkielmassa kriittisesti Wittgensteinin loogisen analyysin ideaa ja suhtaudun myötämielisemmin Wittgensteinin myöhäisfilosofiaa kohtaan. Yritän kuitenkin muodostaa yleispätevän tulkinnan sekä Wittgensteinin varhaisesta että myöhäisestä ajattelusta. Tutkielman keskeinen ja jäsentävä teema on Wittgensteinin käsitteleminen antimetafysiikkona. Tarkastelen Wittgensteinin muuttuvaa suhtautumista metafysiikkaan ja metafysiikan kritiikissä hyväksi käytettävään metodiin. Myöhäisfilosofiassa Wittgenstein näki *Tractatuksen* keskeisen ongelman liittyvän loogisen analyysin metodiin.

Tutkielmassa on johdannon ja yhteenvedon lisäksi neljä päälukua. Toisessa pääluvussa käsittelen tutkielman aiheen kannalta keskeisiä tulkintakeskusteluja Wittgensteinin varhaisesta sekä myöhäisestä filosofiasta. Esittelen toisessa luvussa Robert Fogelinin tekemän hyödyllisen jaottelun pyrrhonistisiin ja ei-pyrrhonistisiin Wittgenstein-tulkintoihin, joiden kautta muodostan oman tulkintani Wittgensteinin ajattelusta (ks. kpl.2).

Kolmannessa pääluvussa siirryn käsittelemään Wittgensteinin varhaisfilosofian päätteosta *Tractatus-logico-philosophicusta*. Kolmannen luvun jäsentävä teema on Wittgensteinin *Tractatuksen* esipuheessa tekemä erottelu selkeästi sanottaviin ja vaiettaviin asioihin (Tlp, esipuhe). Yritän kolmannessa luvussa muodostaa oman tulkintani *Tractatuksesta*. Tulkintani mukaan Wittgensteinin *Tractatuksen* tarkoitus ei ollut esittää teoriaa kielestä ja todellisuudesta, joka sen omien sanojen mukaan olisi mieleton, vaan pikemminkin väittää, että kielen ja todellisuuden yhteinen looginen rakenne voi mystisesti ilmetä. Tulkintani mukaan *Tractatuksen* lauseen yleistä muotoa koskevat käsitykset toimivat eräänlaisena esimerkkinä kielen rajat ylittävästä metafysisestä filosofiasta ja siitä, mistä ei todellisuudessa voida puhua (ks.kpl. 2.3). Kolmas luku päättyy *Tractatuksen* ydinkäsitysten, loogisen analyysin, kielen ja todellisuuden yhteisen loogisen rakenteen ja kielen olemuksen ilmenemisen, esitykseen.

Neljännessä pääluvussa käsittelen *Tractatuksen* keskeisiä ongelmia, jotka tiivistyvät kielen ja todellisuuden loogisen rakenteen ideaan (ks.kpl.4). Neljäs luku pohjustaa

siirtymää viidenteen päälukuun, jossa alan käsittelemään Wittgensteinin myöhäisfilosofiaa. Myöhäisfilosofiassaan Wittgenstein kritisoi *Tractatuksen* ja samalla koko analyttisen filosofian ydinkäsityksiä: atomistista ontologiaa, loogista analyysia ja lauseen kuvateoriaa (ks.kpl.5).

1.3 Tulkintakeskustelut

Wittgensteinin filosofisia teoksia *Tractatusta* ja *Filosofisia tutkimuksia* on yritetty tulkita niiden ilmestymisestä lähtien eikä keskeisistä kohdista olla vielääkään päästy yhteisymmärrykseen. Monet akateemiset filosofit ovat kyllästyneet vuosikymmeniä jatkuneisiin tulkintakeskusteluihin ja näkevät sen hedelmättömänä lasihelmipelinä. Tämä voi ehkä pitää paikkansa Wittgensteinin *Tractatuksen* pykälien oikeasta tulkinnasta, mutta nähdäkseni Wittgensteinin myöhäisfilosofian oikealla tulkinnalla on seurauksia Wittgensteinin myöhäisfilosofiasta tehtäviin sovellutuksiin. Nähdäkseni hänen myöhäisfilosofian metodologia voidaan hedelmällisesti soveltaa filosofian ulkopuolella, esimerkiksi yhteiskuntatieteissä.

Kauan jatkuneet tulkintakeskustelut saattavat johtua siitä, että *Tractatus ja Filosofiset tutkimukset* pakottavat lukijansa muodostamaan kirjoista omat tulkintansa.

David G. Sternin mukaan tulkinnat *Tractatuksesta ja Filosofisista tutkimuksista* saattavat kertoa enemmän tulkitsijasta kuin Wittgensteinista itsestään. Wittgenstein kirjoitti vuonna 1931: ”Minä en ole mitään muuta kuin peili, jossa lukijani näkevät oman ajattelunsa..” (oma suomennus. Ks. Stern 2004, 30). Tässä tutkielmassa esittelen omat tulkintani sekä *Tractatuksesta* että *Filosofisista tutkimuksista*, kuten olen ne ymmärtänyt.

Wittgensteinin filosofian tulkitsijoita on viime vuosikymmeninä jakanut kysymys siitä, että esittääkö Wittgenstein teorioita vai ei. Paul Feyerabend ja Anthony Kenny argumentoivat, että Wittgenstein ei myöhäisfilosofiassakaan luopunut *Tractatuksen* metafysisistä doktriineista (Stern 2004, 31). *Tractatuksen* tulkitsijoita näyttää erottavan toisistaan heidän käsityksensä Wittgensteinin esittämästä loogisen analyysin metodista ja kysymys siitä kuinka tosissaan *Tractatuksen* väitteet filosofian mielettömyydestä tulisi ottaa.

Robert Fogelin tekee hyödyllisen erottelun Wittgensteinin filosofian pyrrhonistisen tulkintojen, joiden mukaan Wittgenstein suhtautuu skeptisesti filosofiaan ja yrittää lopettaa kaiken filosofian, ja ei-pyrrhonististen tulkintojen, joiden mukaan Wittgenstein kritisoi joitakin perinteisiä filosofisia teorioita tehdäkseen filosofiaa paremmin, välille (Pyrrhonistit:ei teorioita. ei-pyrrhonistit:teoria) (Stern 2004, 34).

Robert Fogelin lukee Wittgensteinin myöhäisfilosofiaa jatkuvana kamppailuna kahden Wittgensteinin välillä: Toinen on ei-pyrrhonisti filosofi, joka esittää anti-foundationalistisen teorian kielestä vastaesimerkkinä *Filosofisten tutkimusten* kuvitteellisen keskustelukumppanin (keskustelukumppani. ks tarkemmin kpl.4.1) foundationalistiseen teoriaan kielestä, ja toinen on pyrrhonistinen anti-filosofi, joka kieltää kummatkin: sekä foundationalistisen että anti-foundationalistisen teorian kielestä (Stern 2004, 35).

Johtavia ei-pyrrhonistisia Wittgensteinin tulkitsijoita ovat Peter Hacker, nuorempi Gordon Baker, Jaakko Hintikka ja von Savigny. Näiden tulkitsijoiden keskeinen ongelma on sovittaa yhteen heidän käsityksensä siitä, että *Tractatus* esittää teorian, ja Wittgensteinin ajatus *Tractatuksen* lauseiden mielettömyydestä (ks. tarkemmin kpl.2.3). Ei-pyrrhonistien mukaan Wittgenstein esittää myöhäisfilosofiassaan jälkikantilaisen tavan tehdä filosofiaa, joka kritisoi kaikkea aikaisempaa filosofiaa ja filosofista kielenkäyttöä, jotta tuleva filosofia voisi löytää selkeämmän perustan. ei-Pyrrhonistinen tulkinta ei sulje pois metafysiikan ja filosofian mahdollisuutta mielekkään kielenkäytön rajoissa. Wittgensteinin myöhäisfilosofian ei-pyrrhonistisen tulkinnan mukaan Wittgensteinin traditionaalisen filosofian kritiikin tuloksena ajatellaan olevan yleisnäkemyks (Übersicht) sanojen arkipäiväisestä kieliopista, jonka puitteissa uutta filosofista tutkimusta voidaan suorittaa (Stern 2004, 35).

Pyrrhonististen Wittgenstein tulkitsijoiden Cora Diamondin, James Conantin ja vanhemman Gordon Bakerin mukaan *Tractatuksen* tavoite on terapeutinen: Wittgenstein kritisoi kaikkea filosofiaa, myös omaansa, vapautuakseen kaikista filosofian ongelmista. Näiden tulkitsijoiden mukaan Wittgensteinin tavoite on luopua kaikista mahdollisista filosofisista näkemyksistä ja teorioista, eikä tarjota uutta filosofiaa. Diamond ja Conant lukevat sekä Wittgensteinin varhaista että myöhäistä filosofiaa samalla tavoin. Pyrrhonistisen tulkinnan mukaan Wittgenstein suhtautuu

skeptisesti kaikkea mahdollista metafyyfysistä filosofiaa kohtaan ja yrittää laittaa pisteen kaikelle filosofialle (Stern 2004, 35).

Pyrrhonistit siis vastustavat ajatusta, että Wittgenstein esittää minkäänlaista filosofista käsitystä tai teoriaa ja ei-pyrrhonistit ajattelevat, että Wittgensteinilla on positiivisia käsityksiä tai teorioita filosofiasta. Pyrrhonististen tulkintojen ja ei-pyrrhonististen tulkintojen välinen kiista on läheisessä yhteydessä siihen mitä Wittgenstein tarkoittaa sanomalla, että kaikki aikaisempi filosofia on mieletöntä (*nonsense*). Ei-pyrrhonistisen luennan mukaan myöhäisellä Wittgensteinilla on teoria mielekkyydestä tai merkityksestä (*sense*), joka pohjautuu kielioppiin ja elämänmuotoon, ja jota käytetään osoittamaan filosofisten teorioiden mielettömyys. Pyrrhonistisen luennan mukaan myöhäiseltä Wittgensteinilta ei ole löydettävissä minkäänlaista merkityksen teoriaa, ja kun filosofiaa sanotaan mielettömäksi, niin sillä tarkoitetaan vain, että filosofisia ajatuksia ei voida esittää tai ilmaista mielekkäästi (Stern 2004, 36-37).

Näkemykseni mukaan ei-pyrrhonistiset tulkinnat ovat väärässä Wittgensteinin myöhäisfilosofian suhteen nähdessään, että Wittgenstein esittäisi teorian mielekkyydestä tai merkityksestä (*sense*). Pyrrhonistiset tulkinnat taas hylkäävät monia hedelmällisiä näkemyksiä ja käsityksiä, joita Wittgensteinin myöhäisfilosofian ajattelun pohjalta voidaan kehittää. ei-pyrrhonistiset *Tractatuksen* tulkinnat epäonnistuvat selittämään kirjan keskeistä paradoksia ja pyrrhonistit näyttävät olevan oikeilla jäljillä *Tractatuksen* tulkinnassa (ks. tarkemmin kpl 2.3).

Tulkintani mukaan Wittgenstein ei enää myöhäisfilosofiassaan usko, että filosofia voidaan lopettaa tai filosofialle voitaisiin antaa kuolinisku yhdellä ainoalla metodilla. Nähdäkseni hän lisäksi hylkää ajatuksen, että filosofialle voitaisiin piirtää rajat, joiden puitteissa filosofiaa voidaan mielekkäästi harrastaa (ks. tarkemmin kpl.4)

Esitän tutkielman loppupuolella Wittgensteinin myöhäisfilosofiasta tulkinnan, joka katsoo molempien, sekä pyrrhonistien että ei-pyrrhonistien esittävän jotakin olennaista Wittgensteinin ajattelusta. Sen sijaan, että Wittgenstein ymmärrettäisiin teorioita esittävänä systemaattisena filosofina tai radikaalina anti-filosofina, niin Wittgenstein tulisi nähdä kärsivällisenä anti-filosofina, joka työskentelee erilaisten filosofisten systeemien parissa.

2. Tractatus logico-philosophicus

2.1 Tractatuksen historiallinen tausta

Wittgenstein oli ollut koko elämänsä ajan kiinnostunut koneista. Hän kirjoittautui tutkimustyötä tekeväksi opiskelijaksi Manchesterin yliopiston tekniseen tiedekuntaan vuonna 1908 ja oli siellä vuoteen 1911 asti. Wittgenstein puuhaili tuon ajan ilmailun tutkimuksen parissa ja osallistui lentokoneen potkurien suunnittelutöihin.

Wittgenstein alkoi tekniikan opiskelun myötä kiinnostua yhä enemmän matematiikan ja logiikan kysymyksistä. Hän kiinnostui ns. ”uudesta logiikasta”, predikaattilogiikasta, jota Gottlob Frege (1848-1925) ja Bertrand Russell (1872-1970) olivat kehittäneet. Wittgensteinia veti puoleensa matematiikan filosofisista perusteista käydyt keskustelut ja loogisen analyysin sovellutus filosofiaan. Fregen, Russellin ja Schopenhauerin filosofisista teoksista tuli portti, jonka kautta Wittgenstein astui sisälle filosofiaan.

Wittgenstein tapasi Fregen vuonna 1911, joka kehotti häntä lähtemään Cambridgeen opiskelemaan filosofiaa Russellin johdolla. Russell oli samoihin julkaissut Alfred North Whiteheadin (1861-1947) kanssa kirjoittamansa monumentaalisen klassikkoteoksen *Principia Mathematica* (1910-1913), joka käsittelee matematiikan perusteita (Malcolm 1984, 14-16). Matematiikan perusteet ja matematiikan sovellus luonnontutkimukseen olivat 1900-luvun filosofian keskeisiä kysymyksiä.

Wittgenstein ryhtyi vuosina 1911-1914 suunnittelemaan oman loogis-filosofisen teoksen kirjoittamista. Hänen suunnitelmia tässä vaikeutti kuitenkin ensimmäisen maailmansodan syttyminen vuonna 1914, sotarintamalle lähteminen ja sotavangiksi joutuminen. Wittgenstein joutui Italian sotavankileirille, josta hän oli kirjeilyssä Russelliin. Hän lähetti Russellille kirjeen jossa hän kertoo seuraavaa:” *Olen kirjoittanut kirjan, jonka nimeksi tulee Logisch-Philosophische Abhandlung, ja siihen sisältyy viimeisten 6 vuoden työt kokonaisuudessaan. Minä uskon, että olen ratkaissut*

kaikki meidän ongelmamme lopullisesti..Minulla on käsikirjoitus täällä mukanani... ”(Russell 1968, 163).

Wittgensteinin onnistui lähettää käsikirjoitus John Maynard Keynesin (1883-1946) avustuksella Russellille Englantiin. Lähinnä Russellin ansiosta teos julkaistiin vuonna 1921 nimellä *Logisch-philosophische- Abhandlung*. Seuraavana vuonna 1922 kirjasta ilmestyi saksalais-englantilainen rinnakkaislaitos *Tractatus Logico-Philosophicus* (von Wright 1975, 141). Käytän tässä tutkielmassa hyväksi Heikki Nymanin 5. painoksen *Tractatus*-suomennosta vuodelta 1997 (1. painos on vuodelta 1971).

2.2 Tractatuksen rakenne

Tractatus on erittäin tiivis ja lyhyt kirja. Kirjassa on vain 70 sivua numeroituja aforisminkaltaisia huomautuksia.

Tractatus jakautuu 7 päälauseeseen alle:

1. Maailmaa on kaikki, mikä on niin kuin se on.
2. Mikä on niin kuin se on – tosiseikka –, on yksityisten asiaintilojen vallitsemista.
3. Tosiseikkojen loogiset kuvat ovat ajatuksia.
4. Ajatuksia ovat mielekkäät lauseet.
5. Lauseet ovat elementaarilauseiden totuusfunktioita. (Elementaarilause on oma totuusfunktionsa.)
6. Totuusfunktion yleinen muoto on $[p, \xi, N(\xi)]$. Tämä on lauseen yleinen muoto.
7. Mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava.

Kirja on myös erittäin looginen ja systemaattinen kokonaisuus, sillä kirjan huomautukset etenevät loogisesti: numeroiduista pykälistä aina seuraava pykälä selittää aikaisempaa pykälää. Esimerkiksi, pykälä 1.1 selittää kohtaa 1. Tämä ei kuitenkaan tee kirjasta helppolukuista. *Tractatus* saattaa olla länsimaisen kirjallisuushistorian vaikeaselkoisin kirja. Wittgenstein esitti *Tractatuksen* väitöskirjanaan ja väitöstilaisuus päättyi siihen, että Wittgenstein taputti vastaväittäjinä toimineita Russellia ja G. E. Moorea olkapäälle tokaisten: ”*Älkää surko, tiedän, ettette te koskaan tule ymmärtämään sitä*” (Monk 1991, 271).

Kirjan lauseet eivät välttämättä aukene lukijalle, joka ei ole lainkaan tutustunut kirjan historiallisiin taustoihin ja analyttiseen filosofiaan. *Tractatuksen* lukemisessa on melkein välttämätöntä olla mukana tulkintakirjoja. *Tractatuksen* pykälistä tulkinnallista keskustelua on aiheuttanut varsinkin kirjan viimeiset lauseet (ks. tarkemmin kpl 2.3).

Kirjan tunnetuin ja eniten siteeratuin lause on *Tractatuksen* viimeinen lause: ”*Mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava*” (saks. ”Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen” Tlp, § 7). Lause vaikuttaa todella yksinkertaiselta tai lähes tautologiselta. Se ei näytä näytä sanovan mitään uutta. Lauseen voisi ilmaista myös muodossa ”mistä ei voi puhua, siitä ei voi puhua”, sillä lauseen perussisältö ei näytä muuttuvan miksikään. Lauseen toinen osa ”siitä on vaiettava” (”darüber muss man schweigen”) on kuitenkin tärkeä osa lausetta ja se on suunnattu filosofiaa ja metafysiikkaa kohtaan.

Wittgensteinin mukaan *Tractatuksen* tärkeimmät kohdat ilmaistaan esipuheessa ja kirjan viimeisissä kohdissa (Kremer 2013, 2). *Tractatuksen* esipuheen mukaan *Tractatuksen* tarkoitus on vetää rajat ajattelulle. *Tractatuksen* mukaan ajattelulle ei voida kuitenkaan vetää rajaa, koska meidän olisi voitava ajatella rajan molemmat puolet (ajatella sitä, mitä ei voida ajatella). Raja voidaan vetää vain ajattelun ilmaisulle eli kielelle, ja kaikesta rajan toiselle puolelle jäävästä on vaiettava (Tlp, esipuhe). Wittgensteinin mukaan on mystistä havaita maailma rajattuna kokonaisuutena (Tlp, §6.45).

Wittgensteinin varhaisfilosofian tavoite on transsendentaalifilosofiaa seuraten kartoittaa ajattelun tai pikemminkin mielekkään kielen rajat (ks. tarkemmin kpl 2.8). Hän ei suorita rajanvetoa sen takia, että uusi metafyyinen filosofia olisi mahdollista näiden rajojen sisällä. Wittgenstein yrittää näiden rajojen osoittamisen tai näyttämisen avulla osoittaa metafysiikan mielettömyyden.

Tulkintani mukaan Wittgensteinin kuvaama rajanveto tapahtuu *Tractatuksen* lukijan tai *Tractatuksen* metodia, loogista analyysia, käyttävän ajattelijan muuttuvassa kielenkäytössä: *Tractatuksen* lukija osaa esiteoreettisesti erottaa mielettömät lauseet

eli lauseet, jotka yrittävät puhua siitä mistä ei voi puhua, asiantiloja kuvaavista mielekkäistä lauseista (ks. tarkemmin kpl 2.9). Wittgensteinin *Tractatuksen* tarkoitus on esittää loogisen analyysin menetelmä, jolla voidaan selkeästi erottaa selkeästi sanottavat asiat asioista, joista ei voida sanoa mitään mielekäästä. Loogisen analyysin metodin käyttäminen on muistuttamista siitä mitä voidaan sanoa ja mistä tulee vaieta.

Tractatuksen keskeinen väite on, että mielekkäällä kielellä on selkeät rajat, joiden ylittäminen tarkoittaa mieletöntä kielenkäyttöä. *Tractatuksen* mukaan mielekäästä kielenkäyttöä on vain tosien/epätosien väitteiden esittäminen maailmasta (Ks. tarkemmin kpl.2.9). Kaikki asiat, jotka ovat mielekkään kielenkäytön rajojen tuolla puolen, ovat asioita, joista ei voi mielekkäästi puhua. Metafyysinen kielenkäyttö on hyvä esimerkki mielekkään kielen rajat ylittävästä mielettömästä kielenkäytöstä, joka ei kuvaa mitään olioita tai ei puhu tosista tai epätosista asioista.

Tämän tutkielman keskeinen väite on , että Wittgensteinin *Tractatuksen* tarkoitus on yrittää näyttää (*zeigen*) se, mistä ei voi puhua. Tästä mistä ei voi puhua, on *Tractatuksessa* esimerkkinä sen omat metafyysiset käsitykset kielestä ja todellisuudesta.

2.3 Tractatuksen mielettömät lauseet

Wittgensteinin *Tractatuksen* mukaan filosofiassa ei voida esittää teorioita tai teesejä, mutta Wittgenstein näyttää kuitenkin esittävän *Tractatuksessa* erilaisia käsityksiä kielestä ja kielen logiikasta, ja puhuvan siitä mistä ei voida *Tractatuksen* mukaan puhua. Wittgensteinin mukaan kielen rajat ja kielen olemus ovat jotakin, jotka ilmenevät, mutta joista ei voida sanoa mitään mielekäästä.

Wittgenstein tekee *Tractatuksessa* huomautuksia proposition yleisestä muodosta ja sen takia *Tractatus* tuomitsee omat lauseensa lopussa mielettöminä. Wittgensteinin mukaan *Tractatuksen* ymmärtää ja maailman näkee oikein, kun ymmärtää *Tractatuksen* lauseiden olevan mielettömiä. Hän sanoo *Tractatuksen* huomautuksia lauseen yleisestä muodosta ikään kuin tikkaiksi, joiden päälle lukija on kiivennyt luettuaan kirjan, ja jotka ovat lukemisen jälkeen heitettävä pois (Tlp, §6.54).

Miten *Tractatus* tulisi sitten ymmärtää, jos Wittgenstein tuomitsee *Tractatuksen* lauseet mielettömiksi? Tulisiko Wittgensteinin filosofian mielettömyyttä koskevat väitteet laittaa koskemaan myös *Tractatuksen* käsitystä kielestä ja loogisesta analyysistä? *Tractatuksen* ns. mielettömät lauseet (*nonsencial statements*) ovat olleet kiivaan tulkintakeskustelun kohteena (Kuusela 2008, 35). Keskeinen kysymys on ollut, että miksi Wittgenstein kirjoitti mielettömän kirjan?

Perinteisen tulkinnan (Robert Fogelinin käsitteillä ei-pyrrhonistisen) mukaan (jota edustavat mm. Russell johdannossaan, Erik Stenius 1960, Hacker 1980, Heikki Kannisto 1986) Wittgensteinin lauseiden mielettömyys seuraa kielen olemusta koskevasta teoriasta (nk. lauseen kuvateoria. ks. tarkemmin kpl 2.95). Perinteisen tulkinnan mukaan kirja hahmottelee metafysisen teorian, lauseen kuvateorian, jota ei voida esittää kielessä, mutta jonka totuus voidaan siitä huolimatta ymmärtää. Perinteisen tulkinnan on katsottu johtavan paradoksiin: Wittgenstein esittää samaan aikaan teorian kielestä ja tuomitsee tuon teorian mielettömänä.

Perinteisen tulkinnan haastajaksi on ilmaantunut nk. määrätietoinen (*resolute*) tulkinta (Robert Fogelinin käsitteillä pyrrhonistinen tulkinta), joka hylkää mielettömän teorian ja argumentin käsitteet mahdottomina ymmärtää (Kuusela 2008, 61). Määrätietoista tulkintaa edustavat mm. Cora Diamond 1991, James Conant 2002 ja Michael Kremer 2001.

Diamondin mukaan *Tractatuksen* lukijan tulisi kirjan luettuaan heittää määrätietoisesti pois Wittgensteinin kielen logiikkaa koskevat ideat. Diamond syyttää perinteisiä tulkintoja jänistämistä (*chickening out*) (Stern 2004, 44). Määrätietoisesta tulkinnasta mukaan *Tractatuksen* mielettömien lauseiden tarkoitus ei ole esittää teoriaa tai argumenttia, vaan niiden päämäärä on terapeuttinen. Määrätietoisesta tulkinnasta etuna on, ettei se oletta ongelmallista mielettömän teorian ajatusta ja välttää samalla juuttumisen kirjan paradoksiin. James Conantin mukaan *Tractatuksen* mielettömät lauseet toimivat eräänlaisena terapiana, jonka tavoite on vapauttaa filosofit ongelmallisista kysymyksistä ja teorioista osoittamalla sellaisten johtavan mielettömyyksiin (Kuusela 2008, 40).

James Conant ja Cora Diamond haastavat perinteiset ei-pyrrhonistiset tulkinnat, jotka löytävät filosofisen teorian *Tractatuksesta*. Heidän mukaansa *Tractatuksen* lukijan pitää ottaa todesta Wittgensteinin ajatus, että filosofia, myös *Tractatuksen* filosofia, on mieletöntä. Määrätietoisen tulkinnan mukaan *Tractatus* on suunniteltu siten, että sen lukija tulee huomaamaan kirjan näennäisten teesien mielettömyyden. Tämän tulkinnan mukaan *Tractatuksen* loogisen analyysin päämääränä on vain muistuttaa lukijaa jostakin, jonka lukija jo itse tietää: loogisista erotteluista sen välillä mikä voidaan sanoa ja mistä tulee vaieta.

Diamond näyttää ottavan tulkintansa lähtökohdaksi *Tractatuksen* pykälän 4.112, jossa Wittgenstein sanoo, että filosofian tuloksena eivät ole filosofiset lauseet, vaan lauseiden selventyminen, ja *Filosofisten tutkimusten* pykälän 126, jossa Wittgenstein sanoo, että filosofia ei selitä mitään eikä tee johtopäätöksiä (Tlp, § 4.112 ja FT, §126). Diamondin määrätietoisen tai terapeuttisen tulkinnan mukaan Wittgenstein esittää filosofisia näkemyksiä ja teorioita vain osoittaakseen niiden mielettömyyden (Stern 2004, 44).

Peter Hacker syyttää Conantia ja Diamondia *Tractatuksen* loogisten oivallusten pois heittämisestä. Hacker sanoo ivailen: “*Tikapuiden pois heittäminen on yksi asia, mutta vauvan heittäminen pois pesuveiden mukana on toinen*” (oma suomennos. Kuusela 2008, 62). Puhtaasti terapeuttiset luennat jättävät epäselväksi, miksi Wittgenstein käytti melkein kymmenen vuotta lauseen kuvateorian kehittämiseen (Kuusela 2008, 62). Tässä tutkielmassa on tarkoituksena avata *Tractatuksen* lauseen kuvateorian ajatusta ja näyttää miten se oli *Tractatuksen* käsitysten keskiössä (ks. tarkemmin kappale 2.95)

Tulkintani mukaan Wittgenstein ajatteli, että kielen ja todellisuuden yhteinen looginen rakenne *ilmenee* kielenkäyttäjälle. Kielenkäyttäjä voi esiteoreettisella tasolla nähdä kielen ja lauseen yhteisen loogisen muodon ja erottaa sen mistä voi puhua (*sagen*), siitä minkä voi vaan näyttää (*zeigen*). *Tractatuksen* lukija tunnistaa esiteoreettisesti mitä on mielekäs ja mieletön kielenkäyttö, eikä tämä tarkoita merkityksen teorian esittämistä.

Tulkintani mukaan, joka ammentaa sekä perinteisestä tulkinnasta että määrätietoista tulkinnasta, *Tractatuksen* lukemisen tehtävä on vapauttaa lukija kysymästä mielettömiä filosofisia kysymyksiä. Tämän tehdäkseen Wittgenstein kuitenkin joutuu kirjassaan puhumaan siitä, mistä ei voi puhua. Hän esittää *Tractatuksessa* omat ajatuksensa ikään kuin esimerkkinä siitä mistä tulee vaieta ja ohjaa lukijan pois filosofisten kysymysten ja teorioiden muodostamisen parista. Wittgensteinin *Tractatus* on tässä mielessä itseironinen teos ja muistuttaa paljon zen-buddhalaisuudessa hyväksi käytettäviä koaneita, joissa kysytään jokin mieletön tai paradoksaalinen kysymys kuten ”minkälainen ääni lähtee, kun yksi käsi taputtaa?”. Koanien tarkoitus on vapauttaa kyselijä kysymästä mielettömiä kysymyksiä ja saada kyselijä valaistumisen polulle.

2.4 Looginen ja eettinen

Tractatuksen voidaan nähdä koostuvan kahdesta osasta: loogisesta ja mystisestä (Glock 1996, 330). Loogiseen osaan lukeutuu Bertrand Russellilta omaksuttu atomistinen ontologia. *Tractatuksen* looginen osa avautuu kirjasta ehkä helpommin kuin kirjan mystinen osa. Mystiseen osaan lukeutuu etiikka ja estetiikka, jotka ovat Wittgensteinin mukaan transsendentaalisia eli tuonpuoleisia (Tlp, §6.421). Transsendentaalinen tarkoittaa Wittgensteinille ilmaisukyvyn ylittävää (Kremer 2013, 5). Mystistä osaa, joka käsittelee etiikkaa ja estetiikkaa, *Tractatuksesta* ei itse asiassa edes löydy, koska niistä ei *Tractatuksen* mukaan voida sanoa mitään mielekästä. Wittgenstein sanoo eräässä kirjeessään *Tractatuksen* koostuvan kahdesta osasta: siitä mikä kirjaan on kirjoitettu ja siitä mitä siihen ei ole kirjoitettu. Hän kertoo jälkimmäisen olevan kirjan tärkeämpi osa (Glock 1996, 330).

Wittgensteinin mukaan kielen lauseet eivät voi ilmaista etiikan ja estetiikan kohteita, jotka ovat käsittämättömiä, tuonpuoleisia ja korkeampia asioita (Tlp, §6.42). Wittgensteinin filosofian keskiössä näyttää olevan ajatus, että kaikki tärkeät ja merkitykselliset asiat ovat elämänkokemuksemme ulkopuolella tai rajalla, ja me emme voi sanoa niistä mitään mielekästä. Wittgensteinin mukaan kaikki mikä voidaan ilmaista, voidaan ilmaista selkeästi ja kaikesta merkityksellisestä tulee vaieta.

Tractatus kielikäsitteiden mukaan mielekästä kielenkäyttöä on vain asiantiloja kuvaavien loogisten propositionien esittäminen ja kaikesta tämän kielikäsitteiden ulkopuolelle jäävästä on vaiettava. Tämän näkemyksen mukaan filosofian tutkimat asiat ovat maailmamme ja kielemme rajalla tai rajojen tuolla puolen ja emme voi sen takia sanoa niistä mitään mielekästä. Wittgenstein ei kuitenkaan vähättele etiikkaa ja estetiikkaa vaan pitää niitä jopa tärkeimpinä asioina.

Wittgensteinin varhaisfilosofian pääajatus on, että käsitekirjoituksessa (*Begriffsschrift*) ei voida esittää mielekästä eettistä, esteettistä tai metafysisistä propositionia (ks. tarkemmin kpl.2.94). *Tractatus* tarkoitus ei ole sanoa etiikkaa ja estetiikkaa turhaksi, vaan rajata ja ehkä jopa pelastaa ne loogisten positivistien hyökkäyksiltä. Wittgenstein sanoo, että *Tractatus* tarkoitus on rajata eettinen sisältäpäin (Glock 1996, 330). Hänen ajatus etiikan ja estetiikan kohteiden loogisesta tai sanallisesta käsittämättömyydestä on nähdäkseni oikeaan osunut. Eettisiä ja esteettisiä arvostelmia ei voida katsoa objektiivisiksi samassa mielessä kuin todellisuutta koskevia väitelauseita. Ihmisillä on etiikkaa ja estetiikkaa koskevia käsityksiä, mutta näitä ei voida yleistää kaikkia ihmisiä koskeviksi objektiivisiksi tai tieteellisiksi teorioiksi (ks. tarkemmin. 2.94)

1930- 1950-luvuilla Wittgensteinin *Tractatus* vaikutti merkittävästi Wienin piirin loogisten positivistien verifikationistiseen ja anti-metafyysiseen ohjelmaan. Loogiset positivistit löysivät inspiraatiota *Tractatus* keskeisestä erottelusta mielekkään ja mielettömän (*sense/nonsense*) puheen välillä. Wittgenstein osallistui Wienin piirin tapaamisiin ja kritisoi sen keskeisiä jäseniä, Moritz Schlickiä ja Rudolf Carnapia *Tractatus* väärinymmärryksestä. Wittgensteinilla oli tapaamisissa tapana kieltäytyä keskustelemasta filosofiasta ja lukea intialaisen filosofin ja runoilijan Rabindranath Tagoren runoja tuoli käännettynä seinään päin (Edmonds 2002, 156). Hän kenties yritti viittoilla ja osoittaa sitä kohden, mistä ei voida puhua. Nähdäkseni Wittgenstein halusi muistuttaa loogisia positivistejä siitä, että vaikka perinteisistä metafysiikan kohteista kuten olevan välttämättömyydestä, ei voida sanoa mitään mielekästä, niin ne voivat silti ilmetä.

Loogis-positivistinen luenta tuli kuitenkin vaikuttavimmaksi Wittgenstein-tulkinnaksi akateemisissa piireissä. Vasta Wittgensteinin kuoleman jälkeen 1950- luvulla

tulkitsijat alkoivat kritisoimaan *Tractatuksen* loogis-positivistista luentaa siitä, että se ei ollut ottanut *Tractatuksen* erottelua sen välillä mikä voidaan sanoa, ja mistä tulee vaieta, tarpeeksi vakavasti (Stern 2004, 40). *Tractatuksen* ensimmäisen esipuheen kirjoittanut Bertrand Russell tulkitsi *Tractatusta* Wittgensteinin mukaan myös väärin. Russell kiinnittää tulkinnassaan huomiota lähinnä *Tractatuksen* loogiseen puoleen ja jättää transsendentaalisen ja mystisen puolen kokonaan huomiotta. Russellin mukaan *Tractatuksen* tarkoitus oli esittää loogisten propositioiden yleinen muoto ja teoria kielestä. Wittgensteinin mukaan Russell oli kuitenkin hakoteillä tulkinnassaan. Wittgensteinin tarkoitus ei ollut kehittää logiikan formaalista aspektia, tai tarjota uusia työkaluja siihen, vaan pikemminkin valaista kielen logiikan filosofista ja mystistä puolta (Glock 1996, 15). Wittgenstein kirjoitti Italian vankileiriltä Russellille kirjeen:

”Minä pelkään nyt, että sinä et ole todella käsittänyt minun pääväittämäni, jonka suhteen koko loogisten propositioiden bisnes on vain korollaario. Pääasia on teoria siitä mikä on sanottavissa (sagen) propositioilla – so. kielellä - (ja, mikä johtaa samaan, mitä voidaan ajatella) ja mitä ei voida ilmaista propositioilla, vaan ainoastaan näyttää (zeigen), mikä minun käsittääkseni on filosofian kardinaaliongelman.” (Russell 1968, 165).

2.5 Sanoa ja näyttää

Wittgensteinin *Tractatus* käsittelee filosofian ongelmia ja yrittää osoittaa, että filosofisten ongelmien kysymyksenasettelu perustuu kielen logiikan väärinymmärtämiseen. Wittgenstein tiivistää *Tractatuksen* koko sisällön sanoihin: *”Minkä ylipäänsä voi sanoa, sen voi sanoa selvästi, ja mistä ei voi puhua, siitä on vaiettava.”* (Tlp, esipuhe). Lainauksessa Wittgenstein tekee käsitteellisen erottelun asioiden, joista voidaan sanoa jotakin, ja asioiden joista tulee vaieta, välille (sanoa/näyttää). Tässä tutkielmassa tulkitsen Wittgensteinin *Tractatusta* tämän käsitteellisen erottelun kautta. Tämä erottelu on tulkinnallinen avain *Tractatuksen* ymmärtämiseen.

Wittgensteinin varhaisfilosofian käsityksen ydin on siinä erossa, jonka Wittgenstein tekee tosien/epätosien faktuaalisten väitteiden ja välttämättömyyttä koskevien

väitteiden välille. Epäonnistuminen näiden kahden väitelauseen erottamisessa muodostaa Wittgensteinin mukaan filosofian kardinaaliongelman ja synnyttää metafyyssisen kysymyksenasettelun (Kuusela 2008, 3). *Tractatuksen* mukaan tämä erottelu ja rajanveto vaiettavien ja selkeästi sanottavien asioiden välillä voidaan tehdä käsittekirjoituksen (*Begriffsschrift*) käyttöönoton avulla. Wittgensteinin varhaisfilosofian keskiössä on ajatus loogisen analyysin metodista, jonka avulla on mahdollista paljastaa kielen todellinen logiikka ja olemus.

Tractatuksen mukaan kielen todellinen logiikka ja olemus ilmenee asiantiloja kuvaavissa loogisissa propositionissa. Suurin osa tai lähes kaikki filosofian ongelmat johtuvat kielen logiikan väärinymmärtämisestä ja loogisesti virheellisten lauseiden muodostamisesta. *Tractatuksen* mukaan todellisia filosofisia ongelmia tai mielekästä filosofiaa ei itseasiassa ole edes olemassa, vaan filosofian tehtävä typistyy kielen loogiseen analyysiin ja asiantiloja kuvaavien propositionien muodostamiseen. Kielen loogisen analyysin tehtävänä on erottaa todellisuutta kuvaavat mielekkäät propositionit siitä mistä ei voi puhua.

Wittgensteinin vaikenemisen vaatimus kohdistuu välttämättömyyttä ja olemusta koskevaan puheeseen, kuten yrityksiin käsitteellistää kielen rajoja. Wittgensteinin mukaan kielellä on olemassa selkeät rajat ja säännöt joiden puitteissa kielessä voidaan ilmaista mielekkäitä lauseita, mutta näitä sääntöjä itseään ei voida kuitenkaan ilmaista kielen lauseilla.

Tässä tutkielmassa on keskeisellä sijalla Wittgensteinin ajatus, että vaikka kielen transsendentaalisia ehtoja tai kielen logiikkaa ei voida ilmaista kielessä, niin ne voidaan kuitenkin näyttää (*zeigen*) loogisen analyysin avulla ja ne voivat ilmetä (Tlp, §6.522). Tämä on nähdäkseni sanoa/näyttää erottelun keskeinen idea. Loogisen analyysin tehtävä on muistuttaa metafyyssikkoja kielen rajoista ja erosta sen välillä mistä voidaan puhua ja mistä on vaiettava (Tlp, §6.53).

Tractatuksen kielikäsitteilyksen mukaan kielen olemus ja todellinen logiikka ilmenevät asiantiloja kuvaavissa propositionissa. *Tractatuksen* keskiössä on ajatus, että kieli representoi todellisuutta (lauseen kuvateoria), mutta kielen ja todellisuuden välisestä representaatiosuhteesta ei voida kielessä itsessään puhua. Kaikki yritykset ilmaista

kielen olemusta tai mielekkään kielenkäytön rajojen ulkopuolisia asioita ovat mielettömiä (*sinnloss*) kielenkäyttöä.

2.6 Tractatuksen metafysiikan kritiikki

Länsimaisessa filosofiassa metafysiikan kysymyksiä, kuten ”mitä on oleva?” , on pidetty malliesimerkkeinä filosofista kysymyksistä. Metafysiikka sanan synty jäljitetään yleensä tavasta nimittää Aristoteleen fysiikan jälkeisiä teoksia *ta meta ta fysika* (kreikan kielen meta = 'jälkeen', eli ”(kirjat) jotka tulevat fysiikan (kirjojen) jälkeen”). Nimitys on osoittautunut metafyyksiselle tutkimukselle osuvaksi, sillä metafyyksinen tutkimus ei käsittele luonnon (*fysis*) piiriin kuuluvia yksittäisiä asioita kuten tiettyä eläintä tai kasvia tai näiden lajijominaisuuksia, vaan luonnon ylittäviä kaikelle olevalle välttämättömiä ja olemuksellisia periaatteita. Metafysiikka voidaan määrittellä olevan tai todellisuuden olemuksen tai perimmäisen luonteen tutkimukseksi.

Kysymykset asioiden olemuksista ja välttämättömistä piirteistä ovat olleet metafysiikan tärkeimpiä kysymyksiä. Olemus (latinaksi *essentia*) tarkoittaa sitä ominaisuutta joka tekee jostakin asiasta sen, mitä se pohjimmiltaan on, ja joka sillä on välttämättä oltava ollakseen olemassa. Metafyyksinen kysymys voisi olla esimerkiksi: ” Mikä on ihminen?”, jolloin haetaan takaa niitä välttämättömiä piirteitä, jotka tekevät ihmisestä ihmisen.

Länsimaisen filosofian historia näyttää koostuvan suurista miehistä, jotka ovat esittäneet esimerkin tapaisia suuria kysymyksiä ja suuria vastauksia näihin kysymyksiin. Systemifilosofit, kuten Platon, ovat yrittäneet vastata filosofisiin kysymyksiin tarjoamalla filosofisia teorioita, joiden tarkoitus on selittää ilmiö lopullisesti. Filosofiset teorit, kuten Platonin ideaoppi, ovat nähdäkseni syntyneet tyytymättömyyden tunteesta käsitteiden käytön epämääräisiä ja hämääviä rajoja kohtaan.

Platonin dialogeissa oppilaidensa kanssa keskusteleva Sokrates on malliesimerkki metafyyksisestä kysymyksenasettelijasta. Hän ei yleensä hyväksy oppilaidensa antamia arkipäiväisiä esimerkkejä ja määritelmiä käsitteille, vaan hakee takaa määritelmää,

joka pitää paikkansa kaikissa mahdollisissa käsitteen käytön tapauksissa. Sokrates on tyytymätön oppilaiden epätäydellisiin määritelmiin ja vaatii filosofisten kysymysten vastauksilta jonkinlaista ikuisuutta ja kaiken kattavuutta. Nimitän tällaista kysymyksenasettelua metafyyksiseksi kysymyksenasetteluksi.

Kielifilosofi saattaisi myös tehdä metafyyksistä tutkimusta yrittäessään esittää teoriaa siitä, mikä on kaikelle kielelle yhteistä ja olennaista. Nähdäkseni Wittgensteinin varhaisfilosofian käsitys kielestä ja Noam Chomskyn ajatus universaalikieliopista ovat metafyyksisiä käsityksiä kielestä.

Wittgenstein oli varhaisfilosofiassaan kiinnostunut kielen olemuksellisista ja välttämättömistä piirteistä. Keskeinen looginen erottelu, johon Wittgenstein haluaa *Tractatuksen* lukijan kiinnittävän huomiota, on erottelu faktoja koskevien väitteiden ja välttämättömyyttä tai mahdollisuutta (olemusta) koskevien väitteiden välillä (Kuusela 2008, 63). Metafyyksikoille ero faktoja koskevan ja välttämättömyyttä koskevan tutkimuksen välillä ei ole kuitenkaan selvä (Kuusela 2008, 103). Wittgensteinin mukaan se mikä on välttämätöntä ja olemuksellista ei voi olla tosien lauseiden kohde. Kaikki välttämättömyyttä koskevat lauseet ovat Wittgensteinin mukaan mielettömiä (*senseless/sinnlos*). Hänen varhaisfilosofiansa mukaan kielen ja todellisuuden yhteinen looginen rakenne, kielen olemus, voi sen sijaan ilmetä käyttämällä loogisen syntaksin mukaista kieltä.

Wittgensteinin mukaan filosofian kardinaaliongelmaksi on sekoittaa asiat, jotka voidaan sanoa propositioilla (*sagen*) asioihin, jotka voidaan ainoastaan näyttää (*zeigen*) (Russell 1968, 165). Metafyyksikoilla saattaa olla tapana sekoittaa sanojen merkitystä koskeva puhe todellisuutta koskevan puheen kanssa ja pitää filosofian käsitteellisiä ongelmia todellisuutta koskevinä ongelmina. Filosofiset ongelmat ovat todellisuudessa käsitteellisiä ongelmia, jos ne edes ovat ongelmia lainkaan, ja johtuvat *Tractatuksen* mukaan kielen todellisen logiikan väärinymmärtämisestä. *Tractatuksen* mukaan useimmat filosofiset lauseet ja kysymykset ovat täysin mielettömiä.

Wittgenstein yrittää *Tractatuksessa* astua erilleen metafyyksisestä filosofian traditiosta ja sanoo, että mielekkäitä filosofisia kysymyksiä ei voida edes muodostaa (Tlp, §6.5). Varhaiselle Wittgensteinille filosofia ei ole supertiede tieteiden joukossa, joka voisi

tavoittaa suuria ja välttämättömiä totuuksia. Filosofian tehtävä on ainoastaan selventää ja kritisoida metafyyssistä kielenkäyttöä ja metafysiikoiden tapaa asettaa kysymyksiä, kuten ”mitä on tieto?”, ja yritystä vastata näihin olemusta ja välttämättömyyttä koskevilla teorioilla ja teeseillä (Tlp, §4.112).

Wittgenstein tulee *Tractatuksessa* puhuneeksi kielen olemuksesta, eli siitä josta ei voida *Tractatuksen* mukaan puhua, ja sen takia *Tractatus* tuomitseekin itsensä lopussa mielettömänä ja kehottaa hylkäämään *Tractatuksen* mielettömät lauseet (Tlp, §6.54). Wittgensteinin varhaisfilosofian taustalla on tästä huolimatta hyvin metafyyssisiä, jopa Platonistisia käsityksiä kielen ja todellisuuden luonteesta (ks. tarkemmin kpl.3). *Tractatus* selvästi epäonnistuu irrottautumaan metafyyssisestä filosofian traditiosta ajatellessaan, että kielestä ja todellisuudesta olisi loogisen analyysin avulla löydettävissä yksinkertainen rakenne ja olemus (ks. tarkemmin kpl 2.92).

2.7 Immanuel Kant

Immanuel Kant jaotteli *Puhtaan järjen kritiikissään* (*Kritik der reinen Vernunft*, 1781/1787) propositiot analyyttisiin ja synteettisiin. Analyyttinen propositio on esimerkiksi ”pallo on pyöreä”, jonka todeksi osoittamiseen ei tarvita kokemusta. Lauseen totuus voidaan todeta pelkästään tarkastelemalla käsitteiden suhteita: Pallo on olemuksellisesti pyöreä. Pallon pyöreäyden selvittämiseen ei tarvitse tutkia erikseen jokaista palloa. Synteettisten arvostelmien totuudet voidaan sen sijaan tietää vain kokemuksen perusteella, sillä synteettiset arvostelmat ovat suhteessa olioihin. Synteettinen arvostelma on esimerkiksi ”pallo on keltainen”, jonka todeksi tietämiseen tarvitaan kokemusta proposition sisällöstä.

Immanuel Kantin *Puhtaan järjen kritiikin* keskeinen kysymys on, että kuinka synteettiset a priori propositiot (eli kuinka voimme saavuttaa tietoa todellisuudesta ennen kokemusta) ovat mahdollisia? Kant jakoi kysymyksen kolmeen osaan:

1. Kuinka matematiikan synteettiset a priori propositiot ovat mahdollisia?
2. Kuinka luonnontieteet synteettiset a priori propositiot ovat mahdollisia?
3. Kuinka metafysiikan synteettiset a priori propositiot ovat mahdollisia? (Hanna 2013).

Kantin kysymysten tarkoitus on asettaa rajat teoreettiselle järjelle. Kantin mukaan sekä puhdas luonnontiede että matematiikka voivat olla synteettisiä a priori tieteitä eli ne voivat kertoa todellisuudesta jotakin ilman empiiristä tutkimusta. Suuri osa matematiikan filosofiasta kuitenkin kiistää matematiikan synteettis-apriorisuuden ja puhdas luonnontiedekin on tieteilijöiden keskuudessa kyseenalainen ajatus.

Metafysiikan synteettisiä a priori propositioita Kant piti mahdottomina. Kant kritisoi yrityksiä saada tietoa olioista sinänsä analyttisellä päättelyllä. Kant ajatteli metafysiikan olevan mahdollista vain transsendentaalisena tieteenä, joka tutkii inhimillisen ymmärryksen yleisiä ja välttämättömiä ehtoja. Transsendentaalifilosofian mukaan havainnon subjektilla ei ole mahdollisuutta havainnoida subjektista riippumatonta todellisuutta ja olevaa sellaisenaan (*noumenon*), vaan kaikki kokemus on subjektin ymmärryksen muotojen konstituoimaa.

Wittgensteinin *Tractatus* näyttää olevan selkeästi transsendentaalifilosofinen teos. *Tractatus* pyrkii transsendentaalifilosofiaa seuraten vetämään ajattelulle tai pikemminkin mielekkäälle kielelle rajat. Wittgenstein sai paljon vaikutteita jälkikantilaisilta representaation kriitikoilta Hertziltä ja Boltzmannilta, jotka painottivat kantilaisesti empiirisen luonnontieteen ja a priorisen filosofian eroa (Glock 1996, 341). Lisäksi Arthur Schopenhauerin transsendentaalisella filosofialla oli vaikutuksia Wittgensteinin varhaisfilosofiaan.

Kantin transsendentaalifilosofiaa mukailevia tulkintoja Wittgensteinin *Tractatuksesta* ovat esittäneet Erik Stenius teoksessaan *Wittgenstein's Tractatus: A Critical Exposition of its Main Lines of Thought* (Stenius 1960) ja Heikki Kannisto teoksessaan *Thoughts and Their Subject: A study of Wittgenstein's Tractatus* (Kannisto 1986).

2.8 Tractatus ja transsendentaalifilosofia

Wittgenstein ei ole *Tractatusessa* kiinnostunut yksittäisistä kielistä, vaan siitä mikä on kaikille kielille yhteistä: Kielen olemuksesta, kielen välttämättömistä piirteistä ja

mielekkään kielen ehdoista. Wittgensteinin kiinnostuksen voidaan sanoa olevan metafyyisistä laatuja, jonka hän näki myöhäisfilosofiassaan muodostavan monia ongelmia (FT, § 65). Wittgensteinia kiinnosti ne välttämättömät ja olemukselliset piirteet, jotka mahdollistavat mielekkään kielenkäytön ja joita ilman propositio ei voisi ilmaista merkitystään (Kuusela 2008, 57). Wittgensteinille olemuksellista lauseessa on se, mikä on yhteistä kaikille niille lauseille, jotka voivat ilmaista saman merkityssisällön (Tlp, §3.341).

Nähdäkseni Immanuel Kantin tietokyvyn rajoja tiedusteleva epistemologinen kysymys ”mitä voimme tietää?” korvautuu Wittgensteinilla ilmaisukyvyn rajoja tiedustelevalla semanttisella kysymyksellä ”mitä voimme sanoa?”. Kantin transsendentaalifilosofinen reflektio korvautuu loogisella analyysillä, joka pyrkii eliminoimaan kielestä sen aksidentaaliset piirteet ja paljastamaan sen olemukselliset piirteet, paljastaen samalla kielenkäytön rajat.

Wittgenstein on tiedon ja tietämisen rajojen sijaan kiinnostunut merkityksestä ja mielekkään kielen rajoista. *Tractatuksen* mukaan mielekkäällä kielellä on olemassa selkeät rajat, joiden puitteissa kieltä voidaan käyttää mielekkäästi. Siinä missä Kantille havainnon kategoriat toimivat kaiken tiedon a priorisena ehtona, siinä Wittgensteinille kielen logiikka tai looginen syntaksi on mielekkään kielen ehtona.

Wittgensteinin kielifilosofiassa synteettiset a priori propositiot ovat mahdottomia: Emme voi hypätä kielen ja todellisuuden yhteisen loogisen rakenteen ulkopuolelle kuvailemaan kieltä tai maailmaa. Wittgensteinin *Tractatuksen* mukaan loogisen analyysin tehtävä on karsia olemusta koskevat metafyyisistä väitelauseet pois kielestä ja keskittyä synteettisten väitelauseiden esittämiseen (Tlp, §6.53). Kielen ja todellisuuden yhteinen a priori synteettinen rakenne voi kuitenkin *Tractatuksen* perusajatuksen mukaan mystisesti ilmetä ihmiselle.

Wittgensteinin mukaan kielen ”logiikka on ennen kaikkea kokemusta –ennen sitä, että jokin on niin tai näin.” (Tlp, §5.552). Hänen mukaan kielen logiikka on a priorista ja transsendentaalista, eli voimme ymmärtää tai nähdä kuin silmälasien läpi kielen logiikan ennen kokemusta, mutta emme voi ilmaista sitä kielessä (ks. tarkemmin kpl 2.95). Nähdäkseni tämä tarkoittaa, että voimme havainnoida asiantilan

pallo on puussa, mutta asiantilan loogista rakennetta ei voida ilmaista kielessä. Asiantila projisoituu ja heijastuu lauseeseen ”pallo on puussa”.

Tractatuksen mukaan minuus (eng. *I* saks. *Ich*) ei ole ihminen, ihmisruumis tai se mieli, jota psykologia käsittelee vaan metafyyssinen subjekti (vrt. Kantin transsendentaaliseen subjektiin). Metafyyssistä subjektiakaan ei ole itseasiassa edes olemassa, koska se on maailma itsessään tai maailman raja (Tlp, §5.631 ja §5.641). Wittgensteinin mukaan kielellä ja maailmalla on yhteiset loogiset rajat (Tlp, §5,6). Toisin sanoen subjektiä ei voida sanallisesti määritellä, koska silloin subjektin tulisi voida hypätä kielensä ulkopuolelle kuvaamaan itseään kielellisesti.

Transsendentaalifilosofian mukaan ihminen ei voi havaita olioita sinänsä (*das Ding an sich*), vaan todellisuus ilmenee havaitsijalle epäsuorasti ymmärryksen, Wittgensteinin tapauksessa kielen tai logiikan, muotojen suodattamana. Ihmiset ymmärtävät asioita aina käsitteiden kautta: vuoret ymmärretään aina ”vuorina” ja pilvet aina ”pilvinä”. Ihmiset eivät lähesty maailmaa ja siinä olevia olioita sellaisenaan, vaan ihmisillä näyttää olevan jonkinlainen käsite tai skeema (*urbild* ks. kpl.6.3), johon he asettavat maailman ja siinä olevat oliot. Ihmiset eivät voi suoraan ymmärtää sitä, miten maailma ihmiselle ilmenee, koska tämä olisi jo ilmenevän ilmiön käsitteellistämistä. *Tractatuksen* mukaan kaikki ajattelu on kielellistä ja ihmiset ovat siten ikään kuin kahlittuja ilmaisemaan tosiasioita ja asiantiloja tietyllä kielen logiikan mahdollistamalla tavalla (Tlp, esipuhe).

2.9 Looginen analyysi

Tractatuksen mukaan filosofia ei ole mikään oppi tai teoria vaan tietynlaista toimintaa: ajatusten loogista selventämistä ja analysoimista. Filosofian tuloksena ei ole ”filosofiset lauseet” vaan lauseiden selventyminen ja filosofisten ongelmien raukeaminen. Wittgenstein sanoo: ”*Filosofian tulee selventää ja tarkasti rajata ajatukset, jotka muuten ovat ikään kuin sameita ja hämääriä.*” (Tlp, §4.112).

Tractatuksen mukaan filosofian tulokset eivät ole teorioita tai teesejä vaan ajatusten selkiintymistä ja filosofisten kysymysten loppumista, ehkä jopa jonkinlaista valaistumista. Wittgenstein ei edes yritä vastata metafyyssikoiden kysymyksiin, sillä

hänen mukaansa filosofiset ongelmat eivät ratkea uusilla teorioilla tai teeseillä. Kaikki yritykset ilmaista olemusta ja välttämätöntä voidaan Wittgensteinin mukaan osoittaa mielettömiksi loogisen analyysin avulla (Kuusela 2008, 98). Filosofisesti tai metafyyysisesti itseään ilmaisevan kielenkäyttöä tulee kritisoida ja osoittaa, että hän ei ole antanut kaikille sanoilleen tarkkaa merkitystä. Wittgensteinin varhaisfilosofian mukaan filosofian tai filosofian kritiikin tarkoitus on muistuttaa kieltä metafyyysisesti käytävää henkilöä jostakin, jonka hän jo tietää, mutta ei näe tarpeeksi hyvin: Kielen perimmäisestä logiikasta.

Kaikki hämävät ja sameat metafyyysiset ajatukset, jotka koskevat asioiden olemusta, ovat Wittgensteinin mukaan mahdollista välttää käyttämällä loogista kieltä, käsitekirjoitusta (*Begriffsschrift*). Loogisella analyysillä ja selventämisellä Wittgenstein tarkoitti arkikielen lauseiden pukemista tai kääntämistä käsitekirjoituksen (*Begriffsschrift*) eli predikaattilogiikan kielelle (Kuusela 2006, 49). *Traktatuksen* mukaan filosofia on mahdollista vain metafyyysisen kielenkäytön kritiikkinä ja loogisena analyysinä, joka kääntää tai pukee epäselviä lauseita käsitekirjoituksen kielelle. Käsitekirjoituksen tarkoituksena on näyttää lauseet ja sanat selkeässä ja tarkassa muodossa (ks. tarkemmin kpl 2.92).

Wittgensteinin mukaan kaikki mielekkäinä esittäytyvät arkikielen lauseet tulisi voida jäännöksettä kääntää käsitekirjoituksen kielelle ja se, mitä ei voida kääntää käsitekirjoituksen kielelle, on mielettömyyttä (Kuusela 2006, 49). Se mikä on kaikille olemassa oleville kielille olemuksellista ja välttämätöntä, voidaan suoraan lukea tai nähdä käsitekirjoituksesta (Kuusela 2006, 50)

Wittgensteinin mukaan mielekkäinä esiintyvät arkikielen lauseet tulee voida muuntaa sellaiseen idealiseen ja täydelliseen muotoon, jossa kieliopillinen ja looginen rakenne sulautuvat yhteen (von Wright 1975, 142). Käsitekirjoitus sulkee pois erehdykset siten, että samaa merkkiä ei voida käyttää eri symboleissa eikä eri tavoin merkitseviä merkkejä voida käyttää ulkonaisesti samalla tavalla (Tlp, §3.325). Wittgensteinin mukaan lauseella on yksi ja vain yksi täydellinen analyysi ja sen minkä analysoitu lause ilmaisee, sen se ilmaisee yksiselitteisellä tavalla (Tlp, §3.25 ja §3.251). Käsitekirjoituksen kielelle kääntämisen ehtoina, ja samalla myös mielekkään kielen

ehtoina on, että lauseen pitää kuvata jotakin asiantilaa ja olla joko tosi tai epätosi (Tlp, §3.25, §4.0031 ja §4.112.).

Wittgensteinin puhe lauseen yleisestä muodosta voidaan ymmärtää yrityksenä eksplikoida kielen formaaliset piirteet, jotka kielenkäyttäjät tunnistavat esiteoreettisesti, loogisen analyysin esittämisen avulla (Kuusela 2008, 64).

Wittgensteinin mukaan lauseen yleinen muoto on ”asiat ovat niin ja niin”. Hän ei esitä *Tractatuksessa* esimerkkiä tällaisesta propositiosta, mutta sellainen voisi olla vaikka ”Venus on juustoa”. Wittgenstein kertoo *Tractatuksessa*: ”-*Toinen nimi edustaa toista oliota, toinen toista, ja liittämällä ne yhteen niistä muodostuu kokonaisuus, joka esittää –kuten kuvaelma – yksityisen asiantilan.*” (Tlp, §4.0311).

Loogisesti oikein muodostetut lauseet koostuvat yksinkertaisten olioiden yksinkertaisista nimistä kuten nimistä ”Venus” ja ”juusto” ja ovat tällaisten nimien yhteenliittymiä (Tlp, §4.22).

Joku saattaisi esittää proposition ”Joutsenet ovat mustia”. Verrattaessa propositiota todellisuuteen voidaan selvittää onko se tosi, epätosi vai mieletön. Lauseesta itsestään ei selviä onko se tosi vai epätosi, vaan sitä täytyy verrata todellisuuteen (Tlp, §2.223). Voimme todeta, että ”joutsenet ovat mustia” -propositio on tosi tietystä joukosta joutsenia, joita voi löytää Australiasta. Lauseet, joista ei voi sanoa, onko ne tosia tai epätosia, ja joita ei voi verrata mihinkään asiantilaan, ovat mielettömiä.

Tractatuksen peruseräperiaatteen mukaan välttämättömyyttä koskevia lauseita kuten metafysiikan ”kaikki on aineellista”- tyyliä propositioita ei voi ilmaista käsittekirjoituksessa koska niitä ei voi verrata todellisuuteen. Välttämättömyysväitteet yrittävät tosiasioiden sijaan sanoa pikemminkin miten asiat ovat tai miten asioiden pitäisi olla.

Wittgensteinin mukaan on yhtä mahdotonta esittää kielessä mitään logiikan vastaista kuin geometriassa on mahdotonta esittää mitään avaruuden lakien kanssa ristiriidassa olevaa kuviota (Tlp, §3.032). Varhaisen Wittgensteinin mukaan filosofiset ongelmat aiheutuvat siitä, että metafysiikat eivät pue lauseita käsittekirjoituksen kielelle. Erilaiset kielelliset erottelut eivät ole metafysiisessä kielenkäytössä täysin näkyvissä ja sen takia metafysiikat ajautuvat kysymään sellaisia kysymyksiä, joita he eivät kysyisi, jos näkisivät kielen todellisen logiikan.

Wittgensteinin mukaan metafysiikoiden muodostamia ongelmallisia kysymyksiä ja teorioita voidaan välttää käyttämällä merkkikieltä tai käsitekirjoitusta, jolla on tarkat kieliopilliset säännöt ja josta ei löydy metafysisessä kielenkäytössä havaittavia epäselviä ilmaisun muotoja. Käsitekirjoituksessa merkki symbolisoi vain yhdellä tavalla ja käsitteiden erilaiset merkitykset pysyvät toisistaan erillään. Se mitä voidaan sanoa, ja se mistä tulee vaieta, on välittömästi tunnistettavissa käsitekirjoituksesta (Kuusela 2008, 56).

2.9.1. Looginen analyysi ja kielen olemus

Käsitekirjoitus on työväline, jota konstituoi looginen kielioppi tai syntaksi ja se on Wittgensteinin mukaan suunniteltu niin, että se kuvaa tai heijastaa kielen perimmäistä olemusta ja logiikkaa. Käsitekirjoituksen käyttöönoton keskeinen tarkoitus on näyttää, että kielestä on löydettävissä universaalit kieliopilliset säännöt. Nämä säännöt muistuttavat pelin sääntöjä, mutta toisin kuin pelien strategiset säännöt, kieliopin säännöt eivät määrää mitkä liikkeet tuovat menestystä, vaan näyttävät, mikä liike on mielekäs ja käy järkiinsä. Käsitekirjoituksen looginen kielioppi ja selkeät säännöt sulkevat pois kaikki epäselvät ja mielettömät lauseet (Kuusela 2006, 48).

Wittgensteinin loogisen analyysin idea muistuttaa Rene Descartesin epäilyn metodia, jolla hän saavutti selkeät ja kirkkaat (*clear and distinct*) ideansa. Wittgensteinille filosofian tarkoitus oli ajatusten kirkastaminen ja selkeyttäminen kielen loogisen analyysin avulla (Tlp, §4.112). Loogisen analyysin tarkoituksena on esittää ajatukset selkeinä ja samalla rajaten epäselvät ja hämävät ajatukset pois (Kuusela 2008, 65). *Tractatus* keskeinen tarkoitus on esittää loogisen analyysin metodi, käsitekirjoitus, jolla Wittgenstein ajattelee voivansa ratkaista kaikki mahdolliset metafysiikoiden luomat ongelmat, osoittamalla ongelmien perustuvan mielettömään kielenkäyttöön.

Tämän tutkielman keskeinen väite on, että Wittgensteinin tarkoitus ei ollut tarjota uutta tietoa kielen tai todellisuuden olemuksesta, vaan loogisella analyysillä oli tarkoitus muistuttaa kielen olemuksesta, jonka kielenkäyttäjät jo perimältään tietävät, mutta jota hän ei kuitenkaan näe selvästi filosofoidessaan. Loogisen analyysin tehtävä on karsia kielenkäytöstä mielettömät merkkiyhdistelmät pois ja muistuttaa

kielenkäyttäjiä heidän esiteoreettisesta ymmärryksen kyvystään erottaa se, minkä voi sanoa selvästi, siitä, mistä tulee vaieta. *Tractatus* nojaa täysin lukijan esiteoreettiseen kykyyn erottaa mielekäs kielenkäyttö mielettömästä (Kuusela 2008, 63).

Lauseiden kääntäminen käsitekirjoituksen kielelle ei tarkoita tosien tai epätosien väitteiden esittämistä kielestä, ts. looginen analyysi ei ole kieltä koskevan teorian esittämistä. Wittgensteinin tarkoitus oli teorian sijaan esittää metodi. Tämä metodi, jota monet 1900-luvun filosofit pitivät filosofian tärkeimpänä metodina, piti sisällään metafyyysisiä ennako-oletuksia kielen ja todellisuuden perimmäisestä luonteesta. Varsinkin käsitys yksinkertaisista nimistä oli Wittgensteinin myöhäisfilosofian kritiikin kohteena (Kuusela 2008, 54).

2.9.2. Kielen yksinkertaiset osat ja predikaattilogiikka

Tractatuksen yksi keskeinen metafyyminen taustaoletus on kielen totuusfunktionaalinen luonne (bipolaarisuusvaatimus), jonka mukaan totuusarvo (tosi/epätosi) on lauseen merkityksen ehto. *Tractatuksen* mukaan mielekäs kieli koostuu perimmältään elementaarilauseista, jotka ilmaisevat yhden ainoan mahdollisen tai ajateltavissa olevan asiantilan (von Wright 1945, 56). Yksinkertaiset ja täysin analysoidut elementaarilauseet muodostavat totuusfunktionaalisuuden perustan: elementaarilauseet ovat aina joko tosia tai epätosia (von Wright 1958, 144).

Loogisen analyysin liikettä voisi kuvata liikkeeksi epäselvästä ja kompleksisesta yksinkertaiseen ja selkeään. Analyysin lopputuloksena ovat yksinkertaisia asiantiloja kuvaavat yksinkertaiset loogiset propositiot. Kun halutaan selvittää, mitä jokin metafyyminen ja epäselvä ilmaisu tarkoittaa, niin käsitekirjoituksen kielelle puettuna selviää onko sillä merkitystä (Kuusela 2008, 59). Loogisen analyysin pohjan muodostaa käsitys nimistä koostuvista propositioista, joista nimet edustavat olioita ja propositiot peilaavat asiantilan rakennetta. Kun yksinkertaiset nimet saavutetaan, niin analyysi on tullut lopputulokseen (Kuusela 2008, 59).

Tulkintani mukaan *Tractatuksen* oliot ja asiantilat voivat olla myös kuvitteellisia asiantiloja ja olioita. Voisimme muodostaa kuvitteellisen universumin tai loogisen asiantilan X, Venus on juustoa, jossa Venus ja juusto ovat universumin X

yksinkertaiset loogiset oliot. Lause ”Venus on juustoa” on todellisuudessa tietenkin epätosi lause, mutta kuvitellussa loogisessa universumissa se on totta. Joka tapauksessa se on mielekäs lause, koska voimme osoittaa sen kuvitellussa ja todellisessa tapauksessa todeksi tai epätodeksi (Bipolaarisuusvaatimus).

Wittgensteinin mukaan propositionien perusluonne ja olemus on siinä, että ne ovat yksityisten asiantilojen kuvia (Tlp, §4.023) ja ne väittävät jonkin yksityisen asiantilan kuten ”Venus on juustoa”, vallitsevan (Tlp, §4.21).

Predikaattilogiikan kielelle puettuna lause ”Venus on juustoa” näyttäisi seuraavanlaiselta:

$$\exists x[V(x) \wedge J(x)]$$

Wittgenstein sanoo tällaisista yksinkertaisista merkeistä koostuvaa lausetta täydellisesti analysoiduksi (Tlp, §3.201). Lause voidaan lukea näin: On olemassa x (joka predikaattilogiikan kielellä ilmaistaan ” $\exists x$ ”) siten, että x on Venus (joka ilmaistaan ” $V(x)$ ”), ja x on juustoa (ilmaistaan ” $J(x)$ ”).

Hullujen huoneelle joutunut metafysiikko saattaisi väittää, että Venus todella on juustoa, sekä todellisuudessa että kaikissa mahdollisissa maailmoissa. Hurahtaneen metafysiikon mukaan Venukseen sisältyy olemuksellisesti juustoisuus. Metafyysikon lause voitaisiin ilmaista predikaattilogiikan kielellä seuraavalla tavalla:

$$\forall x[V(x) \rightarrow J(x)]$$

Lause voidaan lukea näin: Jos Venus on olemassa, niin Venus on juustoa. Tällainen universaalilause on metafyyinen välttämättömyyslause. Se ilmaisee välttämättömyyden vaatimuksen: Kaikissa mahdollisissa maailmoissa, joissa on x on Venus, niin x on välttämättä juustoa.

Universaalilauseet eivät näytä kuvaavan mitään todellisuuden asiantilaa, vaan ne yrittävät pikemminkin esittää miten asioiden on oltava jokaisessa tapauksessa missä

olio kuten Venus esiintyy. Wittgensteinin mukaan predikaattilogiikassa ei kuitenkaan voida esittää väitteitä välttämättömistä totuuksista tai edes erosta välttämättömän ja kontingentin välillä. Käsittekirjoituksen käyttöönoton avulla nähdään arkikieltä selkeämmin mitä voidaan sanoa ja mistä tulee vaieta (Kuusela 2008, 63).

Wittgensteinille universaalilauseet (\forall) ovat yksittäisten lauseiden konjunktioita ja eksistenssilauseet (\exists) niiden disjunktioita. Näin ollen ”kaikki” ja ”ei mikään” ovat toistuvan ”ja” sanan lyhennyksiä ja ”jokin” on toistuvan ”tai” sanan lyhennys." (von Wright 1945, 59 & 1958, 149).

Wittgensteinin mukaan nimillä kuten ”Venus” tai ”juusto” ei ole merkitystä eli totuusarvoa koska ne eivät kuvaa mitään asiantilaa. Propositionilla kuten ”kissa kävelee puutarhassa” tai ”aamutähti on juustoa” on merkitys, koska ne kuvaavat asiantilan ja ovat bipolaarisia: ne voivat olla tosia tai epätosia (Glock 1996, 237). Tulkintani mukaan Wittgenstein ajattelee, että vain kuvitteellisia tai todellisia asiantiloja kuvaavat propositionit pystyvät olemaan tosia tai epätosia, eli mielekkäitä (Tlp, §4.06). Wittgensteinin mukaan proposition täytyy lyödä väitelauseet asiantiloista kiinni vaihtoehtoihin kyllä tai ei (Tlp, §4.023). Verrattaessa propositionia asiantilaan nähdään, onko se tosi vai epätosi (Tlp, §4.05). Jos proposition ei ole tosi tai epätosi, niin silloin se on mieletön.

Yksinkertaista loogista universumia, jossa Venus on juustoa, voidaan tietenkin laajentaa lisäämällä siihen olioita. ”Kuu ja Venus ovat valkoista juustoa” on selvästi olio-rikkaampi universumi. Peilattaessa asiantilaa Venus on juustoa proposition ”Venus on juustoa” tai $\exists x[V(x) \wedge J(x)]$, niin huomataan, että niillä on samanlainen looginen rakenne ja liikkuma-ala. Nähdäkseni tätä Wittgenstein tarkoitti proposition ja asiantilan isomorfisuudella eli yhteisellä loogisella rakenteella. Asiantilan X rajallisuus ja olemus on selkeästi havaittavissa, koska sen looginen rakenne on niin yksinkertainen. Wittgenstein ajatteli *Tractatus*ssa, että ihmisten kieli ja todellisuus olisi samalla tavalla loogisesti rajattu ja siitä olisi löydettävissä tällainen yksinkertainen ja olemuksellinen rakenne. Wittgensteinin mukaan mielekkään kielen mahdollinen liikkuma-ala ja mielekkään käytön rajat voivat ilmetä ”Venus on juustoa” tai ” $\exists x[V(x) \wedge J(x)]$ ” tapaisissa elementaaripropositioissa.

2.9.3. Todellisuuden yksinkertaiset osat

Tulkintani mukaan Wittgenstein ajattelee *Tractatuksessa*, että logiikan avulla on mahdollista tarkastella kaikkia olemassa olevia kieliä yhdistävää kielen ja todellisuuden yhteistä loogista rakennetta. Loogisen analyysin tehtävä on paljastaa kieli sen puhtaimmassa muodossa ja analyysin lopputulos on kielen ja todellisuuden olemuksen ja yhteisen loogisen rakenteen ilmeneminen (Kuusela 2008, 59- 60).

Wittgenstein ei ole *Tractatuksessa* kiinnostunut ihmisten arkipäiväisestä kielenkäytöstä vaan kielen olemuksesta. Wittgenstein yrittää tarkastella sitä, mikä on kaikille kielille yhteistä ja olemuksellista, jättäen pois kaiken satunnaisen ja aksidentaalisen. Loogisen analyysin tehtävä on paljastaa tai valaista kielen todellista logiikkaa (Kuusela 2008, 57- 58).

Wittgensteinin *Tractatuksen* metafyyminen painolasti tiivistyy ajatukseen, jonka mukaan kielellä ja maailmalla on yhtäläinen looginen rakenne, joka ehdollistaa mielekästä kielenkäyttöä samalla tavalla kuin Kantin kategoriat ehdollistavat tietämistä ja ovat tietämisen ehtoina.

Ajatus, että kaikki olemassa oleva on purettavissa tai analysoitavissa yksinkertaisiin, jakamattomiin ja muuttumattomiin osiin, substansseihin, on vanhastaan tuttu filosofiassa (von Wright 1975, 143). Antiikin filosofiassa kaoottisen ja moninaisen todellisuuden katsottiin usein koostuvan perimmältään jostakin yksinkertaisesta perussubstanssista, joka selittää todellisuuden rakenteen. Esimerkiksi Herakleitos ajatteli tämän perussubstanssin olevan tuli ja Thales ajatteli sen olevan vesi. Ideana on, että yhdellä yksinkertaisella substanssilla yritetään selittää koko todellisuuden rakentumista ja vastata kaikkiin mahdollisiin filosofisesti ongelmallisiin kysymyksiin. Wittgensteinin käsitys kielen ja todellisuuden yksinkertaisista osista ei nähdäkseni poikkea tästä käsityksestä kovinkaan paljoa. Wittgensteinin mukaan oliot muodostavat maailman substanssin, ja nämä oliot ovat sitä, mikä maailmassa on kiinteää ja pysyvää (Tlp, §2.027). *Tractatuksen* olioilla voidaan kuitenkin tarkoittaa, yhden kiinteän asian sijaan mitä tahansa todellisuudesta löytyvää kiinteää asiaa: pöytiä, planeettoja ja juustoja. *Tractatuksen* metafyyssisten käsitysten taustalla näyttää

olevan vaatimus todellisuuden perimmäisestä pysyvyydestä ja kiinteydestä. Tulkintani mukaan tämän kiinteyden asettaa maailmaan kielen logiikka.

Bertrand Russellin loogisen atomismin teoria vaikutti Wittgensteinin varhaisfilosofian metafyyssiseen käsitykseen kielen ja todellisuuden yksinkertaisista eli elementaarista osista. Russell ajatteli loogisessa atomismissaan, että propositio on analysoitavissa loogisesti elementaarisin osiin, jotka vastaavat tiettyjä perusosia (loogisia atomeja) todellisuudessa (von Wright 1975, 142). Nämä loogiset atomit ovat *Tractatuksen* metafysiikassa yksinkertaisia olioita, jotka liittyvät yksityisessä asiantilassa toisiinsa kuin ketjun renkaat (Tlp, §2.03).

Wittgensteinin mukaan maailma on tosiseikkojen, ei olioiden kokonaisuus ja tosiseikka on yksityisten asiantilojen vallitsemista (Tlp, §1.1 ja §2.0). Todellisuus on yksityisten asiantilojen vallitsemista ja vallitsematta olemista (Tlp, §2.06). Asiantilat koostuvat oliosta ja näiden suhteista toisiinsa. Wittgenstein tarkoitti yksittäisellä asiantilalla elementaaristen olioiden, kuten Venus ja juusto, jäsentynyttä ryhmää, kuten Venusta, joka on juustoa. Venus on juustoa -esimerkki ei kuitenkaan kuvaa todellista asiantilaa. Wittgensteinin mukaan luonnontieteen lauseet kuvaavat todellisia todellisuuden asiantiloja ja rajaavat luonnontieteen kiistanalaisen alueen (Tlp, § 4.11)

Wittgensteinin mukaan oliot suhtautuvat ja liittyvät asiantilassa tietyllä tavalla toisiinsa ja tapa jolla ne liittyvät toisiinsa, hän sanoo asiantilan rakenteeksi (Tlp, §2.031 ja §2.032). Oliot ovat Wittgensteinille kuin rakennuspalikoita, joista voidaan rakentaa erilaisia, myös kuvitteellisia asiantiloja. Olioiden konfiguraatiot saattavat vaihdella, mutta oliot itse pysyvät muuttumattomina (Tlp, §2.0271).

Wittgenstein ei tietoisesti esitä teoriaa *Tractatukseensa*, mutta kirjassa näyttää selkeästi olevan monenlaisia metafyyssisiä käsityksiä kielen ja todellisuuden luonteesta. Myöhäisfilosofiassaan Wittgenstein kritisoi lauseen kuvateoriaa ja bipolaarisuuden vaatimusta (FT, §94 & 136)

2.9.4. Tosiasiat ja arvot

Wittgenstein sanoo, että *Tractatuksen* tarkoitus on eettinen ja että kirjassa vedetään rajat eettiselle ikään kuin sisäpuolelta. Wittgenstein mukaan siitä mistä monet ovat löpötelleet, on hän onnistunut asettamaan kaiken paikoilleen olemalla hiljaa asiasta (Stern 2004, 42). Hänen mukaan elämän ongelman ratkaisu on tämän ongelman häviäminen (Tlp, §6.521).

Wittgensteinin mukaan todellisissa asiantiloissa tai maailmassa itsessään ei ole mitään merkitystä, sillä maailman merkityksen täytyy olla maailman ulkopuolella (Tlp, §6.41). Kaikki merkityksellinen, kuten etiikka ja estetiikka, ovat *Tractatuksen* mukaan kielellisen käsityskyvyn ulkopuolella. Vaikka tiede onnistui kuvaamaan kaikki maailman asiantilat ja vastaisi kaikkiin mahdollisiin kysymyksiin, elämänongelmia ei olisi vielä edes sivuttu (Tlp, §6.52).

Wittgensteinin mukaan maailmassa kaikki on niin kuin on ja kaikki tapahtuu niin kuin tapahtuu, ja maailmassa ei ole mitään arvoa, esimerkiksi moraalista tai esteettistä arvoa (Tlp, §6.41). Wittgenstein sanoo, että onnellisen ihmisen maailma on eri maailma kuin onnettoman (Tlp, §6.43). Tulkintani mukaan tämä voidaan nähdä tarkoittavan elämänfilosofian asennetta, jonka mukaan ihmisen elämän onnellisuuden rakentuminen riippuu omasta ajattelutavasta.

Wittgensteinin huomautukset arvoista ja tosiasioista näyttävät menevän yksiin Humen giljotiinina tunnetun käsityksen kanssa. Humen giljotiinin mukaan tosiasioista ei voi johtaa moraalisia sääntöjä, eli siitä miten asiat ovat, ei voida loogisesti päätellä, miten niiden pitäisi olla. Humen giljotiini leikkaa arvoarvostelmat erilleen tosiasioita koskevista väitelauseista. Wittgenstein yrittää samalla tavalla erottaa tosiasioita koskevan tieteellisen ja mielekkään puheen, mielettömästä metafysisestä puheesta.

Nähdäkseni *Tractatuksen* eettisistä huomioista voidaan muodostaa kaksi näkemystä: Ensimmäisen mukaan etiikan transsendentaalisuus tarkoittaa yksilön ylittävää objektiivisesti velvoittavaa moraalialia ja toisen näkemyksen mukaan etiikan transsendentaalisuus tarkoittaa moraalisten kysymysten subjektiivisuutta. Tulkintani mukaan Wittgenstein ajattelee, että etiikasta ja estetiikasta ei voida tehdä minkäänlaista objektiivista teoriaa, koska ne ovat subjektiivisia havainnon, ajattelun tai elämän muotoja (Tlp, §6.43). Esimerkiksi fakta, että pidän tietyistä punaviineistä ja

kartan tiettyjä punaviinejä, ei tarkoita, että näiden tiettyjen punaviinien itsensä ominaisuuteen kuuluu hyvä maku. Kyseessä on subjektiivinen makuaistikysymys, jossa liitän sanan ”hyvä” tai ”erinomainen” joihinkin punaviineihin. Nähdäkseni Wittgenstein osui oikeaan siinä, että etiikan ja estetiikan kohteita ei voida kuvata suoraan kielessä. Niistä voidaan kuitenkin puhua vertauskuvin: Runot, maalaukset ja taideteokset voivat nähdäkseni koskettaa etiikan ja estetiikan ulottuvuuksia.

Wittgensteinille maailma itsessään ei voi olla moraalisesti hyvä tai paha, tai esteettisesti kaunis tai ruma. Wittgensteinin varhaisfilosofian ajattelutapaa voisi kuvailla tietynlaiseksi arvosubjektivismiksi, jonka mukaan eettisistä tai esteettisistä arvoista ei voida sanoa mitään objektiivista. Wittgensteinin eettisestä filosofiasta on kuitenkin vähäisen lähdemateriaalin takia vaikea tehdä oikeaa tulkintaa.

Nähdäkseni Wittgensteinin eettinen filosofia muistuttaa maailman arvottomuudessa stoalaisten filosofien ajatuksia elämän deterministisyydestä, tyhjyydestä ja tarkoituksettomuudesta. Wittgensteinin mukaan ihmisen velvollisuus itseä kohtaan on, maailman arvottomuudesta huolimatta, elää eettisesti hyvää elämää ja pyrkiä jopa loogiseen selkeyteen eettisissä kysymyksissä (Glock 1996, 107).

Asiantiloissa ja olioiden suhteissa voidaan Wittgensteinin mukaan havaita selkeä looginen rakenne. Asiantilojen loogista rakennetta, joka on samalla yhtäläinen kielen loogisen rakenteen kanssa, voidaan tulkita metafyyssisen tai transsendentaalisen subjektin asettamina ymmärryksen muotoina: Me havaitsemme oliot aina tietynlaisina, tietyissä suhteissa ja tietyissä rakenteissa. Samalla tavalla esteettiset ja eettiset arvot voidaan nähdä transsendentaalisen subjektin asettamina: Me liitämme olioihin kauneutta, rumuutta, hyvyyttä ja pahuutta. Toisin kuin kielen looginen rakenne, eettiset arvot eivät ilmene tai heijastu todellisuutta kuvaavista propositioista (Glock 1996, 107). Wittgensteinin mukaan hyvä tai paha tahto muuttaa maailman rajoja (Tlp, §6.43).

2.9.5. Lauseen kuvateoria

Merkityksen syntyä, eli maailman heijastumista ja peilautumista kieleen, ei voida Wittgensteinin varhaisfilosofian mukaan kielessä itsessään ilmaista. Wittgensteinin

mukaan kielen rajat merkitsevät maailman rajoja ja nämä rajat voivat ainoastaan ilmetä kielenkäyttäjälle (Tlp, §5.61). Mystiset ”ilmenemisen” (Tlp, §6.522) ja ”heijastumisen” (Tlp, §4.121) käsitteet ovat erittäin tärkeässä roolissa *Tractatusessa*. Kielen ja todellisuuden yhteisen loogisen rakenteen voi ainoastaan näyttää (*zeigen*) tai se ilmenee mystisesti, mutta siitä ei voi puhua (Russell 1968, 165). Kantin käsitteistöllä sanottuna noumenaalisen maailman objektit ilmenevät meille, mutta me emme voi sanoa tuosta ilmenemisestä mitään mielekästä koska se olisi jo ilmiön käsitteellistämistä.

Tulkintani mukaan tämä mystinen ilmeneminen tarkoittaa Wittgensteinin kuuluisaa lauseen tai kielen kuvateorian ajatusta. *Tractatusen* loogisen analyysin keskiössä on käsitys propositiosta todellisuuden kuvana eli ns. lauseen kuvateoria, jonka mukaan propositiot peilaavat tai heijastavat maailman loogista rakennetta. Kielen looginen rakenne heijastuu loogisen syntaksin mukaisista lauseista, mutta tästä heijastumisesta ei voida kielessä sanoa mitään mielekästä. Wittgenstein ei itse olisi käyttänyt kuvateoria -nimitystä ja eikä olisi pitänyt *Tractatusen* aikaista käsitystään kielestä teoriana vaan pikemminkin oikeaan osuneena käsityksenä.

Wittgensteinin lauseen kuvateorian syntyyn on ollut monia taustavaikuttajia. Representaatiota pohdittiin laajalti 1900-luvun alun Eurooppalaisessa tieteessä ja filosofiassa (Glock 1996, 12). On olemassa kertomus siitä, kuinka idea lauseesta todellisuuden kuvana tuli Wittgensteinin mieleen. Se tapahtui syksyllä 1914 ensimmäisen maailmansodan aikana. Wittgenstein palveli Itävallan armeijassa eturintamassa ja näki sanomalehden, jossa kuvattiin kaaviokuvan tai kartan avulla erään auto-onnettomuuden tapahtuminen ja sijainti. Wittgensteinin mieleen tuli, että tämä kartta oli propositio ja että siinä paljastui propositioiden perusluonne – nimittäin että ne kuvaavat todellisuutta (Malcolm 1984, 18 & 89).

Tulkintani mukaan Wittgenstein ajattelee, että tässä ilmenemisessä tai näyttämässä ihminen voi tarkastella kieltä ja kielen olemusta ikään kuin kielen ulkopuolelta (jumalan näkökulmasta), mutta ei voi kuitenkaan puhua kielen olemuksesta ollessaan kielen ulkopuolella. Nähdäkseni Wittgenstein ajatteli kielen olemuksen ilmenemisen tapahtuvan silloin kun maailmaa tarkastellaan logiikan läpi, jolloin ihmisellä on ikään kuin loogiset silmälasit silmillä (kantilaisittain havainnon kategoriat), joiden läpi

katsottuna kielen olemus paljastuu ja ilmenee. Nämä silmälasit ovat ikään kuin pinnan alla tai sisäpuolella ja ne on loogisen analyysin avulla mahdollista kaivaa esiin (FT, § 92). Loogisten silmälasien läpi katsottuna eli esittämällä tosia väittämiä todellisuudesta tai puhumalla totta, kielen ja todellisuuden yhteinen looginen rakenne paljastuu, tai todellisuus rakentuu loogisesti. Kun lauseita käytetään mielekkäästi tai kun lausemerkeillä tarkoitetaan jotakin, niin lauseiden merkitykset ilmenevät (vrt. FT, § 102).

Nähdäkseni Wittgensteinin mystinen ilmenemisen ajatus eroaa uskonnollisista ilmenemisen käsityksistä empiirisen luonteensa vuoksi. Erialaisten lauseiden totuudet voidaan todeta vertaamalla lauseita todellisiin asiantiloihin. Kaikki todellisuuden kuvausta yrittävät, myös mystiset ja uskonnolliset, väitteet tulee Wittgensteinin kielikäsitteiden mukaan voida osoittaa todeksi empiirisesti (Tlp, §3.1). Mystikko saattaisi esimerkiksi väittää ”jumala ilmestyi aamupuurooni”. Jos tätä väitettä ei voida verifioida viittaamalla asiantilaan ”jumala mystikon puurossa”, niin sen ei voida katsoa kuuluvan tosista lauseista koostuvaan luonnontieteeseen, vaan patologian tai mielikuvituksen piiriin.

Kysymys jumalan olemassaolosta on yksi tärkeimpiä metafysisiin teorioihin vaikuttavista kysymyksistä. Nykyisen tieteellisen tietämyksen mukaan ei voida tietää onko sellaista oliota tai substanssia, kuten jumala, olemassa. Tämän takia ei voida esittää kumpaakaan väitettä ”jumala on olemassa” tai ”jumala ei ole olemassa”. Jumalan olemassaoloa koskevat väitteet näyttävät olevan sellaisia väitteitä, joiden totuusarvoa (tosi/epätosi) ei ole mahdollista selvittää. Wittgenstein pitää lauseita, joita ei voida osoittaa tosiksi tai epätosiksi, mielettöminä.

Wittgenstein tekee *Tractatus*ssa selkeän erottelun metafysiikan ja luonnontieteen välille. Hänen mukaan luonnontiede tarkoittaa maailmaa kuvaavien tosien propositioiden kokonaisuutta kun taas filosofian ja metafysiikan välttämättömyysväitteet eivät kuvaa luonnontieteen tavoin maailmaa eivätkä ole siten mielekkästä kielenkäyttöä (Tlp, §4.11).

*Tractatus*en näkökulman mukaan ihmiset osaavat esiteoreettisesti erottaa sen minkä voi sanoa selvästi, siitä mistä ei voi puhua. Jäljelle ei jää muuta kuin tosiasioiden

tunnustaminen ("asiat ovat niin ja niin") ja maailmaa kuvaavien propositioiden muodostaminen eli luonnontiede. Wittgensteinin mukaan filosofian oikea menetelmä olisi se, ettemme sanoisi mitään muuta kuin mikä voidaan sanoa, siis luonnontieteen lauseita (Tlp, §6.53) Tämä tarkoittaa perinteisten filosofisten kysymysten ja teorioiden loppua. Silloin kun filosofit haluaisivat sanoa jotakin metafysiasta, niin heille tulisi osoittaa, etteivät he ole antaneet tietyille propositioille tarkkaa merkitystä (Tlp, §6.53). Tulkintani mukaan Wittgenstein ei muodosta varhaisfilosofiassaan minkäänlaista positiivista näkemystä tulevasta filosofiasta tai metafysiikasta. Filosofian tehtävä on vain looginen analyysi, etiikan pelastaminen ja tilan antaminen luonnontieteelle.

Wittgensteinin mukaan suurin osa siitä, mitä filosofisista kysymyksistä on kirjoitettu, ei ole ollut virheellistä, vaan vailla mieltä (Tlp, §4.003). Filosofit ja metafysikot eivät filosofoidessaan anna tarkkoja määritelmiä käsitteilleen, kuten tieteessä on tapana, ja yrittävät puhua asioista, joista ei voida kielessä mielekkäästi puhua. Wittgensteinin mukaan kaikki mikä voidaan ylipäätään sanoa, voidaan sanoa selvästi (Tlp, §4.116). Filosofian hämärät ja epäselvät ajatukset ovat mielettömiä yrityksiä ilmaista jotakin, mitä ei voida kielessä ilmaista. Wittgensteinin mukaan emme voi lainkaan vastata filosofian kysymyksiin, mutta voimme osoittaa filosofian kysymysten olevan mielettömiä. Filosofisten kysymysten mielettömyyden osoittaminen loogisen analyysin avulla on filosofian varsinainen tehtävä (Tlp, §4.0031). Jos propositio ei kuvaa mitään asiantilaa, ja eikä ole tosi tai epätosi, niin silloin se on mieleton. Wittgensteinin mukaan kysymyksiä on vain siellä, missä on vastauksia, ja vastauksia vain siellä, missä jotakin voidaan sanoa. Ellei vastausta voi ilmaista, kysymystäkään ei voi ilmaista (Tlp, §6.5 ja §6.51).

Kielen merkitys ja lauseen ilmaisema ajatus ilmenee elementaarilauseessa aistimin havaittavana, mutta niitä ei voi ilmaista lauseilla (Tlp, §3.1). Lause kuvaa todellisuuden asiantilaa, mutta se ei voi ilmaista tuota kuvaussuhdetta (Tlp, §2.172). Tulkintani mukaan Wittgenstein esittää *Tractatuksessa*, että filosofian avulla ei voida tutkia sitä miten luonnontiede esittää tosia lauseita todellisuudesta, eli filosofit eivät voi esittää tai kuvata luonnontieteen tapaa esittää asioita (tehdä representaatio tieteen representaatiosta). Hän näyttää siten varhaisfilosofiassaan hylkäävän etnologian ja kulttuurintutkimuksen perusmetodin, representaation tutkimisen. *Tractatuksen*

keskeisimpiä ajatuksia on kieltää mahdollisuus tutkia kielellistä representaatiota kielellisesti. Nähdäkseni Wittgensteinin myöhäisfilosofian pohjalta mahdollistuu paremmin erilaisten tieteellisten, uskonnollisten ja poliittisten näkökulmien ja diskurssien kuvailu ja tarkastelu.

Wittgensteinin varhaisfilosofian mukaan olioita voidaan vain nimittää merkeillä ja voimme ainoastaan puhua niistä merkeillä. Emme voi ilmaista olioita. Kielessä voidaan sanoa vain, miten olio on, ei mitä se on (Tlp, §3.221). Mitä merkit eivät ilmaise, sen osoittaa merkkien käyttö (Tlp, §3.262). Wittgensteinin mukaan merkin merkityksellä ei saa olla mitään osuutta loogisessa syntaksissa. Syntaksi saa edellyttää vain ilmaisujen kuvaksen (Tlp, §3.33). Hän sanoo, että Russellin tyyppiteorian erehdys oli siinä, että hänen oli puhuttava merkkejä koskevia sääntöjä esittäessään niiden merkityksistä (Tlp, §3.331).

Wittgensteinin mukaan propositiot voivat kuvata koko todellisuutta, mutta eivät sitä, mikä niillä täytyy olla yhteisenä todellisuuden kanssa voidakseen sitä kuvata, eli kielen olemusta tai loogista rakennetta. Voidakseen esittää loogisen muodon tai kielen loogisen rakenteen, täytyisi voida asettua lauseitten kanssa logiikan rajojen ja sääntöjen ulkopuolelle, eli maailman ulkopuolelle, joka on mahdotonta (Tlp, §4.12).

Ihmiset eivät voi ikään kuin hypätä oman kielensä ulkopuolelle puhumaan omalla kielellään ja yrittää ilmaista kukkien punaisuutta tai keltaisuutta. Sen sijaan lauseita kuten ”kukka on keltainen” ja ”Venus on juustoa” käytetään asiantilojen projektioina, joihin asiantilat projisoituvat. Wittgenstein näyttää varhaisfilosofiassaan säilyttävän metafyyssisen ulkopuolisen näkökulman mahdollisuuden, josta voimme vaieten todistaa kielen ja todellisuuden olemuksen ilmenemistä. Tulkintani mukaan Wittgenstein väittää, että ihmiset voivat ikään kuin ulkopuolelta havaita kuinka asiantila heijastuu tai projisoituu lauseeseen. Tämän heijastumisen tai projisoitumisen ajattelemisen on Wittgensteinin mukaan kielen merkityssisällön ajattelemista (Tlp, §3.11).

2.9.6. Wittgensteinin Tractatus ja Martin Heideggerin fenomenologia

Wittgensteinin varhaisfilosofia muistuttaa toisen tärkeän 1900-luvulla eläneen filosofin Martin Heideggerin (1889-1976) filosofiaa. Wittgensteinin mukaan kielen merkityksen syntyä ei voida kuvata tai käsitteellistää kielessä itsessään. Se olisi Heideggerin käsitteillä kielen esineellistämistä. Heideggerin mukaan merkityksellisyys tai mieli (*sinn*) kuuluu alkuperäisellä tavalla elämän toteutumiseen, joka uhkaa kuitenkin kadota sekä inhimillisen esineellistämisyrittämyksen että tieteellisen objektivoinnin seurauksena. Martin Heideggerin mukaan koko länsimaisen metafysiikan traditio on esineellistänyt olevan ja käsittänyt sen pysyvän läsnäolon pohjalta (Backman 2006, 12-14).

Heidegger pyrkii pääteoksessaan *Olemisessa ja ajassa* (Sein und Zeit 1927) osoittamaan, että kohtaamme olevan ensisijaisesti välineenä käytännöllisen toiminnan kontekstissa; oleva näyttäytyy siinä, mitä ja miten se on, toimiessamme sen kanssa. Välineen oleminen kuitenkin edellyttää, että maailma on jo edeltä paljastunut käytännöllisen elämän merkityksellisenä ympäristönä (Backman 2006, 15).

Wittgensteinin mukaan logiikan ymmärtämiseen tarvitaan kokemusta siitä, että jokin on, ja tämä ei *Tractatuksen* mukaan ole edes mitään kokemusta (Tlp, §5.552). Tästä kokemuksesta voidaan tulkintani mukaan käyttää Heideggerin tarkoittamaa elämän faktisuuden kokemusta tai eksistentiaalista kokemusta. Tulkintani mukaan Wittgenstein tarkoitti sillä mikä ilmenee ja on, yksilöllistä eksistenssin kokemusta eli yksilön kokemusta olemassaolosta.

Nähdäkseni Martin Heideggerin kuvaukset fenomenologiasta voivat valottaa Wittgensteinin varhaisfilosofian käsityksiä mystisestä ja ilmenevästä. Martin Heidegger kuvaa fenomenologiaa *Sein und Zeit*:ssa seuraavin sanoin: “*Das was sich zeigt, so wie es sich von hm selbst her zeigt, von ihm selbst her sehen lassen*” (Sein und Zeit 1927, 46).

Reijo Kupiainen suomentaa lauseen seuraavanlaisesti: ”*Saattaa nähtäväksi itsestään lähtien se, mikä näyttäytyy niin kuin se itse itsessään näyttäytyy*” (Oleminen ja aika 2000, 58).

Tractatuksen käsitys ilmenemisestä menee seuraavanlaisesti: "Es gibt allerdings *Unaussprechliches. Dies zeigt sich, es ist das mystische*". Heikki Nymanin suomennos lauseesta: "On todella jotakin, mitä ei voi ilmaista. Se ilmenee, se on mystistä" (Tlp, §6.522).

Heideggerin fenomenologiamääritelmä "Das was sich zeigt" eli "joka näyttää itsensä" ja Wittgensteinin mystisen ilmenemisen ajatus "Dies zeigt sich" eli "ne näyttävät itsensä" muistuttavat vahvasti toisiaan. *Tractatuksen* looginen analyysi näyttää Heideggerin fenomenologian tavoin päätyvän todellisuuden tai olevan ilmenemiseen.

Heidegger otti etäisyyttä fenomenologiaan sellaisena kuin Heideggerin oppi-isä Edmund Husserl (1859-1938) sen ymmärsi. Husserl käsitti fenomenologian transsendentaaliseksi metodiksi, jonka aiheena ovat tietoisuuden intentionaaliset rakenteet. Heidegger ei pitänyt fenomenologiaa oppina vaan ajattelun muuttuvana ja pysyvänä mahdollisuutena. Heideggerin mukaan kokemus faktisesta elämästä – ei vasta filosofinen reflektio – avaa eron yhtäältä elämän toteutumisen tavan ja toisaalta niiden sisältöjen välillä, joihin elämä lankeaa (Backman 2006, 11).

2.9.7. Yhteenvetoa Wittgensteinin varhaisfilosofiasta

Tractatuksen esittämä lauseen kuvateoria on ymmärrettävä pikemminkin mallina loogiselle analyysille kuin teoriana kielestä. Lauseen yleistä muotoa koskevat huomiot ovat samalla esimerkkejä siitä mistä ei voi puhua. *Tractatuksen* tulkinnan kannalta on keskeistä ymmärtää, että Wittgensteinin *Tractatuksen* tarkoitus ei ollut säädellä tai jalostaa kielen logiikkaa. Hän uskoi, että loogisen analyysin avulla esiin kaivetut mielekkäät propositiot heijastavat kielen ja todellisuuden yhteistä loogista rakennetta. Wittgensteinin mukaan propositiot ovat arkisessa kielessä jo täysin järjestyksessä ja loogisen analyysin tarkoitus ei ole antaa totuuden mallia, vaan esittää itse täydellinen totuus. Tosien propositioiden esittäminen on totuuden esittämistä (Kuusela 2008, 90). Näin tulkittuna *Tractatuksen* tarkoitus ei ole esittää (paradoksaalisesti mielettömiä) teoriaa kielestä, niin kuin ei-pyrrhonistiset Wittgensteinin tulkitsijat esittävät, vaan hahmotella loogiseen analyysiin käytettävän metodin periaatteet.

Looginen analyysi muistuttaa demarkaatiota eli tieteen ja epätieteen erottamista toisistaan. *Tractatus* perustuu ajatukselle, että mielekäs kieli on selkeästi erotettavissa mielettömästä kielenkäytöstä loogisen analyysin avulla. Wittgensteinin mukaan loogisen analyysin tehtävänä on rajata luonnontieteen kiistanalainen alue sisältäpäin, rajaamalla ajattelumahdollisuuksien piiri ja samalla pelastaa eettinen ulottuvuus (Tlp, §4.144). Kaikki mikä jää rajauksen ulkopuolelle, kuten etiikka ja estetiikka, ovat kielellisen ilmaisun ulottumattomissa. Wittgensteinin varhaisfilosofian tehtävä on eettinen: osoittaa se, mitä ei voida sanoa, esittämällä selvästi sanottavissa oleva (Tlp, §4.115). Hämäristä, sameista ja epäselvistä ajatuksista luovutaan automaattisesti kun huomataan, että ne eivät kuvaa mitään asiantilaa. Se mikä jää loogisesti muodostettujen ja asiantiloja kuvaavien propositioiden ulkopuolelle on jotakin, josta tulee vaieta.

3. *Tractatus*n metafysiikka

Nähdäkseni Wittgensteinin *Tractatus*ta ei voida suorilta käsin sanoa vain joko pyrrhonistiseksi tai ei-pyrrhonistiseksi. Jaottelu näyttää päällisin puolin sopeutuvan *Tractatus*ukseen, mutta sekä pyrrhonistit että ei-pyrrhonistit onnistuvat tulkitsemaan *Tractatus*ta oikein ja väärin. Ei-pyrrhonistinen tulkinta ajautuu paradoksiin väittäessään *Tractatus*uksen esittävän teorian koska Wittgensteinin itsensä mukaan hänen kirjansa lauseet tulee nähdä kuin tikapuina, jotka pitää lukemisen jälkeen heittää pois (Tlp, §6,54). Tulkintani mukaan *Tractatus*ta osaa lukea oikein kun näkee sen esittämän loogisen analyysin metodin keskeisen sijan teoksessa. Hän ei halua esittää tai puolustaa *Tractatus*uksessa mitään teoriaa vaan metodin jolla päästään metafyyysisistä teorioista eroon. Nähdäkseni pyrrhonistiset tulkinnat ovat oikeassa siinä, että *Tractatus* on eräänlainen itseironinen teos, joka esittää itsensä esimerkkinä siitä mistä ei voi puhua.

*Tractatus*uksessa voidaan kuitenkin selvästi, ei-pyrrhonistisen tulkinnan mukaisesti, havaita olevan metafyyysisiä käsityksiä tai filosofisia teorioita. *Tractatus*ukseen ja *Tractatus*uksen esittämään loogisen analyysin metodiin näyttää olevan, tekijän niitä tiedostamatta, piilotettuna metafyyysisiä premisejä. Kaikki tiivistyy käsitykseen tai vaatimukseen lauseen olemuksesta: ollakseen lause, lauseen on kuvattava todellisuutta

ja oltava joko tosi tai epätosi (lauseen kuvateoria ja bipolaarisuusvaatimus. ks. kpl 2.9). Wittgenstein ei pyytänyt heittämään pois lauseen kuvateorian ajatusta ja käsityksiä kielen ja todellisuuden yksinkertaisista osista. Juuri tämän takia *Tractatuksen* voidaan sanoa ajautuvan metafyyssyyteen, jota Wittgenstein koitti ajattelussaan välttää. *Tractatuksesta* on selvästi löydettävissä metafyyssisiä käsityksiä ja nähdäkseni juuri sen takia *Tractatusta* voidaan pitää ei-pyrrhonistisena teoksena.

Wittgensteinin *Tractatuksen* keskiössä on filosofisesti erittäin kyseenalainen vaatimus: ollakseen mielekäs kieltä, kieleltä on löydyttävä selkeät säännöt tai rajat, joiden puitteissa kieltä käytetään mielekkäästi. Nämä rajat ilmenivät Wittgensteinille loogisen syntaksin mukaisessa kielenkäytössä. Hän ajatteli ihmisten käyttämän kielen olevan perustaltaan ja olemukseltaan tarkkarajainen systeemi, ikään kuin peli, jolla on selkeät säännöt.

Wittgenstein sanoo eräässä muistiinpanossaan: ”*Eikö ollut virhe minulta (sillä siltä asiat näyttävät nyt) olettaa, että jokainen joka käyttää kieltä, pelaa aina määrättyä peliä? Eikö juuri tämä ollut se ajatus muistiinpanossani, että propositiossa kaikki ”ovat järjestyksessä..”* (oma suomennos. Kuusela 2008, 91).

Tractatuksen kielikäsitteiden taustalla näyttää olevan tietynlainen kalkyylin ihanne eli ajatus, että kieltä voitaisiin verrata kalkyyliin, jolla on tarkat säännöt. Wittgenstein ajatteli, että kaikista propositiosta ja siten kaikista kielenkäytön tilanteista olisi loogisen analyysin avulla löydettävissä tarkat kieliopilliset säännöt.

Tractatuksen kielikäsitteitä voidaan kyseenalaistaa yksinkertaisella kysymyksellä: ”Mitä sääntöä seuraa punaviinejä arvosteleva makutuomari tai ystävänsä kanssa säästä keskusteleva henkilö?” Nähdäkseni erilaiset säännöt voivat toimia ymmärryksen välikappaleena: Niiden avulla voimme ymmärtää ja jäsentää meille epäselvänä näyttäytyvää toimintaa. Nähdäkseni on kuitenkin virheellistä ajatella, että ihmiset noudattaisivat toiminnassaan jonkinlaista kieliopillista sääntöä tai että ihmisten toimintaa voitaisiin ylipäätään kuvata tällaisilla tarkoilla säännöillä.

Wittgenstein yritti *Tractatuksessa* välttää dogmaattisuutta, mutta päätyi kyseenalaiseen metafyyssiseen käsitykseen ajatellessaan, että kielellä ja todellisuudella

on yhteinen looginen rakenne. Tämä looginen rakenne on ne säännöt ja ehdot, jotka konstituivat mielekästä kielenkäyttöä.

Vaikka hyväksyisimme joitakin *Tractatuksen* mystisiä ajatuksia, niin on silti lähes mahdotonta hyväksyä Wittgensteinin käsitystä kielen ja todellisuuden loogisesta rakenteesta ja kielen ja todellisuuden yksinkertaisista osista. Kieli ei perimmältään varmasti koostu pelkästään lauseista, jotka kuvaavat todellisuutta ja ovat joko tosia tai epätosia. Loogisen analyysin keinoin ei voida myöskään eliminoida kaikkia mahdollisia ongelmia ja mielettömiä lauseita joita voi nousta, koska mielettömiä lauseita voidaan kuvitella lukematon määrä (Kuusela 2008, 69). *Tractatuksen* perusajatus näyttää olevan, että maailma ja kieli ovat rajattuja kokonaisuuksia, ikään kuin systeemejä. Asiantiloja ja niistä esitettäviä luonnontieteellisiä propositioneja on rajattu ja laskettavissa oleva määrä.

Wittgenstein kutsuu *Tractatuksen* kieleen kohdistuvaa loogisuuden vaatimusta *Filosofisissa tutkimuksissa* kristallikirkkauden vaatimukseksi (FT, §107). Hän näytti tavoittelevan *Tractatuksessa* jonkinlaista kielen lopullista analyysia tai täydellisen täsmällisyyden tilaa (Tlp, §3.201 ja FT, §91). Selkeys on myös myöhäisen Wittgensteinin tavoite, mutta hän ei myöhäisfilosofiassaan enää ajattele, että olisi olemassa jokin lopullisen selkeyden tila (Kuusela 2008, 81).

Wittgensteinin varhaisfilosofian analyysin ja transsendentaalisen rajanvedon tarkoituksena on yrittää löytää jonkinlainen selkeä alue mielekkäälle kielenkäytölle. Wittgenstein näytti haluavan lopullisesti erottaa tieteellisen ja eksaktin kielenkäytön metafyyysisestä ja epäselvästä kielenkäytöstä. Nähdäkseni tällaista rajanvetoa on mahdotonta tehdä.

Wittgenstein ajatteli, että loogisen analyysin avulla muistutetaan metafyyysisiä lauseita esittäviä henkilöitä heidän jo tuntemistaan, mutta unohtamistaan mielekkyysien säännöistä. Loogisessa analyysissä piilee kuitenkin metafyyysinen väite kielen ja todellisuuden luonteesta. Metafyyysisuus on sidoksissa *Tractatuksen* metodologiaan. *Tractatuksen* mukaan kielen pintarakenteen takaa on analyysin avulla löydettävissä ikään kuin kristallinkirkkaat ehdot ja rakenteet sille mitä on mielekäs kieli.

Tractatuksen mukaan filosofiassa ei voida esittää teorioita tai teesejä, edes kielestä, mutta *Tractatuksen* taustalla näyttää olevan hyvin metafyyminen käsitys kielestä ja todellisuudesta. Wittgensteinin mukaan kieli ja todellisuus ovat loogisesti rakentuneita ja ne ovat loogisen analyysin purettavissa, kuin palapeli, yksinkertaisiin osiinsa. Myöhäisfilosofiassaan Wittgenstein kritisoi juuri tätä kielen ja todellisuuden yksinkertaisten osien ajatusta ja näki sen olevan esteenä *Tractatuksen* tavoitteen saavuttamisessa (FT, §91). *Tractatuksen* tavoite oli päästä eroon kaikista filosofisista ongelmista ja teorioista, mutta *Tractatus* kaatui omaan ehdottomuuteensa tässä vaatimuksessa.

Ajatus siitä, että kaikki filosofiset ongelmat voidaan ratkaista yhdellä kerralla ja yhdellä ainoalla metodilla, osoittautui *Tractatuksen* metafyyiseksi painolastiksi. Tätä mahtipontista ja epärealistista ajatusta Wittgensteinin kritisoi myöhäisfilosofiassaan. Wittgensteinin *Tractatuksen* metafyyminen painolasti on jäljitettävissä loogisen analyysin ideaan, jonka mukaan mielekäs ja mieleton kielenkäyttö voidaan selkeästi erottaa toisistaan tiettyjen sääntöjen (lauseen kuvateoria, kaksiarvologiikka) mukaisesti. Wittgenstein joutui loogisen analyysin idean tueksi kehittämään kokonaisen metafyymsen rakennelman todellisuudesta ja kielestä.

4. Wittgensteinin myöhäisfilosofia

4.1 Filosofiset tutkimukset

Wittgenstein jätti filosofian *Tractatuksen* ilmestymisen jälkeen vuonna 1921 ja palasi uudelleen kielifilosofisten kysymysten pariin vasta kymmenen vuoden jälkeen. Hän palasi opettamaan ja luennoimaan Cambridgen yliopistoon Frank Ramseyyn kannustamana vuonna 1929. *Tractatus* oli tuolloin jo vuosien ajan aiheuttanut keskustelua akateemisissa piireissä, sekä ihailevaa että kriittistä. Varsinkin ns. Wienin piirin loogiset positivistit olivat ylistäneet *Tractatusta*, mutta tulkinneet sen perussanomien väärin. Wittgenstein alkoi tuohon aikaan tarkastella kriittisesti Fregen, Russellin ja oman nuoruudenteoksensa *Tractatuksen* keskeisiä käsityksiä kielestä ja kielen analyysistä. Hän halusi Cambridgen palattuaan kirjoittaa kirjan, jossa hän voisi korjata aikaisempia ajatuksiaan (Glock 1996, 22). Hän kertoo tästä ajasta: ”Siitä

lähtien, kun näet aloin jälleen puuhailia filosofian parissa 16 vuotta sitten, minun oli pakko huomata vakavia virheitä siinä, mitä olin esittänyt ensimmäisessä kirjassani...” (FT, esipuhe).

Wittgenstein alkoi keskusteluissaan, luennoissaan ja muistiinpanoissaan käsittelemään kriittisesti oman nuoruudenteoksensa, *Tractatuksen*, ja samalla koko analyttisen filosofian peruslähtökohtia. Hänen voidaan sanoa irtautuvan analyttisen filosofian traditiosta ja samalla lähes koko länsimaisen filosofian traditiosta ja kehittävän täysin omalaatuisen tavan kritisoida metafyyssistä kielenkäyttöä. Wittgensteinin kritiikin kohteeksi joutuivat *Tractatuksen* ja samalla koko analyttisen filosofian peruspilarit: Looginen analyysi, atomistinen ontologia ja lauseen kuvateoria. Tämä kritiikki tiivistyy Wittgensteinin myöhäisfilosofian pääteoksena pidetyssä *Filosofisissa tutkimuksissa* (*Philosophischen Untersuchungen* 1953), joka julkaistiin postuumisti Wittgensteinin kuoleman jälkeen. Nähdäkseni Wittgensteinin myöhäisfilosofia, varsinkin *Filosofiset tutkimukset*, avaavat ikkunan Wittgensteinin *Tractatuksen* ydinkäsityksiin. *Tractatus* on myöhäisen Wittgensteinin pääesimerkki filosofisesti ongelmallisesta kielenkäytöstä (Kuusela 2008, 105).

Nähdäkseni *Tractatuksen* dogmaattisuus johtui tietynlaisesta filosofien keskuudessa yleisestä ja laajalle levinneestä filosofisesta tai teoreettisesta asenteesta, jonka mukaan jokapäiväisen tietoisuutemme ja elämämme takana olisi jokin transsendentti tietoisuus tai objektiivinen näkökulma, joka voidaan filosofisella analyysillä kaivaa esiin. Todellisempi todellisuus on näiden filosofisten ajatusten mukaan ikään kuin illusioiden peiton alla tai kartesiolaisen teatterin kulisseissa, jonne voidaan päästä vain käyttämällä oikeanlaista filosofista metodologiaa. Wittgenstein ymmärsi myöhemmin, että hän oli kirjoittanut *Tractatuksen* käsitykset kielestä ikään kuin hän olisi lähestynyt kieltä ulkopuolisesta näkökulmasta (Stern 2004, 48). Tulkintani mukaan Wittgensteinin myöhäisfilosofia keskittyy tällaisen ulkopuolisen tai objektiivisen näkökulman ja teoreettisen asenteen kritisoimiseen.

Filosofiset tutkimukset koostuu, *Tractatuksen* tavoin, numeroiduista aforisminkaltaisista huomautuksista. *Filosofiset tutkimukset* eivät ole kuitenkaan yhtä loogisesti ja systemaattisesti muodostettu kokonaisuus. Wittgenstein kertoo *Filosofisten tutkimusten* esipuheessa kirjan rakenteesta: ” Olen kirjoittanut kaikki

nämä ajatukset huomautuksiksi... –Tarkoituksenani oli alun perin tiivistää tämä kaikki joskus kirjaksi, jonka muodosta loin itselleni eri aikoina erilaisia käsityksiä... Monien epäonnistuneiden yritysten jälkeen hitsata tuloksiani tällaiseksi kokonaisuudeksi, oivalsin, etten koskaan onnistuisi tässä tehtävässä. Että paraskin siitä, mitä voin kirjoittaa, jäisi, aina vain filosofiseksi huomautuksiksi; että ajatukseni halvaantuisivat heti, jos yrittäisin pakottaa niitä yhteen suuntaan vastoin niiden luonnollista taipumusta. –Ja tämä oli tietenkin yhteydessä itse tutkimuksen luonteeseen.” (FT, esipuhe).

Filosofiset tutkimukset eivät muodosta samanlaista systemaattista kokonaisuutta kuin *Tractatus* vaan on Wittgensteinin mukaan ikään kuin sarja maisemaluonnoksia (FT, esipuhe). David G. Sternin mukaan *Filosofisilla tutkimuksilla* on enemmän yhteistä Sokraattisen dialogin tai Augustinuksen tunnustusten kanssa, kuin akateemisen filosofisen tutkielman kanssa (Stern 2004, 6).

Filosofiset tutkimukset jakautuvat kahteen osaan (I osa s.23-270 ja II osa s.273-358), joista keskityn tässä tutkielmassa käsittelemään ensimmäistä osiota. *Filosofisten tutkimusten* ensimmäinen osio kritisoi lauseen kuvateorian ajatusta ja sanojen ostensiivisen selittämisen ideaa.

Hans-Johann Glock (Glock 1996, 286) jaottelee *Filosofisten tutkimusten* pykälät seuraavanlaisesti:

§1-64: Augustinuksen kielikäsitely, *Tractatuksen* ja Russellin looginen atomismi
§65-88: Hyökkäys *Tractatuksen* ja Fregen merkityksen yksiselitteisyyttä vastaan.
§89-133: Filosofian luonne ja metodi. Logiikan kristallikirkkauden idean kritiikki.
§134-§142: Lauseen yleisen muodon ja bipolaarisuusvaatimuksen kritiikki

Glock jatkaa luettelointiaan aina pykälään §661-693 asti, mutta tämän tutkielman keskiössä ovat pykälät §1-142.

Filosofisten tutkimusten lukemista saattavat vaikeuttaa useat kohdat, joissa Wittgenstein käy keskustelua kuvitteellisen keskustelukumppanin kanssa, joka on metafysiikko tai Wittgenstein nuorena. Keskustelukumppani

(Interlocutor:keskustelukumppani on tulkintakirjallisuudessa vakiintunut käsite) kysyy erilaisia filosofisia ja metafysisiä kysymyksiä, joihin Wittgenstein kohdistaa filosofisen terapiansa (ks. esimerkiksi FT, §10).

Anthony Kenny on laskenut, että ”keskustelukumppani” esittää *Filosofisissa tutkimuksissa* 784 kysymystä, joista Wittgenstein vastaa 110 kysymykseen. Näistä vastauksista 70 on tarkoituksella väärää (Stern 2004, 38). Jotkut Wittgensteinin lukijat ovat valittaneet, että Wittgenstein esittää keskustelukumppanin suulla näkemyksiä, joita kukaan ei koskaan ole ollut (Glock 1996, 285). Tulkintani mukaan *Filosofisten tutkimusten* kritiikin keskeinen kohde on *Tractatus logico-philosophicus* ja analyttisen filosofian tradition keskushahmojen Gottlob Fregen ja Bertrand Russellin käsitykset. Lukijan täytyy aktiivisesti osallistua *Filosofisten tutkimusten* dialogiseen tyyliin, jotta näkemykset joita vastaan Wittgenstein kohdistaa kritiikkensä, voisivat paljastua.

Filosofiset tutkimukset eivät ole aiheuttaneet niin suurta erimielisyyttä ja tulkinnallista keskustelua kuin *Tractatus*. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että *Filosofisten tutkimusten* ja Wittgensteinin myöhäisfilosofian tarkoitus ei ole esittää minkäänlaista käsitystä tai teoriaa, vaan pikemminkin näyttää tietynlainen tapa lähestyä filosofisia kysymyksiä. Tästä metodista saadaan yleiskuva kun on nähty monta tapausta missä Wittgenstein soveltaa sitä. *Filosofisten tutkimusten* lukija ei voi välttyä ottamatta vaikutteita Wittgensteinin ajattelutyylistä.

Wittgenstein näyttää *Filosofisissa tutkimuksissa* jättävän kaiken teoretisoinnin taakseen ja käsittelee filosofian kysymyksiä paljon elämänläheisemmin ja käytännöllisemmin kuin *Tractatus*ssa. *Filosofiset tutkimukset* näyttävät välittävän hyväksyttävämmän ajattelutavan ja suhtautumisen filosofiaan kuin *Tractatus*. Wittgensteinin filosofisista huomautuksista ei voida rakentaa systemaattista teoriaa tai saata minkäänlaista selkeää metodiikkaa erilleen, mutta huomautukset kuitenkin esittävät täysin uudenlaisen tavan lähestyä filosofisia kysymyksiä. Monista Wittgensteinin *Filosofisia tutkimuksia* lukeneista onkin tullut ”wittgensteinilaisia” ja he ovat soveltaneet Wittgensteinin ajattelutapaa filosofisiin debatteihin. Wittgensteinin *Filosofisten tutkimusten* kritiikki filosofista kielenkäyttöä kohtaan on inspiroinut monia esittämään erilaisia sovellutuksia Wittgensteinin

myöhäisfilosofiasta. Filosofiset tutkimukset synnyttivät kokonaisen filosofian ajattelusuuntauksen, ns. arkikielen filosofian koulukunnan, jossa Wittgensteinin myöhäisfilosofiaa sovellettiin käytäntöön. *Filosofiset tutkimukset* näyttävän innostavan lukijoitaan itsenäiseen ajatteluun ja tämä olikin Wittgensteinin toive (FT, esipuhe).

Filosofiset tutkimukset ovat hyvin fragmentaarinen kokonaisuus ja se vaikuttaa huolitellun tutkimuksen sijaan leikkaa-liimaa-työltä. *Filosofisten tutkimusten* huomiota on vaikea esittää ja tulkita niiden aforistisen ja päälle päin sekavalta näyttävän luonteen takia. *Filosofiset tutkimukset* vaativat tuekseen ymmärryksen *Tractatuksen* keskeisistä käsityksistä. Wittgenstein sanoo *Filosofisten tutkimusten* esipuheessa, että hänen uudet ajatuksensa voisivat näkyä oikeassa valaistuksessa vain hänen varhaisen ajattelutavan luomaa taustaa vasten (FT, esipuhe).

4.2 Jatkuvuus

Wittgensteinin ajattelun muutoksessa, varhaisesta myöhäiseen filosofiaan, voidaan nähdä tiettyä jatkuvuutta. Wittgenstein ei näytä hylkäävän kaikkia *Tractatuksen* ideoita vaan pikemminkin kehittävän niitä eteenpäin. *Filosofiset tutkimukset* muokkaavat, hylkäämisen sijaan, varsinkin *Tractatuksen* metodologisia ideoita (Glock 1996, 27). Wittgensteinin varhaista ja myöhäistä filosofiaa yhdistää tavoite ajatusten rauhasta ja kaikkien filosofisten ongelmien ratkaisemisesta siten, että ne eivät enää näyttäydy ongelmina ja vaivaa mieltä (FT, §133). Myöhäisfilosofiassa Wittgenstein kuitenkin lähestyy tätä tavoitetta täysin eri suunnalta kuin *Tractatuksessa*.

Oskari Kuuselan mukaan Wittgensteinin myöhäisen filosofian voidaan nähdä pääsevän yli niistä ongelmista, joihin varhainen filosofia jäi. Kuuselan mukaan Wittgenstein yrittää sekä varhaisessa että myöhäisessä ajattelussaan lopettaa kaiken filosofoinnin. Metodi, jolla tämä saavutetaan, kuitenkin muuttuu (Kuusela 2008, 75).

Wittgenstein on myöhäisfilosofiassaan samaa mieltä *Tractatuksen* ajatuksen kanssa, että filosofiset ongelmat eivät ole tieteellisiä ongelmia, eikä niitä voida ratkaista tieteellisellä kysymyksenasettelulla tai tarkastelulla (FT, §109). Wittgensteinin

voidaan nähdä myöhäisfilosofiassaankin kunnioittavan eroa faktoja koskevien väitteiden ja olemusta koskevien väitteiden välillä. Käsitys, että filosofiset ongelmat johtuvat käsitteellisistä sekaannuksista ja eivät koske todellisuutta, on yhteistä Wittgensteinin varhaiselle ja myöhäiselle filosofialle (Kuusela 2008, 30).

Wittgenstein yritti myöhäisfilosofiassaan välttää sortumista dogmatismiin ja välttää niitä virheitä, joita oli varhaisfilosofiassaan tehnyt. Wittgensteinin myöhäisfilosofian mukaan *Tractatuksen* keskeiset virheet liittyivät loogisen analyysin ideaan ja ennakko-oletukseen, että kielessä ja todellisuudessa olisi olemassa yksinkertaisia osia, olioita ja nimiä, joihin looginen analyysi päättyy. Wittgenstein ei enää myöhäisessä filosofiassaan uskonut, että kaikki filosofia voidaan osoittaa mielettömäksi yhdellä metodilla.

Wittgenstein onnistuu myöhäisfilosofiassaan paremmin kritisoimaan metafyyisistä kielenkäyttöä ja irtautumaan metafyyisistä filosofian traditiosta. Vanhempi ja kypseneempi Wittgenstein näyttää istuvan paremmin jälkikantilaisten filosofien seurueeseen, kuin nuorempi ja idealistisempi Wittgenstein. Wittgensteinin varhaisfilosofian idealismi kuvastuu hänen yrityksessä lopettaa kaikki metafyyinen filosofia. Nuori Wittgenstein näyttää päällisin puolin romanttiselta nerolta, jonka onnistui lausua filosofian historian viimeiset sanat: ”Siitä mistä ei voi puhua, on vaiettava” (Tlp, §7). Myöhäisessä ajattelussaan Wittgenstein hylkää täysin ajatuksen yhdestä filosofian metodista ja ajatteli sen selkeyden sijaan sumentavan ajattelua (FT, §5). Nuoren Wittgensteinin käsitykset kielestä ja todellisuudesta näyttivät olevan esteenä yleiskatsauksen saamiselle ja kielen todellisen toiminnan ymmärtämiselle.

Wittgenstein yritti koko filosofisen uransa ajan välttää teesien, teorioiden ja dogmien esittämistä (Tlp, §4.112 ja FT, §126). Varhaisfilosofiassaan hän kuitenkin epäonnistui tässä ja tuli esittäneeksi joukon hyvin kyseenalaisia metafyyisiä käsityksiä filosofian metodista ja kielen olemuksesta. *Tractatuksen* metafyyiset käsitykset liittyvät ajatukseen, että filosofiassa on fundamentaaliongelma, jonka ratkaisun avulla voidaan ratkaista kaikki filosofian ongelmat.

Wittgensteinin varhaisfilosofian mukaan filosofian fundamentaaliongelma on jättää huomiotta erottelu asioihin, jotka voidaan sanoa selvästi ja asioihin, jotka voidaan

vain näyttää (Russell 1968, 165). Hän uskoi, että loogista analyysia soveltamalla voidaan lopullisesti selvittää mitä voidaan sanoa ja mistä tulee vaieta. Wittgenstein ajatteli *Tractatusessa*, että filosofiset kysymykset ja ongelmat johtuvat yhdestä ainoasta syystä: kielen todellisen logiikan väärinymmärtämisestä. Filosofin tehtävä on siten muistuttaa kielen todellisesta logiikasta loogisen analyysin avulla.

Myöhäisfilosofiassaan Wittgenstein hylkää ajatuksen filosofian suuresta ongelmasta, jonka ratkaisun avulla kaikki filosofian ongelmat ratkeaisivat. Wittgensteinin myöhäisfilosofia on sen sijaan case-by-case-study:a, jossa filosofisia ongelmia ratkotaan ongelma kerrallaan ja sitä mukaan kun ongelmia ilmenee. Jos ongelmia ei ole, niin kielen tarkastelulle ja analyysille ei ole tarvetta. Kielenkäytön analyysi astuu kehiin silloin kun kieli on lomalla ja joku käyttää kieltä metafysisesti (FT, §38).

Myöhäisen Wittgensteinin mukaan filosofisilla ongelmilla ei ole yhtä lähdettä ja niiden ratkaisuun ei ole olemassa yhtä metodia. Wittgensteinin mukaan filosofiset ongelmat voivat johtua monien päällekkäisten ongelmien yhteen punoutumisesta ja niiden ratkaisuun on olemassa useita menetelmiä, tavallaan erilaisia terapioiden (FT, esipuhe ja §133). Filosofiset ongelmat saattavat Wittgensteinin myöhäisfilosofian mukaan olla jopa psykologisia ongelmia, jotka saattavat ahdistaa ja piinata filosofia (Kuusela 2008, 46). Wittgensteinin myöhäisfilosofian metodin, filosofisen terapian kohde on sellaiset ajatuskuviot, jotka ovat johtaneet filosofisesti ongelmallisten käsitteiden käyttöön (Kuusela 2008, 44). Filosofien ja metafysikoiden muodostamia käsitteellisiä ongelmia voidaan ratkoa rekonstruoiden ja toistamalla ne kielenkäytön tilanteet, jotka synnyttivät filosofisen kysymyksen tai teorian. Wittgensteinin myöhäisfilosofian metodi on konstruoida erilaisia yksinkertaisia kielenkäytön tilanteita, kielipelejä, vastauksena tai vastaesimerkkeinä metafysikoiden kysymyksiin ja teorioihin. Kielipelien konstruoinnin tarkoitus on tuoda valoa ja yleisnäkemyksiä metafysisen kielenkäytön sekavaan viidakkoon.

4.3 Augustinuksen kielikäsitys

Filosofiset tutkimukset ottavat yksitellen tarkastelun alle kaikki ne keskeiset dogmaattiset käsitykset, jotka olivat olleet *Tractatusen* ja myös 1900-luvun analyttisen filosofian taustalla: lauseen kuvateorian, merkityksen käsitteen, loogisen

analyysin ja kielen olemuksen. Wittgenstein soveltaa *Filosofisissa tutkimuksissa* omaa myöhäisfilosofian metodiansa, kielipelianalyysia, omaan varhaisfilosofiaansa ja selventää yllämainittuja käsityksiä yksi kerrallaan (case-by-case).

Wittgenstein aloittaa *Filosofiset tutkimukset* kirkkoisä Augustinuksen lainauksella siitä, kuinka Augustinus oppi kielen lapsena: ”*Kun aikuiset ihmiset nimittävät jotakin esinettä ja kääntyivät samalla sen puoleen, havaitsin tämän ja käsitin, että heidän lausumansa äänne merkitsivät esinettä, johon he halusivat viitata. Tämän päättelin heidän eleistään, kaikkien kansojen luonnollisesta kielestä, kielestä, joka osoittaa ilmehtimisessä, silmien liikkeissä, ruumiinjäsenten liikkeissä ja äänensävyssä sielun tilan, kun se haluaa, saa, torjuu, tai välttää jotakin. Näin opin vähitellen ymmärtämään, mitä asioita edustivat sanat, joita kuulin toistuvasti lausuttavan eri lauseitten määrättyissä kohdissa. Kun suuni oli tottunut näihin merkkeihin, aloin ilmaista halujani niiden avulla*” (FT, §23).

Hacker ja Baker nimittävät Augustinuksen kertomuksesta saatavaa käsitystä tai kuvaa esikuvaksi tai protokuvaksi (*Proto-picture/urbild*), joka on ollut lukemattomien kielten ja merkitystä koskevien teorioiden taustalla (Hacker 1980, 36). Augustinuksen kertomuksen, jossa lähestytään kieltä ulkopuolelta, pohjalta voidaan muodostaa kokonaisia filosofisia teorioita kielestä, sanoista ja merkityksestä.

Hacker ja Baker (Hacker 1980, 36-59) ajattelevat, että Augustinuksen kuvauksen pohjalta voidaan muodostaa seuraavanlaisen käsitys tai teoria kielestä, jollainen on ollut vallalla 1900-luvun analyttisessä filosofiassa:

1. Jokainen merkityksellinen sana merkitsee jotain. Sanan merkitys on sen edustama asia. Sanan merkitys syntyy korrelaatioissa asian kanssa ja korrelaatio antaa sanalle merkityksen tekemällä sanasta asian nimen (vrt. Tlp, §3.203)
2. Merkityksen selitys voidaan jakaa verbaaliseen ja ostensiiviseen määritelmään. Koska verbaaliset määritelmät selittävät yhden ilmaisun aina toisella ilmauksella, ostensiivinen määritelmä tarjoaa ainoan selkeän tavan jolla sana ja asia korreloituu. Vain lause ”tämä on...” yhdessä osoittavan eleen kanssa voi luoda sanan ja asian välisen korrelaation. Ostensiivinen määritelmä täytyy olla olemassa jokaisessa kielessä. Se on välttämätön, jotta kieli voisi representoida todellisuutta.

3. Ostensiivinen määritelmä on kielen perusta. Jokaisen ilmaisun merkitys voidaan selittää ostensiivisellä määritelmällä. Sen takia jokaisessa kielessä täytyy olla kokonainen systeemi ostensiivisiä määrittelyjä.
4. Jokainen ostensiivinen määritelmä luo linkin kielen ja maailman välille, ja sanan ja asian välille. Ostensiivisellä määritelmällä luodaan yhteys maailmaan itseensä.
5. Kaikki yksityiskohdat metodissa, jossa sana korreloidaan asian kanssa, ovat irrelevantteja. Kaikki millä on väliä, on fakta, että sana korreloituu partikulaarisen objektin kanssa. Esimerkiksi *Tractatuksen* kielikäsitteiden perustan muodostaa olioita edustavat yksinkertaiset nimet ja sillä selvä.
6. Ostensiivinen määritelmä luo ajattoman yhteyden sanan ja asian välille.
7. Sanan merkitys on muuttumaton kaikissa tapauksissa ja kaikissa yhteyksissä, joissa se esiintyy. Se osoittaa tai esittää aina samaa objektia.
8. Täytyy olla mahdollista, että ostensiivinen määritelmä on täydellinen selitys analysoimattoman sanan merkityksestä. Muuten ostensiivinen määritelmä ei tarjoa kielen perustaa.
9. Jokaisen ostensiivisen määritelmän tulee täydellisesti determinoida mikä on oikea tapa ja mikä väärä tapa käyttää ilmaisua. Sanan merkitys determinoi sanan koko käyttöä ja ostensiivinen määritelmä determinoi sanan merkityksen.
10. Sanan ymmärtäminen on sanan assosioimista objektin, joka on sanan merkitys, kanssa. Jos sana ei korreloitu minkään kanssa, niin sitä ei voi ymmärtää.
11. Ymmärtäminen on mentaalinen aktiviteetti, joka tapahtuu mielen sisällä. Ymmärtäminen on sanan ja objektin mentaalista assosioimista keskenään. Korreloituminen on mentaalinen ja psykologinen prosessi. Ymmärtäminen ja tarkoittaminen (*meaning something*) ovat aktiviteetteja, jotka ovat erillisiä fyysisistä aktiviteeteista.
12. Tutustuminen objektiin, joka on sanan merkitys, antaa täydellisen ymmärryksen sanasta. Objektiin tutustumalla voidaan saada korreloidun sanan looginen kielioppi selville. Ihminen voi objektiin tutustumalla selvittää sanan käyttöä konstituivat periaatteet.
13. Täydellinen ymmärrys sanasta saavutetaan välittömästi tutustuttaessa objektiin.
14. Kielen opettaminen ja oppiminen on sanojen ja asioiden välisten korrelaatioiden muodostamista. Fundamentaalin opettamisen muoto on ostensiivinen määritelmä.
15. Lauseet ovat nimien yhdistelmiä.

16. Lauseiden merkitys on tiiviissä yhteydessä sen osien, yksinkertaisten nimien, merkitykseen.
17. Lauseen osat korreloivat lauseen mahdollisen asiantilan kanssa.
18. Lauseen täydellinen selitys on lauseen merkityksen täydellinen selitys. Selityksen pitää vastata kaikkiin mahdollisiin lauseen käyttötarkoituksiin.
19. Lauseen ymmärtäminen on lauseen loogisen muodon ja lauseen osien, nimien, ymmärtämistä.
20. Lauseen ymmärtäminen on mentaalinen aktiviteetti.
21. Lauseen ymmärtäminen on lauseen kuvaaman mahdollisen asiantilan tiedostamista, eli sen tietämistä millaisessa mahdollisessa asiantilassa lause olisi tosi.

Wittgenstein kritisoi *Filosofisten tutkimusten* pykälissä 1-65 käsitystä, että jokaisella sanalla on merkitys, ja että tämä merkitys olisi objekti, jota sana edustaa. Pykälät 39-64 kritisoivat ajatusta, että sanat edustavat yksinkertaisia objekteja ja pykälät 47-64 kritisoivat ajatusta, että sanat saavat merkityksensä yksinkertaisista objekteista. Pykälät 65-242 käsittelevät ja kritisoivat ajatusta, että sanojen käyttöä ehdollistavat selkeät säännöt (Stern 2004, 17).

Kukaan ei ole tunnustautunut omaavansa Augustinuslaista kielikäsitystä ja on vaikea osoittaa yhtä filosofia, jota Wittgensteinin kritiikki koskee. Parhaiten Augustinuksen kielikäsitys istuu kuitenkin nuoreen Wittgensteiniin ja analyttisen filosofian tradition keskeisiin edustajiin Russelliin ja Fregeen (Hacker 1980, 47).

Tractatuksen loogisen analyysin tehtävä oli paljastaa asiantiloja kuvaavat elementaarilauseet, jotka koostuivat olioiden yksinkertaisista nimistä. *Tractatuksessa* Wittgenstein projisoi Augustinulaisen kielikäsitteen todellisuuteen ja rakensi käsityksensä todellisuudesta asiantiloineen tämän käsityksen mukaisesti (Hacker 1980, 59). Wittgensteinin *Filosofiset tutkimukset* näkee tällaisen kielikäsitteen aiheuttavan lisää metafysisiä ongelmia.

Nähdäkseni on luonnollista ajautua ymmärtämään kieltä Augustinuksen kielikäsitteen mukaisesti: kaikki sanat ovat nimiä, jotka nimeävät todellisuuden olioita. Augustinuslaisen kielikäsitteen viehättävyys on sen yksinkertaisuudessa ja

naiiviudessa. Mutta heti kun yritämme soveltaa tätä kielikäsitystä todellisuuteen, niin kohtaamme ongelmia (Hacker 1980, 35). Kaikki sanat eivät näytäkään olevan nimiä.

Yllä listattu Augustinuksen kielikäsitys tai kuva on tietynlainen proto-teoria, jonka voidaan sanoa olevan monien filosofisten merkitysten teorioiden taustalla ja vaikuttavan näiden teorioiden muotoiluihin. Se on kuin tiedostamaton kuhnilainen paradigma joka vaikuttaa merkityksestä käytäviin filosofisiin keskusteluihin (Hacker 1980, 46). Tällainen kuva voi pitää filosofia ajatuskrampissa. Wittgensteinin filosofisen terapian päätarkoitus on saada *Filosofisten tutkimusten* lukija immuuniksi tällaiselle käsitykselle tai kuvalle.

Wittgenstein oli tarkoituksella valinnut Augustinuksen kertomuksen aloittamaan *Filosofiset tutkimukset*. Augustinuksen kertomuksesta näemme, että kieleen liittyvät filosofiset väärinkäsitykset tai ennakkoluulot eivät olleet vain 1900-luvun analyttisessä filosofiassa vallalla olleita ennakkoluuloja, vaan ne ovat vaikuttaneet ihmisten ajatteluun jo Antiikin ajalta lähtien. Augustinuksen kuvaus ilmentää filosofian historiassa vallalla ollutta käsitystä kielen olemuksesta: Sanat nimeävät tiettyjä objekteja todellisuudessa ja lauseet ovat tällaisten nimien yhdistelmiä. Tämä muistuttaa selkeästi *Tractatuksen* lauseen kuvateoriaa, jonka mukaan sanan merkitys on olio, jota sana edustaa. Augustinuksen kuvauksesta välittyy liian yksinkertainen käsitys kielestä ja kielen olemuksesta.

4.4 Rakentajien kielipeli

David Sternin mukaan Wittgensteinin myöhäisfilosofian metodi voidaan jakaa kolmeen osaan. (Stern 2004, 10).

1. Formuloidaan ja rekonstruoidaan yksinkertainen kielenkäytön tilanne, jossa metafysiikan käsitys tai kuvaus voisi pitää paikkansa.
2. Lisätään kielenkäytön tilanteeseen uusia sanoja.
3. Osoitetaan alkuperäinen käsitys kapeaksi ja vapautetaan tai vapautetaan filosofi vääränlaisista käsityksistä ja kuvista.

Ensimmäinen askel tapahtuu kun Wittgenstein pyytää *Filosofisten tutkimusten* pykälässä 2 kuvittelemaan kielenkäytön tilanteen, jossa Augustinuksen yksinkertainen kuvaus kielestä voisi pitää paikkaansa. Augustinuksen lainaus johtaa Wittgensteinin kuvittelemaan rakentajien heimon, joilla on vain neljä sanaa käytettävissä.

Kuvitellussa tilanteessa on kaksi henkilöä, joista ensimmäinen henkilö A on rakennuspuuhissa ja toinen henkilö B auttaa häntä. A rakentaa rakennusta laatoista, kuutioista, pylväistä ja palkeista. B ojentaa A:lle rakennuskiviä siinä järjestyksessä kuin A niitä tarvitsee. Vaikein ja samalla oleellisin osa kielipelin ajatuksesta on ymmärtää, että A:n ja B:n koko kieli sisältää pelkästään sanat ”kuutio”, ”pylväs”, ”laatta” ja ”palkki”. Kielenkäytössä A huutaa jonkin edellä mainituista sanoista ja B toimii niiden mukaan (FT, §25).

Wittgenstein nimittää rakentajien kielenkäytön tilannetta kielipeliksi (FT, §7).

Filosofisten tutkimusten lukijaa saattaa ensilukemalla hämmentää ja ihmetyttää, että mikä rakentajien kielipelin esityksen tarkoitus oikein on. Wittgensteinin tarkoitus on rekonstruoida se alkuperäinen yksittäinen kielenkäytön tilanne, josta Augustinuksen kielikäsite voisi olla peräisin. Rakentajien kielipeli on siten yksi esimerkki sellaisesta kielenkäytön tilanteesta, joka Augustinuksella on saattanut olla mielessä, kun hän kirjoitti kertomustaan.

Metodin toinen ja tärkeä askel tapahtuu kun Wittgenstein rikastuttaa kielipeliä lisäämällä siihen joukon lukusanoja: ” yksi” , ”kaksi”, ”kolme” ja demonstratiivipronominit ” tuonne” ja ” tämä”, sekä värinimet ”punainen”, ”sininen” ja ”keltainen”. Rikastetun kielen kokonaisuus olisi siinä, että A sanoo esimerkiksi lauseen ”kolme punaista kuutiota tuonne” ja B toimii lauseen mukaisesti (von Wright 1975, 234). Demonstratiivipronominit, värit ja numeraalit eivät sovi enää Augustinuksen kuvaukseen. Minkä nimi tai mitä oliota edustaa esimerkiksi sanat ”tämä”, ”kaksi” ja ”keltainen” ? Tällä kysymyksellä haastetaan Augustinuslaisen kielikäsitteen perusteet.

Wittgensteinin mukaan ei tule häiriintyä siitä tosiseikasta, että rakentajien kielipeli sisältää vain käskyjä. Jos joku haluaisi sanoa, että rakentajien kieli ei ole tämän vuoksi täydellinen, niin Wittgensteinin mukaan pitää silloin kysyä itseltä, onko oma kieleemme täydellinen (FT, §18). Oliko suomen kieli esimerkiksi täydellinen ennen

englannin tai ruotsin -kielten uudissanoja? Kysymyksen tarkoitus on hälventää ajatusta täydellisestä kielestä. Wittgenstein ei myöhäisfilosofiassaan enää ajattele, että kielellä olisi jokin olemuksellinen rakenne.

Kolmannessa ja viimeisessä askeleessa filosofin pitäisi luopua kapeasta ja yksinkertaisesta lähestymistavastaan kieltä kohtaan. Tämä voi kuitenkin osoittautua ongelmalliseksi vaiheeksi, sillä filosofiset ongelmat voivat olla syvään juurtuneita käsityksiä, joista filosofi ei ole välttämättä valmis luopumaan.

Metodin tarkoitus ei ole sanoa filosofille, että hänen kielenkäyttönsä on mieletöntä ja että hänen on olisi vaiettava. Sen sijaan metodologia hyväksikäyttävä Wittgensteinilainen yrittää ymmärtää miten metafysiikan ongelma on syntynyt ja yrittää jäljittää ongelman lähteen. Filosofisen ongelman poistumisen tärkeänä ehtona on, että ongelmallista kieltä käyttänyt filosofi tunnistaa ja tunnustaa ongelman lähteen. Filosofin voi olla vaikea hyväksyä, että hänen ongelmansa johtuikin tavasta käyttää kieltä eikä koskenut millään tavalla todellisuutta.

Metodin ensimmäinen askel on siis kuvata tapaus johon filosofin, tässä tapauksessa Augustinuksen, kertomus sopii. Sen jälkeen toisessa askeleessa muutetaan tilannetta vain hieman lisäämällä tai poistamalla joitakin instansseja ,jotta alkuperäinen kuva tai käsitys ajautuu ristiriitoihin. Kolmas ja viimeinen askel on alkuperäisen käsityksen (*urbild*) tunnistaminen ja tunnustaminen kapeaksi käsitykseksi kielestä. Wittgenstein käyttää tätä metodologia yhä uudestaan filosofisissa tutkimuksissa. Kielipelimetodia käyttämällä huomataan, että kuinka sanoja voidaan käyttää laajemmassa kontekstissa. Kolmiosainen askelma näyttää mihin filosofin käsitys sopii ja mihin se ei sovi (Stern 2004, 11 & 24).

Nähdäkseni filosofit ja metafysikot haluavat teorioillaan tehdä rajauksia ja piirtää ikään kuin ympyröitä, joihin haluavat sisällyttää kaikki tietyn käsitteen alle kuuluvat asiat. Wittgensteinin metodin tarkoitus on muistuttaa asioista, jotka jäävät metafysiikoiden piirtämien ympyröiden ulkopuolelle. Filosofille tai metafysikolle esitellään tosiasioita, joita hän ei ole huomioinut ja joihin hänen metafysiinen teoriansa ei päde. Tarkoituksena on tutkia miten filosofi käyttää sanoja ja esittää

hänen käyttönsä rinnalle sanan käytön tapoja, jotka hän on jättänyt huomiotta. Tavallaan filosofin teoria falsifioidaan (osoitetaan vääräksi) vastaesimerkin avulla.

4.5 Rakentajien kielipelin oppiminen

Wittgenstein oli kiinnostunut nimen oppimisesta ja asioiden nimeämisestä, koska ajatteli monien filosofisten ennakkoluulojen kumpuavan näihin liittyvistä väärinkäsityksistä. Wittgenstein haastaa Augustinuslaista kielikäsitystä kysymällä, että olisimmeko valmiita sanomaan seuraavia olioiden nimiksi: Hienoa! Au! Apua! (FT, §27).

Rakentajien kielen oppiminen voisi tapahtua siten, että opettava henkilö osoittaa esineitä, kiinnittää lapsen huomion niihin, ja lausuu samalla sanan, esimerkiksi sanan ”pylväs” (FT, §6). Lapsen täytyy oppia lukusanojen sarja ulkoa ja oppia käyttämään lukusanoja oikealla tavalla. Tämäkin tapahtuu ostensiivisesti: Osoitetaan neljää objektia, esimerkiksi neljää pylvästä, ja lausutaan sana ”neljä” osoittamisen yhteydessä. Värit voitaisiin opetella värimallin avulla, jossa verrataan värimallia eri väristen objektien kanssa.

Kielifilosofi tai metafysiikka saattaisi kysyä, että mikä sitten on nimen ja nimetyt asian välinen suhde? Mikä on pylvään ja sanan ”pylväs” välinen suhde? Wittgenstein pyytää katsomaan rakentajien kielipeliä, sillä siitä voi nähdä minkälainen tämä suhde on (FT, §37). Sitä miten sana toimii, ei voi arvata eikä tietää ilman kokemusta (McGinn 1997, 15). Ihmisten täytyy katsoa ja oppia miten sanoja käytetään, eikä tuijottaa merkkejä ja objekteja, ja miettiä näiden suhdetta. Siinä missä B on jo kantanut useita laattoja ja pylväitä tiettyihin paikkoihin on metafysiikka vielä paikoillaan miettimässä sanan ja objektin välistä suhdetta.

Wittgenstein kysyy Filosofisissa tutkimuksissa metafysiikan äänellä, että mitä rakentajien kielen sanat edustavat? (FT, §10). Hän vastaa: ”*Miten se, mitä ne edustavat, voi ilmetä, muuten kuin niiden käyttötavasta? Ja senhän olemme kuvanneet... Kun sanomme: ”Jokainen kielen sana edustaa jotakin”, emme ole näin sanoneet toistaiseksi yhtään mitään*” (FT, §10 ja §12).

Augustinuksen ja *Tractatuksen* kielikäsitys perustuu ajatukselle, että nimen merkitys on objekti, jota sana edustaa tai osoittaa (Tlp, §3.22). *Tractatuksessa* yksinkertaiset nimet saivat merkityksensä todellisuuden yksinkertaisista osista (Tlp, §3.203). Nuorella Wittgensteinilla ja Augustinuksella oli mielessään lähinnä ensisijassa näkyviä objekteja ja sellaisia substantiiveja kuten ”pöytä” ja ”tuoli” kun he kehittivät käsityksiään kielestä (FT, §24). Wittgensteinin mukaan nimeäminen ei kuitenkaan ole vielä mikään kielipelin siirto ja pelkällä nimeämisellä ei olla vielä selvitetty kuinka sanaa tulisi käyttää (FT, §54).

Tractatuksen keskiössä oli kysymys siitä, mitä on kieli? Wittgenstein kehitti varhaisfilosofiassaan lauseen kuvateorian, jonka mukaan kielen yksinkertaiset sanat edustavat tai vastaavat todellisuuden yksinkertaisia olioita. Lauseessa ”kissa on pöydällä”, ”kissa” ja ”pöytä” ovat lauseen yksinkertaiset nimet, jotka vastaavat todellisuuden yksinkertaisia olioita kissaa ja pöytää.

Myöhäisen Wittgensteinin mukaan sanan merkitys ei ole se kohde, jota sana edustaa, vaan sanan käyttötapa kontekstissa, kuten tilanteessa jossa A huutaa ”yksi keltainen pylvä tuonne”. Filosofit ovat käsittäneet nimeämisen virheellisesti jonkinlaisena salaperäisenä tai mystisenä tapahtumana (FT, §38). Filosofille nimeäminen näyttää sanan ja olion väliseltä oudolta yhteydeltä. Tällainen outo yhteys on olemassa silloin ”*kun filosofi –saadakseen selville, mikä on nimen ja nimetyt asian todellinen suhde – tuijottaa edessään olevaa esinettä ja toistaa samalla lukemattomia kertoja jotakin nimeä*” (FT, §38).

Filosofiset ongelmat syntyvät silloin kun kieli on lomalla. Filosofi voi luulotella, että nimeäminen on jokin merkillinen sielullinen akti, ikään kuin olion kastamista (FT, §38). Sanojen todellisen käytön edessä oleva sumu ja virheelliset käsitykset kuitenkin hälvenevät, kun kielen ilmiöitä tutkitaan sen alkeellisissa käyttötavoissa, kielipeleissä (FT, §5). Rakentajien kielipeliä tarkastelemalla huomataan, että sanojen merkitykset eivät synny nimeämällä olioita, vaan käyttämällä sanoja rakentamisessa hyväksi.

Wittgenstein konstruoi myöhäisfilosofiassaan rakentajien kielipelin lisäksi monia muita kielipelejä, joilla on tarkoitus hälventää väärinkäsityksiä ja tuoda ymmärrystä ja yleiskatsausta sanojen toimintaan. Kielipelien tarkoitus on näyttää, että sanat saavat

merkityksensä kontekstissa, käytössä ja kokonaisessa elämänmuodossa. Sanoilla ei ole merkitystä silloin kun ne ovat kielifilosofien loogisissa ja metafyyysisissä systeemeissä.

Wittgensteinin mukaan on tärkeää todeta, että sanaa ”merkitys” käytetään kielen vastaisesti, jos sillä tarkoitetaan esinettä, joka vastaa tai edustaa sanaa. Kun Herra N.N kuolee, sanotaan, että nimen haltija kuolee, ei, että nimen merkitys kuolee (FT, §40). Wittgenstein sanoo: ”*Sana ”merkitys” voidaan määritellä niin, että määritelmä kattaa suuren tapausten luokan – vaikkakaan ei kaikkia sen käyttötapauksista: Sanan merkitys on sen käyttö kielessä*” (FT, §43). Hän ei kuitenkaan tarkoittanut tällä huomautuksella teoriaa merkityksestä, jonka mukaan sanan merkitys olisi sen käyttö kielessä. Wittgenstein sanoo eräässä luennoissaan, että sanojen kuvaksen tarkoitus ei ole tarjota metodia joka selventäisi sanan merkityksen. Tarkoitus on päästä eroon yksittäisistä ongelmallisista ilmaisun muodoista (Kuusela 2008, 80). Wittgensteinin määritelmää ei ole tarkoitettu kielen olemuksen määritelmäksi, sillä määritelmä kattaa suuren tapausten luokan, mutta ei kaikkea sitä, mitä voidaan sanoa kieleksi

4.6 Sanat ja mielikuvat

Sanojen ostensiivisen opettamisen voidaan sanoa luovan assosiaatioyhteyden sanan ja esineen välille. Lapsen mieleen tulee kuva pylvästä kun hän kuulee sanan ”pylväs”. Sanan ja nimetyt asian välinen suhde voi mahdollisesti olla, monen muun seikan ohella, siinä, että nimen kuuleminen tuo mieleen nimetyt asian kuvan (FT, §46). Wittgensteinin mukaan filosofit kuitenkin vaivaavat päätänsä varsinaisen merkin olemuksella: ”*Onko se kenties merkin mielikuva? tai tämänhetkinen mielikuva?*” (FT, §105).

Sanat tuovat ihmisille mielikuvia mieleen, toiset sanat vahvempia ja toiset heikompia. Joissakin kielenkäytön tilanteissa, kuten mainostuksessa, sanoilla on tarkoitus herättää pelkästään mielikuvia. Mainosten sanojen tarkoitus toteutuu, jos ne onnistuvat herättämään potentiaalisessa asiakkaassa positiivisia tai houkuttelevia mielikuvia. Sanojen merkityksen selitystä ei voida kuitenkaan tyhjentää määritelmään: ”sanan merkitys on sanan synnyttämä mielikuva”. Wittgenstein kuvittelee kielipelin, jossa sanoilla on tarkoitus herättää vain mielikuvia: ”*Voin kuvitella tällaisen sanojen*

(äännesarjojen) käyttötavan. (Sanan lausuminen on ikään kuin mielikuvituspianon koskettimen lyömistä)." (FT, §6).

Wittgenstein on myöhäisfilosofiassaan edelleen kiinnostunut sanojen merkityksistä, mutta ei näe että sanan merkitys olisi jotakin joka on pinnan alla, ja joka voitaisiin filosofisen analyysin avulla kaivaa esiin (FT, §92). Sanan merkitystä ei voida tutkia minkäänlaisena sanasta erotettavana asiana. Pikemminkin sanojen merkitykset ovat jatkuvasti silmiemme edessä silloin kun sanoja käytetään todellisissa tilanteissa. Metafyysikko tai kielifilosofi osaa jo käyttää sanoja ”kieli”, ”lause” ja ”merkitys”, mutta ei näe selvästi kuinka näitä sanoja tulisi käyttää, koska erilaiset metafyyysiset käsitykset näistä sanoista vaikuttavat hänen ajatteluunsa ja ilmaisuntapoihinsa. Wittgensteinin mukaan kielipelien tarkastelusta voidaan oppia paljon, mutta erilaiset harhалуulot saattavat olla tarkastelun tiellä (FT, §340).

4.7 Ulkopuolinen näkökulma

Metafyysikko, kuten Augustinus kertomuksessaan, näyttää lähestyvän kieltä ulkopuolelta, samaan tapaan kuin ihminen joutuisi vieraan heimon keskelle ja yrittäisi ymmärtää tämän heimon kirjoituskieltä, äännteitä ja eleitä. Tällaisessa tilanteessa merkit ja äännteet näyttävät elottomilta ja ihmisten eleet oudoilta, ja kysymys äännteiden ja merkkien merkityksistä herää luonnollisesti. Mutta ihminen ei lähesty oman kielensä merkkejä ja eleitä täysin ulkopuolelta, ikään kuin ei tuntisi niitä. Käyttämämme merkit ja eleet liittyvät aina elämänmuotoon, josta me olemme jo osallisia. Mutta metafyysikko saattaisi ilman todellista tilannetta esittää kysymyksiä omasta kielestään kuten: miten sanat saavat merkityksensä? Millä tavalla merkitys on olemassa? Miten jokin sana merkitsee jotakin?

Metafyysikko kuvittelee lähestyvänsä kysymyksiä ”mitä on oleminen?” ja ”mitä on kieli?” ulkopuolelta, eikä huomaa että hänellä on jo jonkinlainen esiyymmärrys näistä käsitteistä. Metafyysikko saattaisi kehittää erilaisia teorioita merkityksestä ja kielen syvälogiikasta vastauksina omiin kysymyksiinsä. Tällaisessa tapauksessa metafyysikko ei suostu katsomaan miten lauseet toimivat, koska hänen ajattelutapansa kielestä ovat hänen tiellään (FT, §93). Wittgensteinin mukaan kieli on tällaisissa kysymyksissä lomalla. Metafyysikko on abstrahoinut käsitteet niiden arkisista

yhteyksistä, joissa niillä on merkitys, erilleen, ja kysyy miten merkitys ja merkki liittyvät yhteen. Monia filosofisia ongelmia näyttää syntyvän siitä erosta, jonka monet filosofit kuten Frege, tekee merkin ja merkityksen välille (*sinn/bedeutung*).

Metafyysinen kielifilosofi saattaa nähdä ymmärtämisen eräänlaisena taikatemppuna, jossa mieli, henki tai sisäiset tilat liittävät kuolleilta näyttäviin merkkijonoihin merkityksiä. Ihmisen sisäinen mieli, joka on elottomasta materiasta erillinen, puhalttaa merkit ikään kuin henkiin ymmärryksen tapahtumassa. Tällaisen ajattelutavan taustalla on filosofisia ennakkokäsityksiä ihmisestä ja ihmisen ajattelusta. Tällaisen käsityksen mukaan ihmisen ajattelu on sisäistä ja piilossa olevaa ja merkit ulkoisia, elottomia ja näkösällä olevia. Merkitys on ikään kuin maaginen teko, joka liittää sisäisen mielen ja ulkoisen materiaalsen maailman yhteen ja puhalttaa merkit eloon.

Varhaisfilosofiassaan Wittgenstein ajatteli, että looginen analyysi paljastaa kielen olemuksellisen rakenteen, jossa sanat merkitsevät olioita määrättyllä tavalla.

Wittgenstein kritisoi tätä ajatusta *Filosofisissa tutkimuksissa*. Ei ole vain yhtä tapaa, jolla yksi sana, kuten pylväs voi merkitä jotakin. Sanaa ”pylväs” voidaan käyttää lukemattomissa erilaisissa kielenkäytön tilanteissa, eikä sen kaikilla käyttötavoilla ole mitään yhteistä. Rakentajien kielipelin lisäksi voidaan kuvitella kielenkäytön tilanne, jossa henkilö A huutaa ”pylväs” ja B hyppää sanan kuultuaan pylvään päälle. Lisäksi voimme kuvitella kielipelin, jossa henkilö A sanoo sanan ”pylväs” itsekseen aina silloin kun hän on käymässä Ateenan Akropolilla ja koskettaa jotakin Parthenonin pylväistä. Tilanteita voidaan keksiä lukemattomia. Wittgenstein myöhäisfilosofian metodin tarkoituksena on asettaa tiettyjä kielipelejä näkyviin siten, että niistä havaitaan kuinka sanoja voidaan käyttää. Wittgenstein poistaa kaiken selittämisen ja pelkästään kuvaa erilaisia kielipelejä päästääkseen eroon ongelmallisista metafyysisistä käsityksistä ja kuvista (*urbild*).

4.8 Ihanteiden sokaisemat filosofit

Tractatuksen mukaan sanan merkityksestä ei voida puhua kielessä, vaan sen voi ainoastaan osoittaa (Tlp, §4.1212). *Tractatuksen* mukaan kielessä ei voida puhua siitä kuinka lause ”pylväs on rikki” kuvaa tai saa merkityksensä rikkinäisestä pylvästä. Lauseen merkitys ja totuus paljastuu kuulijalle lauseen kuulemisen ja pylvään

näkemisen yhteydessä. Wittgenstein sanoo, että lause esittää merkityssisältönsä ja lauseessa ajatus ilmenee aistimin havaittavana (Tlp, §2.221 ja §3.1). Hän piti *Tractatuksessa* tätä paljastumista jonkinlaisena mystisenä tapahtumana, josta tulee vaieta. Nähdäkseni Wittgensteinin mystinen ilmenemisen käsite on verrattavissa tilanteeseen, jossa ihmiset oppivat assosioimaan sanan ja olion keskenään.

Myöhäisfilosofiassaan Wittgenstein kritisoi ajatusta, että nimeäminen olisi jonkinlainen mystinen taikatemppu merkin ja olion välillä. Hänen myöhäisfilosofian mukaan ostensiivistä selitystä ei voida pitää sanan merkityksen täydellisenä selityksenä. Wittgenstein kritisoi *Filosofisissa tutkimuksissa* koko *Tractatuksen* lopullisen analyysin ideaa (FT, §91). Sanojen merkityksistä saadaan selkein kuva tarkastelemalla sanojen toimintaa rakentajien kielipelin tapaisessa yksinkertaisessa kielenkäytön tilanteessa.

Kielifilosofi saattaisi pohtia kielen ilmiötä ja lausua: ”*Lause, merkillinen asia!*”. Wittgensteinin mukaan tähän ihmettelyyn sisältyy jo oletus jonkinlaisen lauseen ja tosideikkojen välisen välijäsenen olemassaolosta (FT, §94). Tämä välijäsen on *Tractatuksen* filosofiassa proposition ja asiantilan välinen mystinen merkitys, joka ilmenee.

Tractatuksen mukaan käsitekirjoituksen kieltä ja samalla kaikkien kielten olemusta konstituoivat selkeärajainen kielioppi, jossa ei ole mitään monimielisyyttä (Glock 1996, 150). Kaikista mielekkäistä kielistä on, *Tractatuksen* mukaan, loogisen analyysin avulla löydettävissä konstitutiiviset kieliopin säännöt. Nämä säännöt muistuttavat pelien sääntöjä, mutta toisin kuin pelien säännöt, kieliopin säännöt eivät määrää mitkä liikkeet tuovat menestystä, vaan näyttävät, mikä sanalla tehtävä liike on mielekäs. Käsitekirjoituksen looginen kielioppi ja selkeät säännöt sulkevat pois kaikki epäselvät ja mielettömät lauseet. Käsitekirjoituksen symbolit merkitsevät vain yhdellä selkeällä ja kristallinkirkkaalla tavalla.

Tractatuksen esittämä looginen kielioppi, joka tulkintani mukaan tarkoittaa ihmisen esiteoreettista kykyä erottaa sanottavat asiat vaiettavista asioista, on ymmärryksen väliaineeseen (FT, §102) tai esiymmärrykseen kätkeytynä ja se on mahdollista paljastaa loogisen analyysin avulla.

Wittgenstein ei ole enää *Filosofisissa tutkimuksissa* kiinnostunut mistään mikä on kätkeytyä eikä halua saavuttaa uutta tietoa kielestä, vaan ymmärtää jotakin, joka on jatkuvasti silmiemme edessä, mutta jota on vaikea havaita: jokapäiväistä kielenkäyttöä (FT, §89 ja §126).

Kielifilosofit, *Tractatuksen* tekijä mukaan luettuna, elävät käsityksessä, että heidän ihanteensa täytyy löytyä todellisuudesta (FT, §101). Wittgensteinin mukaan tämä muistuttaa tapahtumaa, jossa pelille lyödään kiinni tietyt selkeät säännöt, ja kun sääntöjä seurataan, niin ei sitten käykään niin kuin on oletettu (FT, §125). Tavallaan filosofi sotkeutuu ja kompastuu omaan ihanteeseensa ja hänelle tulee tästä ristiriidasta ymmärryksen kuhmuja (FT, §119). *Tractatuksen* voidaan nähdä kompastuvan omiin vaatimuksiinsa: *Tractatus* vaati lauseiden merkityksiltä yksiselitteisyyttä, mutta tämä vaatimus ajautuu ristiriitaan kun sitä vertaa todellisuuteen.

Nähdäkseni filosofeilla on teorioita muodostaessaan mielessään jokin yksi kuva tai käsitys (*urbild*), jonka filosofi haluaa johtaa koskemaan kaikkia mahdollisia olioita. Filosofi haluaisi tehdä väitteen olemuksesta tai välttämättömyydestä, mutta ei löydäkään selkeitä ja tarkkoja määritelmiä käsitteilleen todellisuudesta. Filosofin idea (*urbild*) ja todellisuus näyttävät ajautuvan ristiriitaan. Kielifilosofien ja myös monien tieteentekijöiden tavoittelemat tarkkarajaiset määritelmät käsitteille kuten ”kieli” ja ”maailma” vaikuttavat mahdottoman tavoittelulta ja ovat verrattavissa tuulimyllyjä vastaan taisteleamiseen. Wittgensteinin mukaan filosofien, kuten *Tractatuksen* tekijän, todellisuutta kohtaan esittämät vaatimukset, vaativat täyskäännöstä ja ajatteluntavan muutosta (FT, § 108).

Kielifilosofit voivat konstruoida erilaisia teorioita kielestä, mutta he ajautuvat dogmaattisuuteen silloin kun väittävät, että jokaisen mahdollisen kielellisen aktin täytyy mahtua esitettyyn malliin tai teoriaan (Kuusela 2008, 109). Kielifilosofit sekoittavat tällaisessa tapauksessa tosiasioita koskevan puheen käsitteitä koskevan puheen kanssa. Kielifilosofit luulevat tekevänsä väitteitä tosiasioista, kuten kielen todellisesta olemuksesta, mutta tosiasiasa he ovat ajattelutapojensa harhaanjohtamia ja saattavat kieroutua näkemään todellisuutta teorioidensa mukaisesti.

Kielen toimintaan liittyvät ongelmat eivät ole empiirisiä ongelmia, vaan ne ratkaistaan tutustumalla kielen toimintaan siten, että kielen toiminta nähdään sellaisena kuin se ilmenee, vastoin voimakasta viettelystä käsittää se erilaisten ihanteiden mukaisesti (FT, §109).

Kun kielifilosofit uskovat, että heidän on pakko löytää tietty järjestys tai ihanne todellisesta kielestä, niin he tulevat olemaan tyytymättömiä siihen, mitä arkielämässä sanotaan ”lauseeksi”, ”sanaksi” tai ”merkiksi” (FT, §105). Kielifilosofit eivät ole välttämättä valmiita oppimaan erilaisia sanan käyttötapoja vaan haluavat ehkä, että heidän oma määritelmänsä sanoista koskisi kaikkia mahdollista sanojen sovellutuksia. Kielifilosofit ja loogikot elävät siinä harhakäsityksessä, että lauseen (proposition) merkityksen tai määritelmän pitäisi olla jotakin puhdasta ja selväpiirteistä (FT, §105).

Wittgenstein vaati varhaisfilosofiassaan, että kielellä täytyy olla olemassa selkeä kielioppi, joka konstituoii sanojen käyttöä. Wittgensteinin varhaisfilosofiaa sumensi tietynlainen dogmaattinen verho ja ihanne kielen olemuksesta. Wittgenstein haluaa *Filosofisissa tutkimuksissa* ymmärtää oman varhaisfilosofiansa sotkeutumisen tarkkarajaisen kielen ihanteen ajatukseen (FT, §125). Wittgenstein kompastui varhaisfilosofiassaan tiettyihin kieleen liittyviin väärinkäsityksiin, joita hän haluaa *Filosofisissa tutkimuksissa* korjata (*Filosofisten tutkimusten* voidaan siten nähdä olevan tietynlainen *Tractatuksen* korjattu versio). Kristallinkirkkauden ennakkokäsitys voidaan hänen mukaan eliminoida vain siten, että käännetään koko tarkastelutapa ympäri (FT, §107).

Kun metafysiikan sanojen käytön ja harhaanjohtavien käsitysten rinnalle laittaa toisenlaisia sanojen käytön tapauksia (Sternin toinen askel) niin sitä tietoisemmaksi metafysiikka tulee ristiriidasta omien vaatimustensa ja tosiasiallisen kielenkäytön välillä (FT, §107). Todellisesta kielen ilmiöstä ja sen laajuudesta saadaan käsitys kun luovutaan harjaanjohtavista ihanteista. Wittgenstein tiivistää myöhäisfilosofiansa runollisesti: ”*Takaisin rosoiselle maaperälle!*” (FT, §107).

Myöhäisfilosofiassa Wittgenstein piti kieleen liittyviä selkeyden ja tarkkuuden ihanteita puhtaana taikauskona ja väärinkäsityksinä (FT, §110). Wittgensteinin

myöhäisfilosofian mukaan kielifilosofi ei filosofoidessaan näe kuinka lauseet ja sanat todellisuudessa toimivat, koska hän on omien ilmaisuntapojen sokaisema (FT, §93). Filosofilla on tietty ihanne tai ennakkokäsitys (*urbild*) mielessä siitä, mitä sanalla ”kieli” tai sanalla ”maailma” tarkoitetaan. Wittgensteinin mukaan kielifilosofi on sen harhan vallassa, että hän tutkimuksellaan pyrkii käsittämään kielen vertaansa vailla olevan olemuksen (FT, §97). Sanoilla ”kieli”, ”lause” ja ”maailma” on kuitenkin yhtä arkipäiväinen käyttö kuin sanoilla ”pöytä”, ”lamppu” ja ”ovi” (FT, §97). Kielestä puhuttaessa tai kieltä tutkittaessa on puhuttava tavallista puhekieltä (FT, §125). Monet kielifilosofit saattavat vängätä tässä vastaan ja vaatia jonkinlaista universaalia tai objektiivista teoriaa kielestä. Ajatus, että kieltä voitaisiin tarkastella objektiivisesti, ikään kuin jumalan näkökulmasta, on kuitenkin illuusio.

4.9 Kielen olemus

Käytyään läpi Sternin kuvaamat kolme askelta (1. Kielenkäytön tilanteen/kielipelin keksiminen. 2.Sanojen lisääminen kielipeliin ja alkuperäisen käsityksen osoittaminen ristiriitaiseksi tai kapeaksi 3. Ristiriidan ymmärtäminen ja vapautuminen paradoksista), Wittgenstein sanoo:” *Tässä törmäämme suureen kysymykseen, joka on kaikkien näiden tarkastelujen taustalla. –Minulle voisi näet esittää vastaväitteen: ”Suhtaudut asioihin liian kevyesti! Puhut kaikenlaisista mahdollisista kielipeleistä, mutta et ole missään sanonut, mikä sitten on kielipeleille ja siis kielelle olennaista. Mikä on kaikille näille tapahtumille yhteistä ja mikä tekee niistä kielen tai kielen osia. Luovut näin ollen juuri siitä tutkimuksen osasta, joka aikoinaan aiheutti sinulle itsellesi eniten päänvaivaa, nimittäin tutkimuksesta, joka koskee lauseen ja kielen yleistä muotoa”. Ja tämä on totta. –Sen sijaan, että ilmoittaisin, mikä on yhteistä kaikelle sille, mitä sanotaan kieleksi, sanon, että näillä ilmiöillä ei ole lainkaan yhtä yhteistä piirrettä, minkä vuoksi käytämme niistä kaikista samaa sanaa, vaan ne ovat keskenään monin eri tavoin sukua. Tämä sukulaisuuden tai näiden sukulaisuuksien takia sanomme niitä kaikkia ”kieliksi”.*” (FT, §64).

Metafyysikot olivat kiinnostuneita käsitteiden ja asioiden välttämättömistä piirteistä ja niistä ominaisuuksista, jotka tekevät tietystä asiasta pohjimmiltaan sen, mitä se on. Kielifilosofi haluaisi ehkä tietää, mikä on kielen olemus ja kysyy:” Mikä on yhteistä kaikille niille asioille, joita sanotaan kieleksi tai merkeiksi?”. *Filosofiset tutkimukset*

koittavat erilaisilla kuvitelluilla kielipeleillä näyttää, että on lukemattomia eri tapoja käyttää kaikkea sitä, mitä sanotaan ”merkeiksi” , ”sanoiksi” ja ”lauseiksi”. Tämä moninaisuus ei ole mitään kiinteää, kertakaikkisesti annettua, vaan uusia sanojen käyttötapoja syntyy jatkuvasti, toiset taas vanhenevat ja unohdetaan (FT, §36).

Augustinuksen kertomuksen pohjalta saadaan tietynlainen käsitys (*urbild*) kielestä, joka ei kata kaikkea sitä, mitä ihmiset sanovat kieleksi (FT, §3). Onko Augustinuksen käsitys tai kuva kielestä sitten käyttökelpoinen vai käyttökelvoton? Wittgenstein vastaa: ”Kyllä, käyttökelpoinen, mutta vain tähän ahtaasti rajattuun alueeseen, ei siihen kokonaisuuteen, jonka olit esittävinäsi.” (FT, §3). Wittgenstein vertaa Augustinuksen kielikäsitystä väitteeseen ”Pelaaminen on esineitten siirtämistä jollakin pinnalla tiettyjen sääntöjen mukaan”. Tällaisen väitteen esittäjän mielessä on jokin yksi esimerkki peleistä, nimittäin lautapelit, ja väitteen esittäjä yrittää johtaa tämän yhden määritelmän koskemaan kaikkia pelejä (FT, §3).

Wittgensteinin mukaan sanoihin ja lauseisiin liittyvät harhakäsitykset ja taikausko ovat laajalle levinneitä (FT, §5). Augustinuskäsitteiden kielen olemusta koskeva käsitys saattaa tiedostamatta vaikuttaa monien filosofien ja tieteentekijöiden teorioissa. Nämä laajalle levinneet väärinkäsitykset sanojen merkityksestä ympäröivät kielen todellista toimintaa utuverholla, joka tekee selvän näkemisen ja kielen toiminnan ymmärtämisen mahdottomaksi (FT, §5). Kieltä koskevista harhakäsityksistä täytyy luopua, jotta kielen toiminnasta voitaisiin saada oikeanlainen kuva tai käsitys.

Wittgenstein on myöhäisfilosofiassaan edelleen kiinnostunut kielen olemuksesta tai kielen ilmiöistä, mutta ei näe, että kieltä voitaisiin tutkia loogisen analyysin ja käsittekirjoituksen avulla (FT, §92). Wittgensteinin mukaan kieltä koskevissa tutkimuksissa voidaan käyttää vain tavallista kieltä (FT, §102). Wittgensteinin mukaan ei ole olemassa täydellistä sääntöjen listaa tai kielioppia, jonka avulla voitaisiin jaotella lauseet mielettömiin ja mielekkäisiin (Kuusela 2008, 67).

Kielifilosofi ei saa millään tavoin loukata kielen tosiasiallista käyttöä, eikä perustella sitä millään loogisilla tai kuvitelluilla konstruktioilla (FT, §124). Wittgensteinin mukaan filosofinen tutkimus voi kohdistua vain partikulaarisiin ja olemassa oleviin kieliin. Filosofisen tutkimuksen kohde ovat, kielen olemuksen sijaan, tavalliset kielen

ilmiöt kuten saksankieli ja englanninkieli käytännössä, tai tieteen kieli, kuten kemistin kieli (Kuusela 2008, 75).

Wittgensteinin *Filosofiset tutkimukset* kuvailee tiettyjä kuvitteellisia kielenkäytön tilanteita ja jättää todellisen kielenkäytön rauhaan (FT, §124). Wittgensteinin myöhäisfilosofian mukaan kielifilosofin tehtävä ei ole säädellä kielenkäyttöä jonkinlaisilla universaalikieliopin säännöillä. Hänen myöhäisfilosofia muistuttaa oikeinkirjoitusoppia siten, että sen tehtävä on korjata kielifilosofien ja metafysiikoiden tapoja käyttää sanoja (FT, §121).

Wittgensteinin myöhäisfilosofia on loogisen kielen ja universaalinkieliopin sijaan kiinnostunut arkisista kielenkäytön tilanteista, joissa esimerkiksi filosofien sanoja ”tieto” ja ”totuus” todellisuudessa käytetään ja mistä ne ovat alkujaan peräisin. Wittgensteinin tarkoitus on muistuttaa filosofeja ja metafysikkoja sanojen ”tieto” ja ”totuus” arkisista käyttöyhteyksistä, koska vain siellä niillä on merkitys. Hän ei kuitenkaan täysin hylkää ajatusta kielen vertaamisesta peliin, jolla on selkeät säännöt. Sen sijaan, että Wittgenstein käyttäisi kielipelejä teoriana kielestä, niin sitä käytetään vertailukohteena (Kuusela 2008, 124). Wittgensteinin mukaan saamme valoa kysymykseen ”mitä kieli on?” tarkastelemalla yksinkertaisia kielipelejä. Tarkastelemalla yksinkertaisia kielipelejä, hälvennetään samalla monia epäluuloja, joita filosofeilla on kieltä kohtaan.

4.9.1. Kielipelit vertailun kohteena

Wittgensteinin myöhäisfilosofian uusi lähestymistapa hylkää ajattelutavan, jonka mukaan sanojen käyttö on selkeiden ja tarkkojen sääntöjen determinoimaa. Kielen säännöt eivät ole hänen myöhäisfilosofiassa enää tutkimuksen kohde, vaan kääntein myötä ne ymmärretään esityksen tapana. Wittgenstein ei tarkoita sanoa, että kieli on kalkyyli tai sääntöjen hallitsema peli. Pikemminkin kieli voidaan esittää pelinä tai kalkyylina silloin kun halutaan valaista kielenkäyttöä (Kuusela 2008, 142). Rakentajien kieli muistuttaa peliä siinä mielessä, että käytettävissä on hyvin rajattu määrä sanoja ja näillä sanoilla on selkeä tehtävä kielenkäytön tilanteessa.

Selkeästi määritellyssä systeemissä, kuten kalkyyllissa, on mahdollista listata säännöt, jotka determinoivat merkkien käyttöä. Peter Hacker ja Gordon Baker näyttävät tulkitsevan myöhäisen Wittgensteinin ajattelua siten, että olisi olemassa jokin täydellinen kielioppi jota Wittgenstein käyttää filosofiseen selventämiseen (Kuusela 2008, 91). Tutkielmani keskeinen väite on, että Wittgenstein ei esitä myöhäisfilosofiassaan teoriaa kielestä tai väitä, että inhimillinen kieli on kieliopillisten sääntöjen determinoimaa. Wittgensteinin mukaan ihmisten käyttämää kieltä voidaan verrata tarkkarajaiseen systeemiin, mutta koko inhimillisen kielen määritelmää ei voi tyhjentävästi selittää tällaisen systeemin perusteella (FT, § 65 & §131).

Wittgenstein käyttää tarkkoja ja selkeitä sääntöjä, ja kielipelejä, kuvaillakseen ja selkeyttääkseen kielenkäyttöä (Kuusela 2008, 136). Hänen mukaan selvät ja yksinkertaiset kielipelit eivät ole esitutkimuksia mitään kielen tulevaa sääntelyä varten. Kielipelit ovat olemassa pikemminkin vertailukohteina ja ne luovat samanlaisuudellaan ja erilaisuudellaan valoa kielen suhteisiin (FT, §130).

Wittgensteinin myöhäisfilosofia käyttää yksinkertaisia kielipelejä luodakseen järjestystä kielenkäyttöön määrätarkoitusta varten: ratkaistakseen epäselvyyksiä. Mutta tämä ei tarkoita *Tractatuksen* tarkoittamaa yhtä nimenomaista järjestystä, jolla päästään eroon kaikista filosofian ongelmista (FT, §132). Wittgensteinin myöhäisfilosofiaa askarruttavat sekaannukset, joihin kielipelimetodia sovelletaan, syntyvät silloin kun kieli on lomalla tai tyhjäkäynnillä, eikä silloin, kun kieli tekee työtään (FT, §132).

Rakentajien kielipeli muistuttaa *Tractatuksen* käsitystä tarkkarajaisesta kielestä, jonka käyttöä konstituivat selkeät säännöt. Wittgenstein ei täysin hylkää *Tractatuksessa* käyttämäänsä yksinkertaistamisen metodiaan. Hänen mukaan monet ongelmat voidaan poistaa korvaamalla filosofinen ilmaisumuoto yksinkertaisemmalla tai arkipäiväisemmällä ilmaisunmuodolla (FT, §90). Wittgenstein mukaan tätä tapahtumaa voidaan sanoa analysoimiseksi koska se muistuttaa jonkin purkamista. Wittgenstein kuitenkin kritisoi loogisen analyysin ideaa ja sanoo, että ei ole olemassa mitään kielimuotojen lopullista analyysia, jossa kieli hajotetaan yksinkertaisiin osiinsa (FT, §91). Wittgenstein ei kielipelin avulla tavoittele mitään määrättyä täsmällisyyden

tilaa (FT, §91). Fiktiivisten kielipelien tarkoitus ei ole sanoa mitä kieli on tai mitä kielen pitäisi olla, vaan toimia vertailukohteina silloin kun joku sanoo jotakin filosofista (FT, §131). Kielipelien avulla muistutetaan filosofia, joka käyttää sanoja filosofisesti, sanojen lukuisista käyttötavoista ja hälvennetään harhakuvia sanojen käytön ympäriltä (FT, §116).

Filosofien tulee filosofisia kysymyksiä kysyessään kääntää katseet aina takaisin arkiseen kielenkäyttöön. Rakentajien kielipelin käyttöönoton tarkoituksena on tarkastella sitä, miten sanoja käytetään arkipäiväisesti ja muistuttaa filosofeja sanojen erilaisista käyttötavoista. Esimerkiksi sanaa pylväs, laatta ja palkki voidaan käyttää lukemattomin eri tavoin, eikä niillä välttämättä ole mitään yhtä selkeää ja määrättyä käyttötapaa. Wittgensteinin mukaan voimme kuvitella loputtomasti erilaisia sanojen käyttötapoja, kielipelejä.

Wittgenstein käyttää kielipelimetodia filosofisesti ongelmallisen kielenkäytön selventämiseen, samanlaiseen tapaan kuin loogista analyysia. Kielipelimetodin tarkoitus ei ole kuitenkaan loogisen analyysin tavoin purkaa lauseita yksinkertaisiin osiin, vaan yrittää ymmärtää kielen jokapäiväistä toimintaa ja sanojen roolia ihmisten todellisessa elämässä. Wittgenstein käyttää kielipelejä vertailukohteena sitä vasten mitä loogikot ja filosofit, *Tractatuksen* tekijä mukaan luettuna, ovat sanoneet kielestä (FT, §23).

4.9.2. Harhaanjohtavat analogiat ja kuvat

Wittgenstein *Tractatuksen* kielikäsitys pohjasi kahteen analogiaan: kielen ja kalkkylin analogiaan ja lauseen ja kuvan analogiaan. Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa vertauskuvilla ja analogioilla on tärkeä rooli. Hän ajattelee, että vertauskuvat ja analogiat voivat valaista kielenkäyttöä ja saada kielenkäyttäjiä havaitsemaan yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia sanojen käytössä. Kieltä voi olla joitakin tapauksia varten hyödyllistä verrata esimerkiksi kalkkyyliin tai peliin. Analogioista tai vertauskuvista voi tulla kuitenkin liian pitkälle vietyinä harhaanjohtavia ja haitallisia. Wittgensteinin mukaan monet filosofiset ongelmat johtuvat virheellisistä analogioista kielen eri alueilla. Nämä virheelliset analogiat voivat johtaa ajatuskramppiin (Kuusela 2008, 33).

Kielipeli-analogia voi olla hyödyllinen analogia joissakin rajatuissa tapauksissa, mutta siitä tulee metafyyminen teesi ja dogmi jos se yleistetään koskemaan kieltä kokonaisuudessaan. *Tractatuksen* dogmatismien ongelma nousee esiin kun huomataan, että kaikki kielen lauseet eivät toteuta käsittekirjoituksen mallin vaatimuksia (bipolaarisuusvaatimus ja lauseen kuvateoria) (Kuusela 2008, 109).

Filosofisesti virheellinen analogia syntyy kun verrataan kahta tapausta keskenään, kuten kieltä ja kalkyyliä, nähdään analogian pätevän joissakin tapauksissa, ja johdetaan tästä, että analogia pätee kaikissa tapauksissa. Tämän esimerkin mukaisesti filosofit tekevät liian hätäisiä tai tiedostamattomia päättelyketjuja ja yleistyksiä muutamien käsitysten ja kuvien (*urbild*) perusteella. Wittgensteinin tarkoittamia kuvia ja käsityksiä (*urbild*) voisi nähdäkseni verrata trassendentiaali-semanttisiin sääntöihin, jotka ohjaavat ja konstituoivat kielenkäyttöä. Nämä säännöt eivät kuitenkaan ole ikuisia vaan historiallisia ja yksilöpsykologisia.

Kuvien ja analogioiden voidaan sanoa olevan ympäröivän kulttuurin ihmisiin iskostamia ja ihmisten tiedostamatta omaksumia ymmärryksen tapoja ja muotoja. Wittgensteinin myöhäisfilosofian niihin kohdistamaa terapiaa tai kritiikkiä voisi verrata 1900-luvun kriittisen koulukunnan yhteiskuntakritiikkiin. Länsimaisessa, suomalaisessa, suomalaisessa yliopiston tai suomalaisessa työelämän kulttuurissa saattaa olla lukematon määrä eettisesti tai filosofisesti kyseenalaisia puhetapoja, joita ohjaavat tietyt liian pitkälle viedyt analogiat. Niiden läpikäynti vaatisi systemaattista työtä.

Tämän tutkielman kannalta tärkeä vertauskuva, joka on pitänyt länsimaista tieteellistä ajattelua kahleissa, on luonnon vertaaminen tarkkarajaiseen systeemiin, koneeseen. Varsinkin 1800-1900-luvun vaihteen filosofien ja tietelijöiden keskuudessa oli vallalla tällainen mekanistinen kuva. Nähdäkseni 1900-luvun alun tieteellisessä ajattelussa vallalla olleet mekanistiset todellisuuskäsitykset, Wittgensteinin konetekniikan opintojen lisäksi, sai Wittgensteinin vertaamaan kieltä kalkyyliin.

Luonnon vertaaminen koneeseen ei ole kuitenkaan 1800-luvulla syntynyt idea, vaan sen voidaan nähdä vallinneen länsimaista tieteellistä ajattelua jo Antiikista asti.

Nähdäkseni heti kun mittayksiköitä on otettu käyttöön, etäisyyksiä on mitattu (verrattu keskenään), ja kun päiviä ja vuosia on laskettu, niin on alettu samalla pohtia matemaattisten olioiden ja luonnon suhdetta. Jonkun varhaisen kulttuurin edustaja on saattanut ihmetellä ja kysellä: ”Kuinka onkaan mahdollista, että voimme ennustaa auringonpimennyksen?” ja liittää samalla matematiikkaan ja laskemiseen jotakin jumalallista. Filosofian ja tieteen synty näyttää menevän yksiin taikauskon synnyn kanssa. Taikauskosisissa käsityksissä ja maagisessa maailmankuvassa luontoa verrataan koneeseen, ja luonnon nähdään olevan kirjoitettu matematiikan kielellä. Matematiikan avulla voidaan ikään kuin kuvata ja ennustaa tuon koneen toimintaa ja paljastaa, kuin keskiajan alkemistit, luonnon salaisuuksia. Tietääkseni matematiikan avulla voidaan melkoisen hyvin ennustaa planeettojen liikkeitä, mutta tästä ei voida mielestäni päätellä, että luonnon kiertokulku tai planeettojen radat noudattavat joitakin tarkkarajaisia, ideaalisia ja jumalallisia ratoja.

Länsimaisessa tieteellisessä ajattelussa mittaamisen ja laskemisen ajatusta on sovellettu metafysisesti olevaan kokonaisuutena ja on ajateltu, että luonnolla on selkeä alku ja loppu, kuten lineaarisella tarinalla (alkuräjähdyks tai maailmanluominen ja maailmanloppu). Lineaariset tarinat auttavat ihmistä hahmottamaan omaa maailmassaolemistaan ja ne saattavat olla elintärkeitä kulttuurin säilymisen kannalta, kuten auringon ennustaminen saattoi olla elintärkeää maanviljelykulttuurien säilymisen kannalta. Nähdäkseni jokainen kulttuuri liittyy omiin tieteellisiin havaintoihinsa tilkan kulttuurisia kertomuksia, metafysiikkaa ja taikauskoa.

Tieteellisissä teorioissa ja uskonnollisissa mytologioissa, jotka soveltavat lineaarista selitysmallia olevaan kokonaisuutena, on nähdäkseni virheellisen analogian makua. Metafysisissä käsityksissä ja maagisessa maailmankuvassa maailmaa verrataan koneeseen, joka on käynnistetty ja sammuu jossain vaiheessa. Nähdäkseni tämä on teologian vaikutusta tieteellisessä ajattelussa. Länsimaista tiedettä on näyttänyt kiihottavan ajatus maailman synnystä ja ensimmäisestä pisteestä, mutta ehkä maailma ei ole koskaan syntynyt. Buddhalaisen filosofien mukaan käsitettä ”oleva” sovelletaan tällaisessa tapauksessa väärin. Heidän mukaansa alun ja lopun käsitteet ovat illuusioita eivätkä löydä todellista sovellutusta olevasta. Buddhalaisen mukaan oleva on aina ollut jatkuvassa muutoksen tilassa ja sen looginen ymmärtäminen ja hallitseminen kone-analogian avulla on mahdotonta.

Luonnon ja koneen analogiaan sopii hyvin yhteen erilaiset uskonnolliset ajatuksenkulut: koska luonto on loogisesti rakennettu, niin sen on rakentanut joku, ja tämä joku on jumala tai kenties avaruusolento, ja tiede on jumalan tai tuon avaruusolennon luomistyön ymmärtämistä. Tällaiseen päättelyyn saattaa liittyä monia virheellisiä analogioita kielen eri alueilla. Joku muinaisen Egyptiläisen kulttuurin edustaja on saattanut tehdä havainnon: kuten pyramidit ovat ihmisten rakentamia tai savimaljakot ihmisten valmistamia, niin on myös luonto jonkun olennon rakentama ja valmistama. Tällaisessa käsityksessä sekoitetaan luonnon muovaamisen, kuten pyramidin rakentamisen ajatus, ajatukseen, että luonto itse olisi rakennettu. Tällaisessa tapauksessa täytyy huomioida vivahteellinen ero ja olla sekoittamatta luontoa ja ihmisten kulttuuria keskenään. Ihmisten rakentama maailma, kuten pyramidit, on selvästi ihmisten rakentamia, mutta luonto näyttää pikemminkin olevan perusteeton, vailla tekijää ja perimmäistä selittäjää.

Nähdäkseni 1900-luvun analyttisessä filosofiassa oli vallalla ajatus, että on luonto rakentunut loogisesti ja tieteen tehtävä on kuvata luontoa matematiikan avulla. Tällainen maailmankuva on kuitenkin hyvin metafyyssinen. Nähdäkseni se sekoittaa kaksi kategorialla keskenään: luonnon ja kulttuurin kategoriat ja näkee luonnon olevan myös kulttuuria.

Asioiden vertauskuvallinen näkeminen saattaa vapauttaa ajattelua ja antaa tiettyä taiteellista vapautta ja luovuutta ajatteluun, mutta vertauskuvat voivat olla myös harhaanjohtavia. Siinä vaiheessa kun vertauskuvasta tulee olemusta tai välttämättömyyttä koskeva teesi tai teoria, niin ollaan filosofisissa ongelmissa.

Esimerkiksi kieltä voi ihan hyvin verrata peliin ja lausetta voi verrata kuvaan, mutta kun aletaan vaatia, että jokaisen mahdollisen kielellisen aktin ja lauseen tulee sopia näihin malleihin, joudutaan ongelmiin. Huomataan, että on useita arkikielen lauseita, jotka eivät toteuta lauseen kuvateoria ja bipolaarisuusvaatimusta. Varhaiselle Wittgensteinille nämä olivat ennen kaikkea vaatimuksia (FT, §113). Hän sanoo *Tractatuksessa*: ”Vaatimus, että yksinkertaiset merkit ovat mahdollisia, on vaatimus merkityksisällön yksiselitteisyydestä” (Tlp, §3.23).

Kone-analogia näytti olevan selkeästi myös *Tractatuksen* taustalla. Wittgenstein vertasi ihmisten luonnollista kieltä tarkkarajaiseen systeemiin. Wittgensteinilla oli varhaisessa filosofiassaan mielessään tietynlainen kuva tai käsitys kielestä (*urbild*), joka on yritetty laittaa kuvaamaan kieltä kokonaisuudessaan. Hän halusi *Tractatuksessa* nähdä jonkinlaisen lain tai säännön kielenkäytössä. Yrittäessä soveltaa tätä lakia kaikkiin tapauksiin, tulee kuitenkin vastaan tapauksia, jossa laki johtaa paradoksaalisiin tuloksiin, ymmärryksen kuhmuihin ja jopa psykologisiin ongelmiin.

Tractatuksen filosofiset käsitykset ja teoretisoinnit näyttävät olevan selkeässä ristiriidassa todellisuuden kanssa. Ainoa tehtävä on kääntää tarkastelutapa ympäri ja tulla tietoiseksi harhaanjohtavista kuvista ja analogioista (FT, §108). Filosofin, myös nuoren Wittgensteinin, tulisi terapeutin metodin jälkeen huomata ristiriita omien käsitystensä ja todellisuuden välillä, ja luopua käsityksiltään, sen sijaan että yrittää mahduttaa tai muuttaa todellisuutta teoriaan sopivaksi.

Wittgensteinin kielipelimetodin tarkoituksena on rekonstruoida se alkuperäinen yksittäinen kielenkäytön tilanne, josta ongelmallinen kielikäsitys (*urbild*) voisi olla peräisin. Kielen rekonstruointi ja kuvaus täytyy olla niin osuva, että filosofi, jos hän on mahdollisesti elossa, tunnustaa ja tunnistaa ongelman rekonstruktion. Hänen täytyy sanoa: ”Juuri tuollaista tapausta tarkoitin!”. Filosofisen ongelman poistumisen tärkeänä ehtona on, että filosofi tunnistaa ja tunnistaa ongelman lähteen. Filosofille voi olla erittäin vaikeaa tunnustaa omien ongelmien olevan vain oman ajattelunsa ongelmia. Filosofilla on saattanut olla mielessä selvittää jotakin perustavaa todellisuudesta tai ihmisen olemuksesta, kun hän tosiasiallisesti kamppailee vain oman mielensä kanssa. Filosofiset ongelmat ja metafysiset kysymykset ovat ihmisten ajattelusta riippuvaisia ja ne koskevat yksilön maailmankatsomusta. Filosofia ja maailmankatsomus ovat niin lähellä yksilöä, että niitä koskevia asioita voi olla vaikea tunnustaa ja tunnistaa.

Wittgensteinin metodi ei ole mikään tekninen temppu, jolle on olemassa omat sääntönsä. Hänen esittelemä metodi on periaatteessa vain kykyä käyttää mielikuvitusta, kykyä kuunnella ja ymmärtää. Kielipelin kuvittelemisen (ensimmäinen askel) vaatii mielikuvitusta ja ymmärrystä filosofin tai metafysiikan ajatuskulkuja kohtaan. Kun filosofi vertaa rekonstruktioita moniin muihin mahdollisiin

kielipeleihin (Sternin toinen askel), niin filosofille alkaa paljastua hänen käsityksensä kapeus. Filosofilla saattaa olla hyvin kapea käsitys esimerkiksi sanan ”totuus” käytöstä. Esittämällä filosofille erilaisia mahdollisia tapoja käyttää sanaa ”totuus” hänet vapautetaan pyrkimyksestä etsiä sanalle lopullista määritelmää (kolmas askel).

Wittgensteinin mukaan filosofiset ongelmat johtuvat siitä että ihmiset lumoutuvat kielestä. Tietyt uskonnolliset tai metafysiset kuvat ja teoriat (*urbild*) esimerkiksi totuudesta saattavat kahlita mielikuvitusta ja ohjata tiedostamattomasti käsitteiden käyttöä. Nämä kuvat pitävät ihmisen ymmärrystä vankina, kuin kahleet orjaa Platonin luolassa. Orja luulee luolan seinälle heijastettuja ihmisten varjoja todellisiksi ihmisiksi, samalla tavalla kuin ihminen luulee metafysisen kuvansa (*urbild*) tai käsityksensä koskevan todellisia asioita. Filosofin on itseaiheutetussa alaikäisyyden tai tyhmyyden tilassa, josta hän pääsee pois ainoastaan korjaamalla käsityksiään ja näkemyksiään asioista.

Wittgensteinin metodin avulla filosofille pitäisi paljastua kuinka hän on muodostanut käsityksensä esimerkiksi todellisuudesta tietyn kuvan tai käsityksen perusteella. Wittgenstein itse vertaa metodologiaan terapiaan tai kieliopin tarkastukseen (FT, §90 ja §133). Hän raivaa pois laajalle levinneitä virheellisiä käsityksiä ja analogioita, jotka koskevat sanojen käyttöä (FT, §90). Kuvittellut kielipelit toimivat vertailukohteina ja ne luovat samanlaisuudellaan ja erilaisuudellaan valoa kielen suhteisiin (FT, §130). Yksinkertaisten kielipelien kuvausten tarkoitus on estää filosofia ajautumasta filosofisiin ja metafysisiin ongelmiin ja auttaa filosofia näkemään sanojen lukuisia käyttötapoja. Wittgensteinin metodin tarkoitus on vapauttaa filosofi ilmaisemasta itseään paradokseihin päättyvällä tavalla (Kuusela 2008, 31).

4.9.3. Terapia

Nähdäkseni Wittgenstein ajattelee myöhäisfilosofiassaan, että filosofiset ongelmat ovat psykologisia ongelmia. Ne voivat olla syvään juurtuneita ajatuskuvioita ja jopa neurooseja (Wittgenstein käyttää käsitteitä *urge* ja *tendency*). Filosofiset ongelmat ovat taipumusta ajatella tietyn käsitteen tai analogian osoittamalla tavalla (Kuusela 2008, 43). Wittgensteinin filosofisen terapian kohde on ne ajatuskuviot, jotka johtivat

filosofisesti harhaanjohtavien analogioiden ja käsitteiden käyttöön (Kuusela 2008, 44).

Filosofiset ongelmat ovat useimmiten tekemissä tahdon kanssa, eli sen kanssa kuinka filosofi tahtoo asioiden olevan. Filosofi saattaa tahtoa todellisuuden mahtuvan teoriaansa ja joutuu paradoksaaliseen ristiriitaan kun näin ei tapahdukaan.

Solipsistin mukaan tietoisuus on tila, joka voidaan havaita vain ensimmäisen persoonan perspektiivistä. Solipsistin mukaan emme voi ensimmäisen persoonan perspektiivistä täysin todistaa toisten ihmisten tietoisuuden tilojen olemassaoloa ja sen takia emme voi soveltaa esimerkiksi sanaa ”kipu” samalla tavalla toisen ihmisen tuntemuksiin kuin omiimme. Solipsistin mukaan meillä on suora pääsy vain omaan tietoisuuden tilaamme ja voimme kuvata sitä kielellisesti, mutta toisen ihmisen tietoisuuden olemassaolosta ei voi olla varmuutta.

Solipsisti haluaisi varmasti sanoa, että muutkin ihmiset tuntevat kipua, mutta se on hänen solipsistisen teoriansa tai ajatuskuvionsa puitteissa mahdotonta. Solipsistisen teorian mukaan tietoisuutta koskevaa puhetta voidaan soveltaa vain yksilön omaan tietoisuuteen, johon yksilöllä on suora pääsy. Solipsisti haluaa näin rajoittaa sanan ”kipu” käyttöä koskemaan vain itseään. Solipsisti näyttää ajautuvan teorian ja todellisuuden kanssa ristiriitaan (Kuusela 2008, 79).

Solipsisti luulee sanovansa jotain kivun todellisesta luonteesta kun todellisuudessa hän vain käyttää kieltä omituisesti. Solipsisti esittää pikemminkin säännön siitä, kuinka sana ”kipu” tulisi käyttää, kuin kuvauksen kivun todellisesta luonteesta (Kuusela 2008, 103). Solipsisti projisoi kielenkäytön tapansa ja teoriansa todellisuuteen ja elää harhakuvitelmissa tai illuusiassa.

Wittgensteinin mukaan filosofin ensimmäinen virhe on kysymys jonka filosofi esittää, kuten ”mitä on kieli?”, johon tahdotaan vastauksena tarkkarajaista määritelmää. Wittgenstein käsittelee filosofista tai metafyyisistä kysymystä kuin sairautta (Kuusela 2008, 31-45). Ongelman lähteen selvittäminen vaatii niiden syiden jäljittämistä, jotka ovat johtaneet ongelmalliseen kysymykseen (Kuusela 2008, 45). Wittgensteinin metodi ja selvennys alkavat aina epäselvyydestä, väärinymmärryksestä ja kielellisesti

ongelmallisista muotoiluista ja johtavat selvyyteen ja ongelmien häviämiseen (Kuusela 2008, 45).

Wittgensteinin tarkoituksena on esittää kuvitteellisia kuvauksia niistä kielenkäytön tilanteista, joista filosofien käyttämät sanat ovat peräisin ja näyttää filosofille, että hän käyttää sanoja tavallisesta poikkeavalla tavalla. Hän sanoo: ” *Kun filosofit käyttävät jotakin sanaa– ”tieto”, ”oleminen”, ”olio”, ”minuus”, ”lause”, ”nimi” – ja yrittävät käsittää asioiden olemuksen, meidän on aina kysyttävä itseltämme: Käytetäänkö tätä sanaa sitten siinä kielessä, jossa sen kotipaikka on, todella koskaan tällä tavalla? – Me palautamme sanat niiden metafysisestä käytöstä takaisin niiden jokapäiväiseen käyttötapaan.*” (FT, §116).

Metafyysisessä filosofiassa yritetään etsiä once-and-for-all tyyppisiä vastauksia ja ratkaisuja filosofian kysymyksiin ja ongelmiin. Metafyysikko yrittää vastata kysymyksiin kuten ”mitä on oleminen?” tai ”mitä on ihminen?” ja samalla yrittää sisältää vastaukseensa kaikki mahdolliset kieleen tai filosofiaan liittyvät tapaukset. Wittgensteinin mukaan filosofian ongelmat, kuten olemiseen ja minuuteen liittyvät filosofiset kysymykset eivät ole todellisuutta koskevia kysymyksiä vaan yksilön ajattelua koskevia. Näiden filosofisten kysymysten raukeamisella, eli kun ne lakkaavat vaivaamasta mieltä, voi olla kauaskantoisia käytännöllisiä vaikutuksia

Wittgensteinin mukaan metafysisestä kielenkäytöstä johtuva epäselvyys ja sumu hälvenee, kun tutkimme kielen ilmiöitä sen alkeellisissa käyttötavoissa, joista voimme saada selkeän yleiskuvan sanojen tarkoituksesta ja toiminnasta (FT, §5). Tällöin voidaan paljastaa ne mielettömyydet, jotka vaivaavat ymmärrystä ja selkeää näkemystä. Nämä mielettömyydet ovat syntyneet siitä kun ymmärrys on rynnännyt päin kielen rajaa. (FT, §119).

Wittgenstein ajattelee, että filosofisiin ongelmiin ei voida löytää vastausta, vaan ne voivat ratketa siten että koko ongelma lakkaa olemasta ongelma. Filosofiset ongelmat aiheutuvat selkeän näkemysten ja yleiskatsauksen puutteesta.

Wittgensteinin metodin tarkoitus on vapauttaa filosofi kysymystä ongelmallisia kysymyksiä osoittamalla, että hänen ajatustaan ohjaa jokin tietty rajattu käsitys tai

kuva (*urbild*). Wittgensteinin metodin tarkoituksena on tehdä filosofi tietoiseksi käsityksestä tai kuvasta, joka ohjaa filosofin kielenkäyttöä (Kuusela 2008, 28).

5. Yhteenveto ja lopetus

5.1 Yhteenveto

Pyrrhonististen *Tractatuksen* tulkitsijoiden kuten Cora Diamondin ja James Conantin mukaan *Tractatuksesta* ei ole löydettävissä minkäänlaista positiivista filosofista ideaa tai teoriaa, vaan *Tractatuksen* filosofiset, kielen olemusta ja lauseen yleistä muotoa, koskevat lauseet tulisi ymmärtää ikään kuin terapeuttisina esimerkkeinä siitä mistä ei voi puhua. Pyrrhonistisen tulkinnan mukaan *Tractatuksen* loogiset ideat ja kaikki mielettömät lauseet pitäisi tikapuumetaforan mukaisesti heittää pois (Tlp, §6.54).

Nähdäkseni tämä tulkinta on väärässä siten, että Wittgenstein ei tarkoittanut *Tractatuksen* pykälällä 6.54 loogisesta analyysistä luopumista. Tulkintani mukaan Wittgensteinin *Tractatuksen* keskeinen ajatus on loogisen analyysin metodin esittäminen, jota soveltamalla voidaan selvittää lopullisesti mitä voidaan sanoa selvästi ja mistä tulee vaieta. Tätä metodia soveltamalla nähdään että olemuksesta ei voida puhua ja tämän ymmärrettyä on tarkoitus heittää pois kielen olemusta koskevat lauseet, myös *Tractatuksen* lauseet. Loogisen analyysin metodi näyttää olevan tieteentekijän tai filosofin unelmatyöväline ja sitä sovelletaan sellaisissa tilanteissa ja paikoissa jossa ei ole selvää puhutaanko mielekästä kieltä vai ei. Tällainen tilanne voisi syntyä tieteilijöiden keskusteluissa, joissa saattaa olla mukana metafysisiä ajatuksenkulkuja.

Nähdäkseni Wittgenstein ei pyytänyt heittämään pois ajatusta kielen ja todellisuuden yksinkertaisista ilmenevistä osista, jotka olivat samalla loogisen analyysin idean ennakoedellytys. Tulkinnassani on keskeisellä sijalla sanoa/näyttää (*sagen/zeigen*) erottelu. Nähdäkseni Wittgenstein ajatteli *Tractatuksessa*, että välttämättömyyttä ja olemusta koskevia asioita ei voida ilmaista kielessä, mutta ne ovat silti olemassa, ja ne voidaan näyttää (*zeigen*). Tulkintani mukaan tämä jokin josta ei voida puhua, on

eksistenssi eli olemassaolo. Wittgenstein mukaan logiikan ymmärtämiseen tarvitaan kokemusta olemassaolosta ja todellisuudesta (Tlp, §5.552).

Essentia ja eksistenssi menevät pohjimmaltaan Wittgensteinilla yhteen ajatuksessa, että kielellä ja maailmalla on yhteinen looginen rakenne. Ihminen ymmärtää lähtökohtaisesti olemassaolon, ja samalla kielen ja todellisuuden yhteisen loogisen rakenteen, ollessaan olemassa, mutta ei voi sanoa siitä mitään mielekäästä, koska se olisi jo asian objektivoimista ja eksistenssin yksilöllisen luonteen huntuaamista. Olemassaolo ilmenee ihmiselle siten, että siitä ei voi puhua.

Tractatus filosofisten käsitysten taustalla näyttää olevan tietynlainen solipsistinen ajatus, että subjektiivinen kokemus ja yksilöllinen representaatio on jotakin luokseen pääsemätöntä ja jakamatonta. Aivan kuin Wittgenstein yrittäisi sanoa, että emme voi representoida sitä miten joku ihminen representoi maailman. Wittgensteinille kielen ja maailman rajat tarkoittavat aina minun maailmani rajoja (Tlp, §5.6). Nähdäkseni tällä kielen ja maailman yhteisillä loogisilla rajoilla voidaan tarkoittaa yksilön maailmankuvaa tai käsitystä maailmasta. Tämä maailmankuva vaikuttaa yksilön havaitseman maailman konstituutioon ja rakenteeseen. Olemassaolon kokemusta voitaisiin pitää tietynlaisena rajakokemuksena, jossa yksilön ymmärryskyvyn ja käsityskyvyn rajallisuus ilmenevät. Varhaiselle Wittgensteinille maailman näkeminen rajallisena kokonaisuutena on mystinen kokemus (Tlp, §6.45)

Tulkintani mukaan olemassaolon, kielen ja todellisuuden yhteisen loogisen rakenteen, ilmeneminen tapahtuu loogisen analyysin avulla. Loogisen analyysin avulla muistutetaan kielen rajoista ja ehdoista. Wittgenstein ei voinut kirjassaan selittää tätä muulla tavalla kuin kirjoittamalla siitä ja kirjoittamalla siten mielettömyyksiä. Wittgensteinin alkuperäinen tarkoitus ei ollut esittää kirjallista teoriaa kielestä, jonka hän sitten tuomitsi kirjan lopussa mielettömänä. Pikemminkin lauseen yleisen muodon esittäminen oli välttämätöntä, jotta voitaisiin esittää malli loogiselle analyysille.

Tractatus nojaa viime kädessä lukijan esiteoreettiseen kykyyn erottaa mieleton puhe mielekkäästä puheesta. Transsendentaalifilosofisesti ilmaistuna ihminen voi nähdä

maailman loogisen konstituution, mutta ei voi sanoa siitä mitään mielekästä, koska se on koko kielellisen ilmaisun ja puheen ehto.

Ei-pyrrhonistiset *Tractatuksen* tulkitsijat, kuten Peter Hacker ja Gordon Baker (Hacker 1980), argumentoivat, että Wittgenstein esittää *Tractatuksessa* teorian kielestä. Nähdäkseni heidän tulkintansa ei ole onnistunut selittämään kirjan paradoksia: Ensin Wittgenstein esittää käsityksensä kielen olemuksesta ja sen jälkeen tuomitsee sen mielettömänä. Nähdäkseni pyrrhonistinen tulkinta pystyy selittämään *Tractatuksen* paradoksin ja mielettömien lauseiden tarkoituksen paljon paremmin ajatellessaan niiden olevan ikään kuin esimerkkejä mielettömästä kielenkäytöstä, josta tulisi vapautua. Pyrrhonistinen tulkinta on kuitenkin väärässä siinä, että Wittgenstein hylkäisi ajatuksen loogisen analyysin metodista ja kielen ja todellisuuden yksinkertaisista osista. Ei-pyrrhonistit sen sijaan lukevat *Tractatusta* siinä mielessä oikein, että Wittgenstein ei tarkoittanut tikapuiden poisheittämisellä loogisesta analyysistä luopumista. Nähdäkseni tässä tutkielmassa esitetty tulkinta sovitte yhteen pyrrhonistisen ja ei-pyrrhonistisen *Tractatuksen* tulkinnan.

Wittgensteinin nuoruudenfilosofisesta näkökulmasta *Tractatus* ei esittänyt teoriaa, vaan loogisen analyysin metodin. Wittgenstein liitti tuohon metodiin tiettyjä kyseenalaisia metafysisiä ennakkokäsityksiä. Loogisen analyysin metodi olettaa, että todellisuus olisi loogisesti rakentunut. Loogisen analyysin idea projisoi todellisuuteen käsityksen todellisuuden loogisuudesta ja yksinkertaisista osista. Tätä loogisuuden ihannetta ja harhakuvaa hän kritisoi myöhäisfilosofiassaan pitäen sitä ennakkokäsityksenä, joka pitää eliminoida pois (FT, § 108).

Ei-pyrrhonistit kuten Peter Hacker ja Gordon Baker näyttävät vievät joitakin Wittgensteinin *Tractatuksen* ideoita Wittgensteinin myöhäisfilosofiaan. Bakerin ja Hackerin tulkinta myöhäisestä Wittgensteinista näyttää pitävän sisällään *Tractatuksen* tapaisen ajatuksen filosofian yhdestä ainoasta oikeasta metodista (Kuusela 2008, 92).

Oskari Kuuselan mukaan Bakerin ja Hackerin tulkinta Wittgensteinin myöhäisfilosofiasta epäonnistuu koska he näkevät Wittgensteinin myöhäisfilosofiassa samoja piirteitä kuin *Tractatuksessa*. Baker ja Hacker näyttävät lukevan myöhäistä Wittgensteinia siten, että kielestä olisi löydettävissä jokin yksi selkeä ennalta asetettu

arkikielen järjestys, jonka avulla voidaan ratkaista kaikki filosofiset ongelmat (Kuusela 2008, 90).

Tulkintani mukaan Wittgenstein esittää myöhäisfilosofiassaan kuvitteellisia kuvauksia kielestä silloin kun siihen nousee tarvetta eli Wittgensteinin kuvitteellisen keskustelukumppanin metafyyssisen kielenkäytön yhteydessä. Wittgenstein ei esitä käsitystä, että kaikki kielenkäyttö pitäisi palauttaa johonkin ennalta määrättyyn arkipäiväiseen tapaan käyttää kieltä. Mitään ennalta määrättyä tapaa käyttää kieltä ei ole olemassa. Uusia kielenkäytön tapoja syntyy jatkuvasti ja toisia kuolee pois. Wittgensteinin metodin tehtävä on muistuttaa ongelmallisesti itseään ilmaisevaa filosofia käsitteiden lukuisista käyttötavoista.

Wittgensteinin myöhäisfilosofian tarkoitus on tuoda yleiskatsausta kielenkäyttöön laittamalla kielenkäyttöä järjestykseen. Mutta ei mihinkään lopulliseen järjestykseen, vaan järjestyksen määrätarkoitusta varten: filosofisten ongelmien ratkaisemista varten (FT, §132). Ei-pyrrhonistiset Wittgensteinin myöhäisfilosofian tulkinnat eivät näytä ottavan tarpeeksi tosissaan Wittgensteinin ajatusta, että tarkkarajaiset kielipelit pitäisi nähdä vertailunkohteina.

Olen Wittgensteinin kanssa samoilla linjoilla siitä, että ei ole olemassa mitään universaalikielioppia tai mitään ennalta annettua täydellisen selkeyden tilaa, johon kaikki kielenkäyttö voidaan palauttaa (FT, § 133). Arkisessa kielenkäytössä sanoilla ei näytä olevan selkeitä määritelmiä eikä se tunnu haittaavan ihmisiä arkisten touhujen keskellä. Ihmiset tulevat arkisessa elämässä monien filosofiassa käytettävien käsitteiden kanssa hyvin toimeen, mutta filosofiassa niistä tulee ihmisille ongelmallisia. Filosofiassa näytetään vaadittavan käsitteiltä selkeää ja tarkkaa määritelmää. Tämä ihanne ei ole tietenkään huono ihanne. Tieteilijää tai filosofia joka vaatii käsitteiltä selkeitä määritelmiä, pitää muistuttaa käsitteiden lukuisista käyttötavoista. Nähdäkseni tieteellistä asennetta voisi kuvata avoimuuden asenteeksi, joka jättää käsitteiden lopulliset määritelmät avoimiksi ja pitää tieteellistä dialogia jatkuvasti käynnissä.

Filosofoja näyttää kiinnostavan juuri ne käsitteet, kuten ”ihminen” ja ”totuus”, joilla ei ole tarkkaa ja tyydyttävää määritelmää. Monet filosofiset käsitteet saattavat olla

mielenkiintoisia juuri sen takia että niiden määritelmistä tai olemuksesta ei olla päästy yhteisymmärrykseen. Hyvin määritellyt käsitteet eivät ole koskaan olleet filosofisesti mielenkiintoisia ja filosofisesti mielenkiintoisia käsitteitä ei ole koskaan pystytty kunnolla määrittelemään (von Wright 1975, 242).

Metafyysinen ajattelutapa, jonka mukaan käsitteille pitää löytää selkeät ja tarkat määritelmät, on vaikuttanut tieteellisessä ja filosofisessa kysymyksenasettelussa. Metafyysikot saattavat ajatella, että maailma on rakentunut yksinkertaisista osista tai substansseista kuin palapeli ja tieteen tehtävä on kuvata tosilla lauseilla tuon palapelin rakennetta.

Tulkintani mukaan Wittgenstein oli koko filosofisen uransa jälkikantilainen metafysiikan kriitikko. Hän kritisoi sekä varhaisessa että myöhäisessä filosofiassa metafyyssistä puhetta välttämättömyydestä ja olemuksesta. Wittgenstein ei suinkaan ollut vihamielinen esimerkiksi etiikkaa, estetiikkaa ja metafysiikkaa kohtaan. *Tractatuksessa* Wittgenstein ajatteli, että näistä ei voida vaan sanoa mitään mielekäästä. Wittgenstein ei kuitenkaan varhaisessa filosofiassa kyennyt ylittämään metafysiikkaa, koska näki todellisuuden ja kielen hyvin metafyyssisten käsitysten mukaisesti.

Wittgenstein kehitti *Tractatuksessa* erittäin mielenkiintoisia käsityksiä kielen ja todellisuuden luonteesta, mutta ne olivat ilman muuta, kuten Wittgensteinin myöhäisfilosofian kautta näimme, harhaanjohtavia. Wittgenstein onnistuu myöhäisfilosofiassa esittämään paljon hyväksyttävämmän tavan lähestyä metafyyssistä kielenkäyttöä.

Myöhäisessä filosofiassa Wittgenstein ajatteli, että olemusta ei ole edes enää olemassa. Ei ole olemassa esimerkiksi yhtä määrittelevää piirrettä, joka tekee kaikista hyvistä teoista hyviä tekoja tai kaikista viisaista ihmisistä viisaita ihmisiä. On lukemattomia erilaisia tapoja käyttää sanoja ”hyvä” ja ”viisas”(FT, § 65).

Myöhäisessä filosofiassa Wittgenstein kritisoi yksilöllisen representaation luoksepääsemättömyyden ajatusta (solipsismia) ja tarkastelee filosofien, matemaatikoiden ja tieteilijöiden tapoja käyttää kieltä. Wittgensteinin

myöhäisfilosofian metodia voisi verrata etnologian ja kulttuurin tutkimuksen metodeihin.

Nähdäkseni Wittgensteinin elämänmuodon käsitettä voitaisiin tulkita transsendentaalisesti olemisen muotona, joka asettaa ehdot elämälle. Näitä ehtoja ei kuitenkaan pidä tulkita objektiivisina, muuttumattomina ja ikuisina ehtoina, joita ei voida ylittää. Ihmisenä olemiseen pikemminkin näyttää olemuksellisesti kuuluvan jatkuva olemisten ehtojen ja rajojen ylittäminen.

5.2 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Wittgensteinin varhaisfilosofian pääteosta *Tractatus-logico-philosophicus* ja sen esittämää ajatusta filosofian metodista, loogisesta analyysistä, sekä Wittgensteinin myöhäisfilosofian pääteosta *Filosofisia tutkimuksia*, ja sen tapaa selvittää rekonstruktion avulla filosofisia ongelmia. Tulkinnassani näin Wittgensteinin ajattelussa jatkuvuutta, mutta näen tämän jatkuvuuden katkeavan tietyissä käsityksissä filosofian metodista. Varhaisfilosofiassa Wittgenstein uskoi, että kaikki filosofiset ongelmat ratkeavat loogisen analyysin käyttöönnotolla, kun taas myöhäiselle Wittgensteinille filosofiassa ei ole mitään fundamentaalista ongelmaa tai metodia. Wittgensteinin siirtymä yksittäisten ongelmien käsittelyyn (case-by-case), välttää ne metafysiset ongelmat, joita *Tractatuksen* loogisen analyysin idea muodosti. Hän joutui *Tractatuksessa* kehittämään filosofian yhden suuren ongelman takia kokonaisen metafysisen systeemin kielen ja todellisuuden yksinkertaisista osista.

Wittgenstein yritti myöhäisfilosofian kielipelimetodillaan päästä sellaiseen selvyyteen, jossa häntä piinaavat ja vaivaavat ajatukset lakkaavat häiritsemästä häntä ja häviävät täydellisesti (FT, §133). Wittgenstein näytti myöhäisessä filosofiassa tavoittelevan jotakin valaistumiseen verrattavaa tilaa, jossa minkäänlaiset mielen ongelmat tai illuusiot eivät vaivaa mieltä.

Wittgensteinin myöhäisfilosofian metodin pohjalta voitaisiin kehittää hedelmällisiä filosofisia sovellutuksia. Nähdäkseni Wittgensteinin myöhäisfilosofian metodia voisi soveltaa filosofisessa terapiassa, jossa terapeutti auttaa ”potilasta” ilmaisemaan

asiansa selkeästi (Sternin ensimmäinen askel). Potilaan ilmaisuntavan rinnalle laitetaan muita tapoja ilmaista itseä (toinen ja positiivinen askel). Potilas vertaa aikaisempaa kielenkäyttöä ehdotettuihin malleihin tai käsityksiin ja näkee oman näkökulmansa kapeuden tai rajoittuneisuuden. Hän päättää luopua alkuperäisestä ideaalistaan (*urbild*) ja avautua laajemmille mahdollisuuksille ymmärtää asioita (kolmas askel). Sekä Wittgensteinin mystisen ilmenemisen kokemuksen, että hänen myöhäisfilosofian kielipelin metodin tarkoitus näyttää olevan laajentaa yksilön maailmankuvan rajoja.

Lähteet:

Backman, Jussi & Luoto, Miika (toim.): (2006). *Ajattelun aiheita*. Niin & Näin – lehden kirjasarja. Eurooppalaisen filosofian seura ry. Tampere.

Conant, James: (2002). *The method of the Tractatus*. Teoksessa Reck, E. G. (toim.) *From Frege to Wittgenstein, Perspectives on Early Analytic Philosophy*. Oxford University Press, Oxford, ss. 374–462.

Diamond, Cora: (1991). *The Realistic Spirit*. The MIT Press, Cambridge, MA.

Edmonds, David & Eidinow, John: (2002). *Wittgensteinin hiilihanko. Selvitys kahden suuren filosofin kymmenminuuttisesta kiistasta*. Dark. Oy. Vantaa. Alkp. Teos. Wittgenstein's poker- the story of ten-minute argument between two great philosophers.

Glock, Hans-Johann: (1996). *A Wittgenstein dictionary*. Wiley-Blackwell; 1 edition.

Guignon, Charles: (2013). *Wittgenstein, Heidegger and the Question of Phenomenology*. Teoksessa *Wittgenstein and Heidegger*. Routledge. Toim. David Egan, Stephen Reynolds ja Aaron James Wendland.

Hacker, P.M.S. Peter & Baker, Gordon: (1980). *Wittgenstein. Understanding and meaning. An analytical commentary on the philosophical investigations Vol.1*. Basil Blackwell.

Heidegger, Martin: (1927). *Sein und Zeit*. Oleminen ja aika. Suomentanut Reijo Kupiainen. Tampere: Vastapaino, 2000.

Kant, Immanuel: (1877). *Kritik der Reinen Vernunft*, Herausgeg. von Ingeborg Heidemann, 1966/[1877], Stuttgart: Philipp Reclam

Kannisto, Heikki: (1989). *Ymmärtäminen, kritiikki ja hermeneutiikka*. Teoksessa *Vuosisatamme filosofia*. s.145-244. WSOY. Juva. 3.painos.

Kannisto, Heikki: (1986): *Thoughts and Their Subject: A study of Wittgenstein's Tractatus*. Acta Philosophica Fennica, vol. 40. Helsinki: The Philosophical Society of Finland.

Kuusela, Oskari: (2008). *The Struggle Against Dogmatism*. Harvard University Press. Cambridge, Massachusetts.

Kuusela, Oskari: (2006). *Nonsense and Clarification in The Tractatus –Resolute and Ineffability Readings and the Tractatus' Failure*. Kirjassa *Wittgenstein and the method of philosophy*. Sivut 35-67. Toim. Pihlström, Sami. Acta Philosophica Fennica 2006.

Kremer, Michael: (2013). *The Whole Meaning of a Book of Nonsense: Reading Wittgenstein's Tractatus*. Kirjassa *The Oxford Handbook of The History of Analytic Philosophy*. Sivut 451-485.Toim. Michael Beaney. Oxford University Press.

Kremer, Michael: (2001). *The Purpose of Tractarian Nonsense*. Noûs, 35, ss. 39–73.

Malcolm, Norman: (1984). *Ludwig Wittgenstein muistelma*. Suom. Polameri, Pentti. WSOY Juva 1990. Helsinki. alkuperäinen teos: *Ludwig Wittgenstein. A Memoir*. Oxford University Press.

Monk, Ray: (1991). *Ludwig Wittgenstein: The Duty of Genius*. Vintage, London.

Redner, Harry: (1986). *The ends of philosophy*. Croom Helm. London & Sydney.

Russell, Bertrand: (1968). *Elämäni osa 2*. Kirjeenvaihtoa Wittgensteinin kanssa. Suom. Pennanen, Eila.

Stenius, Erik: (1960): *Wittgenstein's Tractatus: A Critical Exposition of its Main Lines of Thought*. Oxford: Basil Blackwell, 1964.

Stern, David G: (2004) *Wittgenstein's Philosophical Investigations*. Cambridge University Press.

Von Wright, G. H: (1975). *Logiikka, filosofia ja kieli*. Otava.

Von Wright, G. H: (1945). *Looginen empirismi. Eräs nykyisen filosofian pääsuunta*. Suom. Hilppa Kinos. (Alkup. Den logiska empirismen. 1943). Otava.

Von Wright, G. H : (1992). *Minervan pöllö. Esseitä vuosilta 1987-1991*. Otava.

Wittgenstein, Ludwig: *Tractatus logico-philosophicus* eli Loogis-filosofinen tutkielma. Alkuperäinen teos: Logisch-philosophische Abhandlung 1921. Suomentanut Heikki Nyman. 5. painos 1997 (1. painos 1971). Taskutieto, 70. Helsinki: WSOY, 1984.

Wittgenstein, Ludwig: *Filosofisia tutkimuksia*. 3. p. Suom. Nyman, Heikki. WSOY, 2001. Alkuperäinen teos: Philosophischen Untersuchungen 1953.

Internet-lähteet:

Hanna, Robert: (2013). *Kant's Theory of Judgment*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (April 2015 edition). URL: <http://plato.stanford.edu/entries/kant-judgment/>